Llengua Nacional

Núm. 59 II trimestre del 2007, any XVII 4 €

Un segle de relacions filològiques germano-catalanes

Hora de fer balanç

Qüestions col·loquials

Neologismes populars

Un estudi no conegut de Pompeu Fabra

Ramon Folch, escriptor i traductor

CLUB CATALÀ DE VIATGES

VIATGE EN CATALÀ

ESTIU 2007

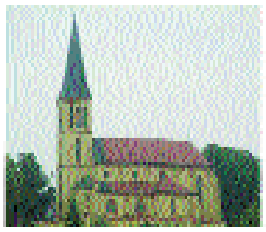

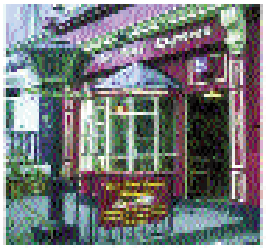

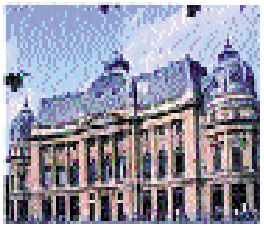

05 de juny	CROÀCIA	10 dies	2.375,00 €
06 de juny	ARMÈNIA	09 dies	2.325,00 €
08 de juliol	IRLANDA	09 dies	2.175,00 €
22 de juliol	GALÍCIA	07 dies	1.445,00 €
01 d'agost	BULGÀRIA	08 dies	1.190,00 €
05 d'agost	GALÍCIA	07 dies	1.445,00 €
05 d'agost	ROMANIA	08 dies	1.170,00 €
05 d'agost	EUSKADI	06 dies	1.200,00 €
08 d'agost	TOSCANA	08 dies	1.450,00 €
09 d'agost	JAPÓ	10 dies	4.500,00 €

Nota: les taxes d'aeroports NO HI VAN INCLOSES

Descompte especial per als socis de Llengua Nacional

INFORMACIÓ i RESERVES EXCLUSIVAMENT:

MERIDIÀ viatges

C. Indústria, 34 – 08025 BARCELONA – Tel. 93 / 458 55 56 – Fax. 93 / 458 73 31
Pàgina web: www.clubcataladeviatges.cat GC 661

Lo pi de les tres branques

Per on baixa el Llobregat
dels Pirineus a la plana,
Don Guillem de Monrodon
a trenc de dia davalla,
voltat de comtes i ducs
en ufanosa colcada.
De l'alta sella en l'arçó,
sobre arabesca gualdrapa,
seu en Jaume nostre rei;
no duu més corona encara
que la de son cabell d'or
que algun àngel li ha deixada.
[...]
Abans d'arribar a Berga
s'enfilen per la muntanya,
per entre Estela i Queralt
de Campllong envers la plana;
quan són al mig de Campllong
la nit fosca és arribada.
Lo Campllong té com un bres
dues serres per barana,
per coberta, un bosc de pins
verds tot l'any com l'esmaragda.
Corona immensa de tots
és una hermosa Pinassa,
pinatells semblen los pins
entorn de llur sobirana,
geganta dels Pirineus
que per sang té rius de saba.
Com una torre és son tronc
que s'esbadia en tres branques
com tres titans rabassuts
que sobre els núvols s'abracen,
per sostenir en lo cel
una cúpula de rama
que fa ombra a tot lo pla
com una nova muntanya.

Don Jaume cau de genolls
i en son èxtasis exclama:
[...]
—He somniat que era gran
i d'un bell país monarca,
d'un bell país com aqueix
entre el mar i la muntanya.
Com eix pi meravellós
mon regne posà tres branques,
foren tres regnes en un,
ma corona els coronava—.
[...]
Mes al veure desvetllar
lo lligador deixa garba,
profeta, al Conqueridor
sols li diu eixa paraula:
—Preguem, que sols Déu és gran,
los homes són ombra vana;
preguem que sia aqueix Pi
l'arbre sagrat de la pàtria. ◆

Jacint Verdaguer

Manifest «Pel català a l'escola»

Des que les Corts espanyoles van aprovar la Llei orgànica d'educació (LOE), l'any 2006, el Govern de l'Estat treballa en la redacció de diferents decrets que n'han de regular el desplegament mínim en totes les comunitats autònomes. En aquest context, darrerament ha estat publicat el reial decret d'ensenyaments mínims per a l'educació primària.

Aquest decret ens demostra com, una vegada més, el Govern espanyol no té en compte les diferents realitats lingüístiques i models escolars que hi ha a l'Estat i opta per una política uniformitzadora amb la introducció d'una hora més de llengua castellana. En especial, l'Estat ignora el model d'escola catalana en llengua i continguts adoptat al Principat durant els últims trenta anys, amb el consens i el suport de la societat civil, i la persistència de les dificultats que impedeixen l'extensió de l'ús social del català.

El model d'escola triat per la Generalitat de Catalunya a partir de 1978 –que abraça l'educació infantil, la primària i la secundària– és avalat per tota la comunitat educativa i ben reconegut per diversos organismes internacionals, gràcies als bons resultats assolits. D'aquí que no tingui cap sentit que el decret d'ensenyaments mínims limiti els objectius i els mètodes que aquest model d'educació propugna.

La immersió lingüística és el procediment pedagògic que possibilita que els alumnes de llengua familiar diferent de la catalana s'incorporin al model educatiu propi per desenvolupar-se amb les mateixes capacitats que la resta i evitar que la llengua sigui motiu de discriminació. En aquest sentit, la normativa ministerial emanada de la LOE afecta negativament els programes d'immersió lingüística, atès que en trenca la coherència pedagògica i social.

Avui la necessitat de no cedir terreny en la presència i l'ús del català a l'escola és especialment important. D'una banda, l'ús del català com a llengua vehicular d'educació minva considerablement en l'etapa de secundària en relació amb la de primària (només el 51% dels centres del Principat fan totes les classes en català) i, per tant, també disminueix l'ús en la relació entre els alumnes, les famílies i el professorat. De l'altra, la societat catalana és una comunitat d'acolliment que està rebent una gran afluència d'alumnat nouvingut i necessita, per tant, que l'escola sigui més que mai una eina de cohesió i inclusió socials.

Per tot això fem una crida a la comunitat educativa i a tota la societat catalana per rebutjar el decret d'ensenyaments mínims per a l'educació primària i la imposició d'una tercera hora de castellà; reclamar la capacitat dels representants elegits en els territoris de parla catalana de poder decidir, sense invasions competencials de l'Estat, tot allò que afecta els horaris i currículums en l'aprenentatge de llengües; reclamar al Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya el compliment integral del model d'escola catalana, tant en l'educació infantil com en l'educació primària i secundària; renovar el consens a favor del català com a llengua d'ensenyament i aprenentatge i de cohesió social. ◆

Publicant, una mica abreujat, l'anterior manifest, signat per Òmnium Cultural i altres entitats, l'Associació Llengua Nacional s'hi adhereix, ja que reivindica un dret important de la comunitat catalana.

SUMARI

EDITORIAL
- Manifest «Pel català a l'escola» 3

TRIBUNA
- 1907-2007: un segle de relacions filològiques germano-catalanes. Isidor Marí 5

SOCIOLINGÜÍSTICA
- El bilingüisme de la senyora ministra. Marc Antoni Adell 10
- Hora de fer balanç. Ramon Monton 12
- Caixa o faixa. Quim Gibert 14

LÈXIC
- La traducció dels mots «junk» i «basura» en aposició. Xavier Rull 15
- El pronom i l'adverbi castellà «algo». Jaume Vallcorba i Rocosa 17
- Sobre una exclamació. Jaume Vallcorba i Rocosa 17
- L'adjectiu i l'adverbi «menys». Jaume Vallcorba i Rocosa 18
- «Estar» en prejudici de «ser». Josep Ruaix i Vinyet 19
- Qüestions col·loquials . Jaume Salvanyà 20
- Neologismes populars. David Casellas i Gispert 22
- Els tractaments i les inconseqüències. Albert Jané 23

SINTAXI
- Ús i abús dels qualificatius. Roser Latorre 25
- Els girs «a» i «de» + inf. amb valor condicional. Josep Ruaix i Vinyet 26

HISTÒRIA DE LA LLENGUA
- Un estudi no conegut de P. Fabra. Joan Ferrer i Robert Gómez-Ten 27

AMICS I MESTRES
- Oriol de Bolòs: un traspàs sentit. Josep Vigo i Bonada 38
- Ramon Folch i Camarasa, escriptor i traductor. David Pagès i Cassú 39

BIBLIOGRAFIA
- Tradició, traducció... Montserrat Adam 43
- Llengua i política... Xavier Rull 43
- Ordinari de Girona. Joan Ferrer i Costa 44
- Diccionari històric. Joan Ferrer i Costa 44
- Contacte i contrast. Xavier Luna 45
- Identitat lingüística. Xavier Rull 45
- El fantasme de la mort del català. Jordi Solé i Camardons 46
- TV3 a traïció. Anna Porquet 46

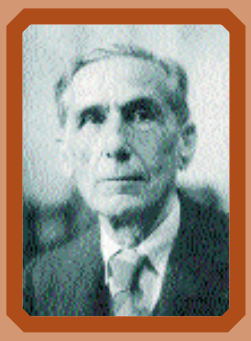

«A tot arreu del món, quan en un domini lingüístic s'ha produït una literatura, veiem formar-s'hi, i regnar per damunt de la llengua parlada multiforme, una llengua literària filla d'un llarg i acurat treball de selecció i fixació; i això s'esdevingué en les terres de llengua catalana i els catalans tinguérem la nostra **llengua nacional**, on a penes traspuaven les diferències dialectals de la llengua parlada.»

(Pompeu Fabra)

PUBLICACIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Associació Llengua Nacional
Registre d'Associacions núm. 12842
Dipòsit legal: B-35574-91
ISSN: 1695-1697

ADREÇA POSTAL:
C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
A/e: llengua@llenguanacional.cat
http://www.llenguanacional.cat

DIRECTOR: Ramon Sangles i Moles
A/e: rsangles@llenguanacional.cat
Tel.: 93 456 88 79

CONSELL ASSESSOR: Miquel Adrover, Gabriel Bibiloni, Carles Domingo, David Casellas, Mercè Espuny, Francesc Esteve, Joan Ferrer, Marcel Fité, Pilar Gispert, Rosa V. Gras, Albert Jané, Bernat Joan, Lluís Marquet, Joan-Carles Martí, Víctor Pallàs, Carles Riera, Josep Ruaix, Màriam Serrà, Jordi Solé

MAQUETACIÓ: Jordi Ardèvol

PORTADA: Monument a Jacint Verdaguer, obra de Josep Ricard (Taradell)

FOTO: R. Puig Coromines

— *Llengua Nacional* és membre de l'APPEC

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

1907-2007: un segle de relacions filològiques germano-catalanes

Conversa entre Antoni M. Badia i Margarit i Tilbert D. Stegmann

FOTOS: R. Puig Coromines

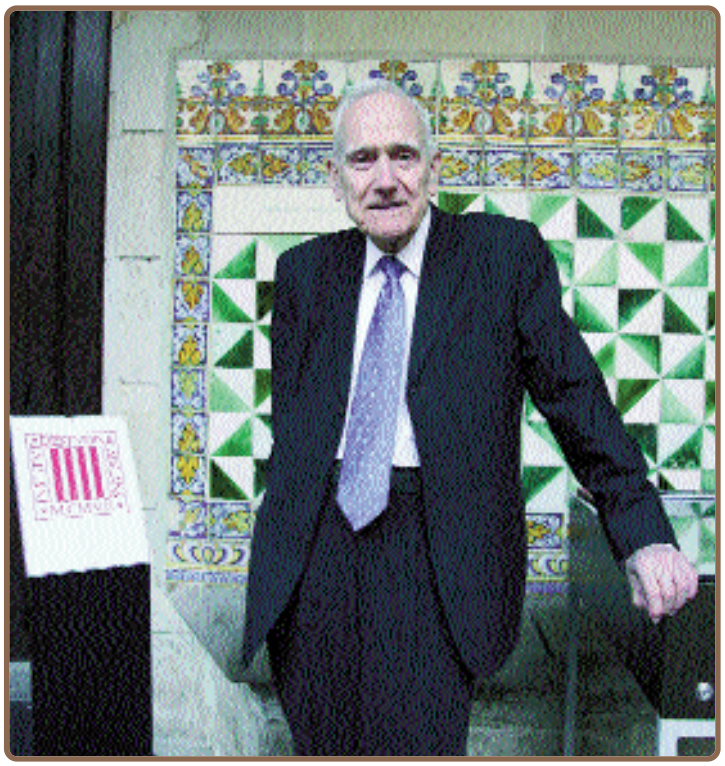

Antoni M. Badia i Margarit a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, abril del 2007)

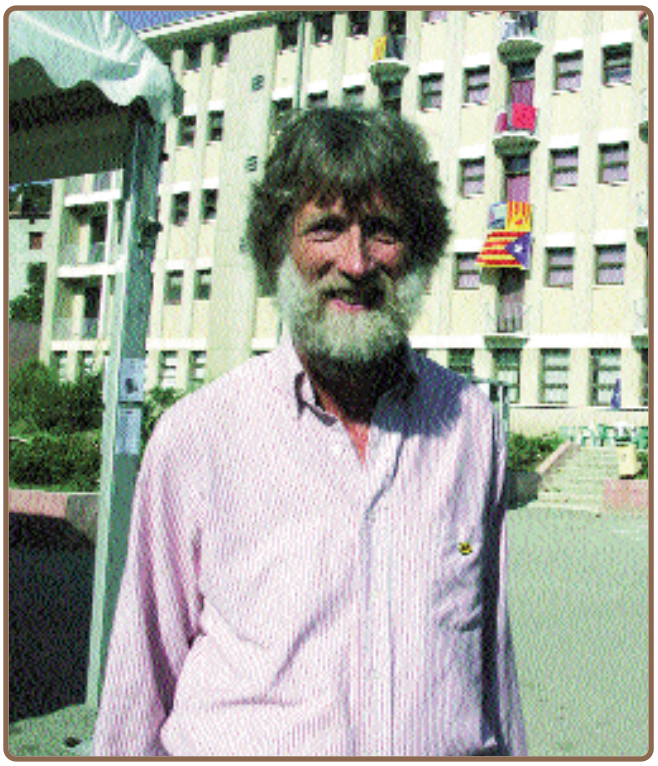

Tilbert Dídac Stegmann a la Universitat Catalana d'Estiu (Prada de Conflent, estiu del 2003)

L'any 2007 coincideixen dos esdeveniments importants per a la cultura catalana: el centenari de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans –acadèmia catalana de les ciències i autoritat normativa per a la llengua catalana– i la presentació de la cultura catalana com a Convidada d'Honor a la Fira del Llibre de Frankfurt.

La creació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) en 1907 tingué lloc poc després del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), que va representar al mateix temps l'amplíssim suport social al català com a vehicle d'una cultura moderna i el seu reconeixement internacional.

Des d'aquell mateix moment, la relació entre els romanistes germànics i la lingüística catalana ha estat especialment intensa, i el consell de redacció de *Transfer* ha considerat que valia la pena deixar constància d'aquesta llarga i fecunda relació amb una conversa entre dos dels seus més destacats representants.

El Dr. Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 1920) –el nostre interlocutor **Badia i Margarit**– és un dels més eminents filòlegs catalans i un dels més coneguts internacionalment. Ha estat catedràtic i rector de la Universitat de Barcelona i president de la Secció Filològica del IEC. Entre altres distincions, va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2003). Actualment dirigeix la revista *Estudis Romànics*, de l'Institut d'Estudis Catalans.

El Dr. Tilbert Dídac Stegmann (Barcelona, 1941) –el nostre interlocutor **Til Stegmann**– és segurament l'impulsor més actiu de la catalanística germànica recent. Fou professor de la Universitat de Berlín i actualment ho és de la Universitat de Frankfurt. Promogué la creació de la Deutsch-Katalanische Gesellschaft (1983) i per la seva llarga activitat de difusió de la cultura catalana ha rebut el Premi Internacional Ramon Llull de l'any 2006.

Agraïm sincerament que hagin volgut participar en aquesta conversa, que a continuació trobareu, sobre el passat i el futur de la catalanística germànica, que oferim als lectors de LLENGUA NACIONAL com una pàgina especialment interessant de la projecció internacional de la cultura catalana.

ISIDOR MARÍ

NOTA: Aquesta conversa entre els doctors Badia i Stegmann, coordinada per Isidor Marí, va ser encarregada per l'Institut Ramon Llull (IRL) per a publicar-la dins *Transfer. Journal of Contemporary Culture* (núm. 2, any 2007). *Transfer* és la revista en anglès, de periodicitat anual, de què se serveix l'IRL per a promoure en l'àmbit internacional els assagistes i investigadors en llengua catalana.

Badia i Margarit: Malgrat no ser una llengua que recolzés en una estructura d'estat sobirà, el català no començà malament la seva trajectòria filològica: Friedrich Diez, tingut tradicionalment pel fundador de la Romanische Philologie, ja en la 2a edició de la seva *Grammatik der Romanischen Sprachen*, de 1856, afirmà que bé podia ser considerat una llengua. Fou gairebé per atzar que vaig descobrir el canvi d'actitud de Friedrich Diez respecte al català, en llegir, fa molt de temps, «Das Katalanische in den Werken von Friedrich Diez», un article d'Eva Seifert dins la Miscel·lània Rubió i Lluch (Barcelona 1936), cosa que em produí una onada de simpatia, tant envers Diez com envers Seifert. Us plaurà de saber que vaig conèixer-la personalment en un congrés a Salamanca l'any 1955.

Til Stegmann: I fixeu-vos que en la 5a edició (de 1882) el mateix text de la 2a reapareix amb el format de capítol individual, com en el cas de les altres llengües, donant així al català la total equiparació al francès, a l'italià o a l'espanyol. Mala sort que després W. Meyer-Lübke no s'hagués deixat portar directament per aquest camí.

Badia i Margarit: Els primers romanistes alemanys (i l'exemple més clar és el del mateix W. Meyer-Lübke) partien, més que de les llengües, dels estats que donaven el nom a aquestes llengües: Portugal, Espanya, França, Itàlia i Romania. Tot al més, feien la concessió del provençal (gràcies a la llengua dels trobadors), i això afavoria, indirectament, el català (que adquiria més anomenada); però, segons com, també el perjudicava, perquè així restava estancat com un dialecte del provençal.

Til Stegmann: Teniu raó en el que dieu de la visió estatalista, que condiciona la percepció de les llengües com a tals o com a dialectes. Recordem precisament que, quan Catalunya-Aragó formava un reialme que tothom tenia present quan pensava en els països europeus, es publicava amb tota normalitat aquell preciós *Vocabulari català-alemany* de l'any 1502, imprès per l'alemany Johann Rosenbach, a Perpinyà, un diccionari gairebé incunable. El català i l'alemany eren per a tothom dues llengües. I el nostre trobador alemany Oswald von Wolkenstein es preava en una famosa cançó seva de 1415 que, entre les deu llengües que sabia parlar, hi havia «*franzoisch, mörisch* [àrab], *katlonisch und kastilian*» (en la grafia antiga).

La redistribució política posterior de les fronteres estatals tapa les orelles i els ulls als observadors de les llengües. Encara que, si mireu el *Grundriß einer Geschichte der menschlichen Sprache nach allen bekannten Mund- und Schriftarten* [Esbós d'una història de la llengua humana a partir de les parles i escriptures conegudes] de J.C.C. Rüdiger, publicat a Leipzig en 1782 (per cert, poc conegut), allà diu: *Von den Provincial-Mundarten weicht die aragonische wenig, die valencische etwas mehr, die catalonische aber am meisten ab* [L'aragonès es distancia poc dels dialectes provincials; el valencià un poc més i el català, en canvi, al màxim]; Rüdiger, setanta anys abans de Diez, deu notar que al català no li va bé la classificació com a «Mundart».

Badia i Margarit: En canvi, els col·laboradors del *Gröbers Grundriss* de 1888 i de 1904-06 (2a edició) eren més realistes. És cert que distingien les llengües anomenades *llengües* (*Die spanische Sprache*) i les que no s'atrevien a anomenar *llengües* (*Das Catalanische*); però aquest era presentat amb el mateix rang que aquelles (tipus de lletra, estructura de l'article, etc.): tot era igual. Sempre he pensat que els enunciats de les llengües en el *Gröbers Grundriss* són un model de finor i de delicadesa que suscita l'agraïment de molts.

Til Stegmann: La designació *Das Katalanische* no significa restar estatus de llengua al català. Ho demostra que, dues pàgines més enllà de l'inici de l'article dedicat al català, el pròxim apartat es titula «Entwicklung der catalanischen Sprache». I l'article següent, dedicat a l'espanyol, deixa ben clar que les *províncies catalanes* no formen part del territori lingüístic de l'espanyol.

Badia i Margarit: El català tingué sort amb Bernhard Schädel, de la universitat de Halle an der Saale. Com feien altres *Privatdozenten* (ell havia començat a Itàlia), passà a Mallorca, i potser hauria continuat cap a Castella, Portugal... Però s'enamorà de Mallorca i s'entengué bé amb el vehement mossèn Alcover (i el temperament dels mallorquins i el paisatge...; i potser també, per què no?, hi veié la possibilitat que li sortís alguna feina). Ja abans d'obrir-se el Congrés, la seva popularitat entre els catalans s'acresqué notablement en difondre's l'excursió dialectològica que Alcover i ell mateix feren, poques setmanes abans (del 31 de juliol al 13 de setembre), en la qual recorregueren tota la Catalunya pirinenca. Enguany ha aparegut una nova reedició del diari (tan pintoresc com científic) que Alcover anava redactant *sur place* en el decurs de l'excursió. Pel que fa al Congrés pròpiament dit (el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, d'octubre de 1906), Schädel hi pesà molt i hi presentà una comunicació que no era res de l'altre món, però que animava la gent a treballar i les institucions a responsabilitzar-se'n. I, de més a més, *era alemany*, cosa que també ajudava molt a l'empresa de tots.

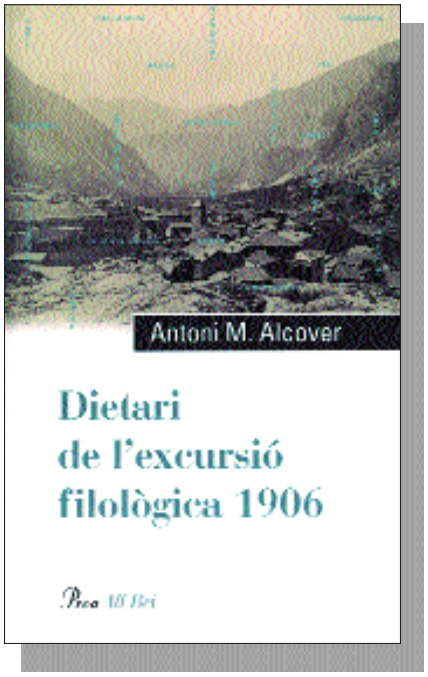

Til Stegmann: Sí, la influència activadora de Schädel, a través de mossèn Alcover –que el seguia incondicionalment i projectava la seva figura a través del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*–, fou molt forta en el I Congrés, encara que la comunicació que dieu (*Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien*) no la va poder presentar ell (per raons familiars que el van fer tornar a Alemanya). Schädel havia començat l'any 1903 a publicar els utilíssims resums sobre

les novetats en el camp de la llengua i literatura catalanes en el *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*, cosa que va continuar fins a 1908 quan la desavinença amb els becaris de filologia catalana que ell havia fet venir a estudiar a Halle fa baixar fortament la seva motivació pels temes catalans. Encara publica un llarg article sobre «Die katalanischen Pyrenäendialekte» en el primer número de la seva nova revista *Revue de Dialectologie Romane,* en 1909; però, de cosa posterior, sols tenim una ressenya del nou diccionari Langenscheidt català-alemany d'Eberhard Vogel, de 1911, i ja res més fins que en 1921 Alcover li torna a publicar una proposta d'organització de les entrades del diccionari en el *Bolletí*. Per cert, Eberhard Vogel era un altre dels catalanistes molt actius a inicis del segle XX: a part de fer el diccionari, va traduir unes quantes novel·les catalanes de l'època a l'alemany. I no oblidem un altre gran nom, Hugo Schuchardt, del qual poc es recorda, i que en 1906 publicà un article «Zur Verbreitung des Katalanischen» dins la *Zeitschrift für Romanische Philologie*.

Badia i Margarit: Schädel fundà la Société de Dialectologie Romane i hi donà càrrecs i responsabilitats importants a Alcover. La Société no durà molt, a causa de l'inici de la Primera Guerra Mundial, però marcà un camí que ja ningú no deixaria de seguir. La prova la tinguérem ben aviat. Quan, després de la postguerra de 1918, Adolphe Terracher i Oscar Bloch fundaren la Société de Linguistique Romane (1924), canviaren el nom de l'associació de Schädel, però la nova associació era de la mateixa *mena* que la de 1909-1914. Sols hi havia un camí: el que havia fressat Bernhard Schädel.

Til Stegmann: Com ja mencionava, a Schädel el tenim una mica perdut per a la catalanística a partir de 1911, quan és nomenat professor a Hamburg, a l'Institut Colonial que després de la Primera Guerra Mundial formarà part de la nova Universitat d'Hamburg. A l'Institut Iberoamericà Schädel s'haurà de dedicar més a tot Espanya i a Iberoamèrica. Ara bé teniu raó que a Hamburg els seus col·laboradors Fritz Krüger, Rudolf Grossmann i Wilhelm Giese (amb els dos últims, jo encara hi he estudiat) també perseguien la línia catalanística i van fer aportacions ben valuoses. Però la «línia d'-Hamburg», per dir-ho així, va quedar acabada després de la Segona Guerra Mundial. Quan jo hi estudiava, en els anys seixanta, únicament el lector d'espanyol, el valencià Josep Maria Navarro, em va poder transmetre un petit impuls de catalanisme, proposant-me de participar en el Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes d'Amsterdam, l'any 1970, on us vaig conèixer.

Meyer-Lübke

Heinrich Kuen

Badia i Margarit: Honestament, voldria reprendre el record que hem dedicat a W. Meyer-Lübke. Per tant, torno enrere un instant. El gran romanista, fidel a la seva concepció de la romanística (en la qual, ultra la indispensable visió de conjunt, canalitzà sobretot els seus esforços particulars vers el francès i l'italià), no abandonà les altres llengües romàniques, i em plau de citar com a exemple el mateix català (i justament quan ell encara continuava considerant-lo un dialecte del provençal). I bé, publicada l'acta de consagració de la catedral d'Urgell (datada de *ca.* 860), que conté centenars de noms de parròquies que revelen llur forma i llur pronunciació en *vulgar català* del segle IX, el mestre Meyer-Lübke no vacil·là a dedicar-hi un conscienciós article, que aparegué en el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1923). Vint anys després, aquest gest avui pot semblar premonitori de la gran mutació que, sense trigar, experimentaria el nostre romanista. En efecte, Meyer-Lübke i la seva família foren acollits a Alforja (Baix Camp) l'any 1923, durant la greu inflació del marc alemany dels primers anys vint. Treballador com era, es documentà i redactà el llibre *Das Katalanische* (publicat a Heidelberg en 1925). Com és sabut, Meyer-Lübke hi reconeixia sense ambages que el català era una llengua romànica independent, que gravitava, això sí, en el món gal·loromànic. Fou el gran canvi d'un gran mestre.

Til Stegmann: Es pot dir efectivament que en 1925 la darrera barrera, d'incloure el català en igualtat de drets entre les llengües romàniques, havia caigut. I la romanística alemanya es dedicava d'una manera bastant normalitzada al català durant els anys següents –fins a la Segona Guerra Mundial, que va significar una disminució de les possibilitats de publicació per als romanistes alemanys, també en el camp català.

Badia i Margarit: Em sembla molt encertat això que acabeu de dir: amb la publicació de *Das Katalanische*, de Meyer-Lübke, queia la barrera que discriminava una de les llengües romàniques. Encara que sembli inversemblant de relacionar-ho, el fet és que el decenni 1920-1930 marca el començ d'una època fructuosa i serena en les nostres dues cultures, la qual, ultra una profunda reflexió (que intueixo, però que ara no sabria comentar), es manifesta significativament en dues activitats fins a un cert punt paral·leles: per part de la catalanística alemanya, la monografia sobre el parlar de l'Alguer (que en realitat era una excel·lent gramàtica històrica catalana) de Heinrich Kuen (Erlangen), i, per part de la romanística catalana, el Suplement català al *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* de Meyer-Lübke, per Francesc de B. Moll (que tant aprofità aquell en la 3a edició del *REW*, aparegut en 1935). És curiós que ambdues obres fossin publicades dins la mateixa revista (*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, de Barcelona) i pràcticament en els mateixos anys vint i trenta del segle passat. Sovint penso en aquesta coincidència de Kuen i Moll, que ara m'ha tornat a venir al pensament.

Til Stegmann: M'alegro que mencio-

neu Heinrich Kuen, amb qui vaig tenir un tracte molt agradable quan jo arribava de professor assistent a la Universitat d'Erlangen-Nürnberg i que vam nomenar President d'Honor al vostre costat en el moment de fundar la Deutsch-Katalanische Gesellschaft. Però, passant a una època ja menys allunyada: com veieu vós l'aportació alemanya a la catalanística durant els anys que als Països Catalans obrava la repressió franquista?

Badia i Margarit: La impressió que ens produïa el contacte personal amb col·legues i amics alemanys en els anys quaranta i cinquanta era que tots estàveu molt preocupats, tant per la postergació en què malvivien la llengua i la cultura, com per la consternació dels qui, essent-ne professionals (i engatjats), ens sentíem alhora afectats i impotents. Si m'ho permeteu, us explicaré el que em passà a mi mateix. Hans Rheinfelder (de Munic), un dia que m'instà molt que li contés totes les meves dificultats a la universitat i al país, en quedà tan trasbalsat que cuità a gestionar-me un nomenament de *Gastprofessor* a la Universitat de Munic, que fou efectiu en tres semestres (entre 1959 i 1960). Tot, perquè «aquella vida no es podia resistir!». En la mesura en què podíem suportar-ho (i que, és clar, també ho suportàvem), fou una època de treball eficaç, entre vosaltres i entre nosaltres, com es posa de manifest repassant les actes dels congressos de romanística i, en general, la bibliografia de catalans i de catalanòfils corresponent. També una època d'aprofundir relacions personals i amistats. I aviat, a partir de 1968 (any del Col·loqui de Català d'Estrasburg), s'iniciaven les tasques de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i les associacions paral·leles d'altres països, entre les quals vós vàreu tenir un paper fonamental pel que fa a Alemanya.

Til Stegmann: Les noves «línies» de la catalanística alemanya, que actualment són les més actives, són les que surten des de Tübingen, amb l'activitat del lector de català Antoni Pous i el munt de deixebles que va guanyar per al català (Hösle, Schlieben-Lange, Jens Lüdtke, etc.) i les de Freiburg pel que feia al Llull llatí amb el Raimundus-Lullus-Institut. A Viena, des que Georg Kremnitz hi és catedràtic, hi ha un gran nombre d'estudiants que es llicencien amb temes catalans. I, pel que toca a mi mateix, vaig començar a Erlangen-Nürnberg, com ja he dit, i després a Berlín, on vaig poder organitzar les Setmanes Catalanes amb un Col·loqui de Sociolingüística Catalana i més tard les Setmanes de Karlsruhe de 1983, en les quals vàreu participar vós, fundant conjuntament amb Ramon Aramon i Serra, amb les vostres paraules, la nostra Deutsch-Katalanische Gesellschaft. Amb el nom Deutscher Katalanistenverband, és ara l'associació que reuneix els científics alemanys catalanistes.

Antoni Pous (esq.) i Ricard Torrents (dreta) FOTO: arxiu família Pous

I després vaig fer tot el que podia des de Frankfurt, des de l'any 1981, amb la fundació de la Biblioteca Catalana i la *Zeitschrift für Katalanistik,* fins avui, que ens preparem per al gran esdeveniment d'aquest any 2007, on la cultura catalana (i, doncs, també la catalanística) serà Convidada d'Honor de la Fira del Llibre de Frankfurt (Guest of Honor at the Frankfurt Book Fair). Vist des d'aquí, què us semblen les relacions entre la romanística alemanya i la catalanística, ara, cent anys després de la *empremta alemanya* al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906?

Badia i Margarit: Hem arribat al punt culminant de la nostra conversa: tots els qui ens dediquem a la llengua i a la cultura catalanes avui ens sentim interpel·lats pel centenari del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i per la ja imminent Fira del Llibre de Frankfurt (2007), en la qual la cultura catalana serà Convidada d'Honor. I si la crida ja no deixa indiferent ningú que vetlli de prop el camp de la nostra llengua, és obvi que per als especialistes catalans i alemanys el toc d'alerta té una ressonància sense parió, tant perquè el Congrés de 1906 es dugué a terme sota l'orientació d'un filòleg alemany que hi aportà elements decisius, com perquè la Fira del Llibre es reuneix justament a la ciutat alemanya de Frankfurt.

D'antuvi, la catalanística alemanya viu una de les èpoques més brillants de la seva història, en l'ensenyament, en la recerca i en la propagació del missatge, de manera que la commemoració s'opera en un terreny adobat que doblarà els efectes que hauríem pogut imaginar. Per fortuna, les relacions entre les dues romanístiques (l'alemanya i la catalana) són avui immillorables (pels intercanvis universitaris, per les reunions, col·loquis i congressos i per l'abundor de publicacions), i tot permet d'esperar un demà més reeixit per a la catalanística dels nostres països.

Segonament, tenim el repte de la Fira de Frankfurt. Per la nostra part, confiem que els organitzadors alemanys hi hauran fet la bona feina que solen fer en aquests casos. Quant a la part de Catalunya, hem de confessar que ens movem en un món d'incerteses i se'ns fa difícil de respondre. D'entrada, fa uns quants mesos que sofrim una situació política inestable (canvis de govern, eleccions recents, manca de plans i de càrrecs, espera forçosa de nomenaments, etc.). Circumscrivint-nos a aspectes més concrets de la Fira, sempre estem pendents de si el concepte de «cultura catalana» que aplicaran els responsables vol dir «expressada en català» (o si també comprèn el castellà escrit per autors catalans, etc.) o si els editors han de pesar més que els autors, etc. Les darreres declaracions de responsables (que avui ja no ocupen llur càrrec) feien creure que «la cultura escrita en català seria molt respectada». Acabi com acabi, a Catalunya esperem que a la Fira de Frankfurt la literatura en català viurà un moment gloriós en la seva història. Ja en tornarem a parlar un altre dia, i espero que serà per a felicitar-nos-en.

Per la meva part, no voldria cloure aquesta agradable conversa sense recordar que, fa disset anys, exactament

Barcelona, any 1906 (anagrama del Congrés)

Frankfurt, any 2007 (un acte públic)

el dia 7 de novembre de 1990, vós, estimat amic Til, i jo mateix, rebérem plegats els «Guardons CIEMEN 1990» (CIEMEN és el Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i Nacionals). Vós fóreu presentat per Max Cahner i el guardó us fou lliurat per Aureli Argemí, secretari general del CIEMEN. Pel que fa a mi, em presentà Enric Casassas i em lliurà el guardó Jaume Farriol, president de l'entitat. Només cal que ens diguem i ens repetim, l'un a l'altre: «Que per molts anys puguem continuar empenyent la cultura catalana i desenvolupar els ajuts que, en aquest noble combat, ens han fornit les cultures dels nostres dos països!» ◆

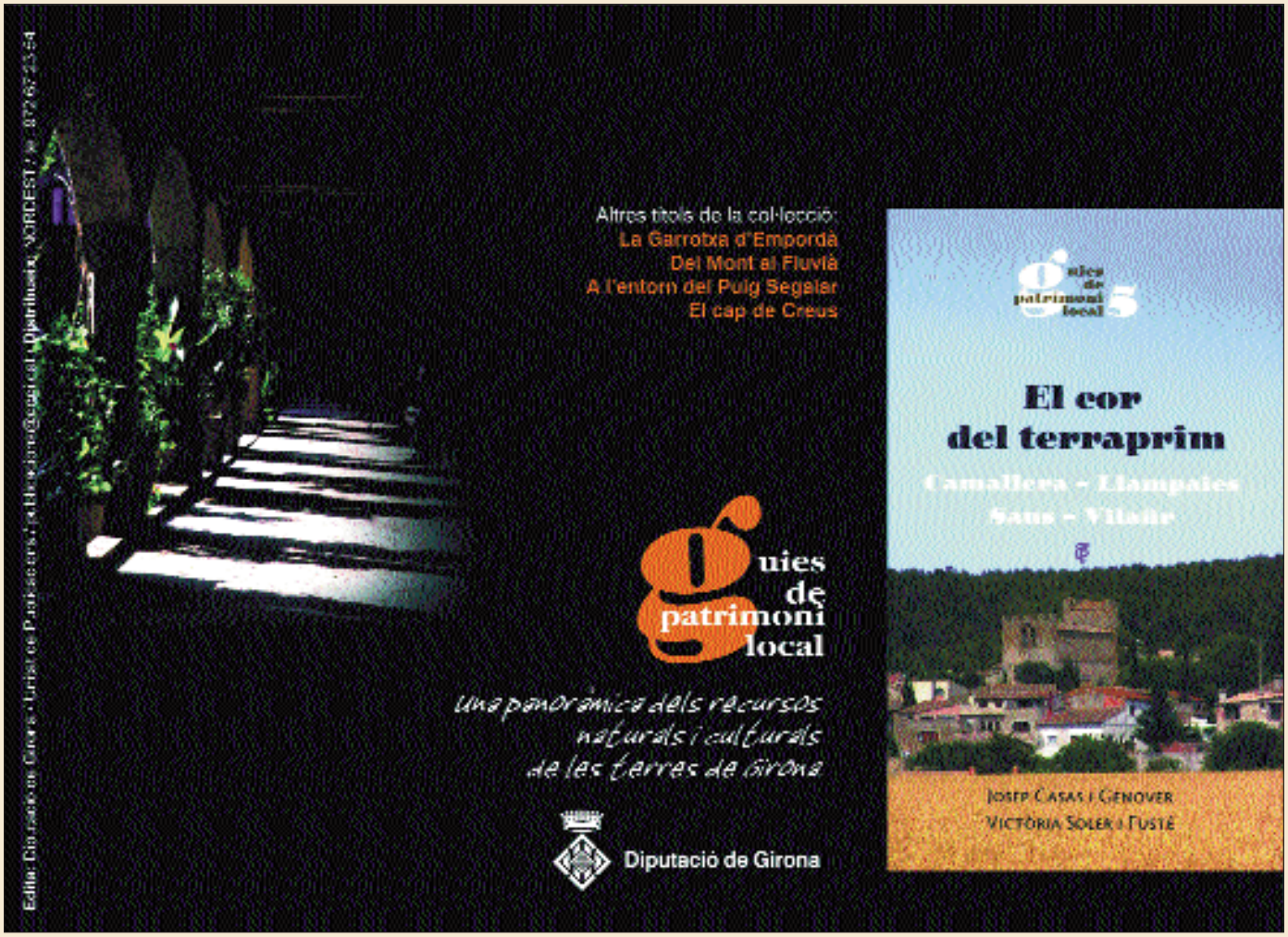

El bilingüisme de la senyora ministra

MARC ANTONI ADELL (psicòleg)

La ministra d'Educació, Mercedes Cabrera, ha promogut la publicació d'un decret que augmenta una hora a la setmana la classe de castellà en educació primària, a tot l'Estat, incloent-hi –i especialment considerats– els territoris amb llengua pròpia i diferent del castellà. L'«argument» del tal augment és garantir el «bilingüisme». On, però? Òbviament, als territoris on el castellà no és llengua pròpia, perquè a la resta de l'Estat –on el castellà és llengua única– sembla que no cal que l'alumnat siga bilingüe, ni tal sols mínimament. I això, tot i els avantatges –reconeguts secularment i *urbi et orbi*– del bilingüisme* i que ara la senyora ministra sembla abonar, també.

Una vegada més, però, resta palesa la malfiança del govern central(ista) envers les polítiques dels governs perifèrics, especialment en els àmbits educatius i culturals, malgrat la timidesa i cautela d'aquests governs. Però allò que resulta del tot sorprenent és el desconeixement que té la senyora ministra dels resultats més recents de les avaluacions escolars, els quals demostren que els alumnes bilingües tenen un nivell de castellà equiparable –i de vegades superior– al que tenen els alumnes monolingües. I no són avaluacions llunyanes, fetes per organismes aliens; són dades de l'INECSE (Instituto Nacional de Evaluación y Calidad del Sistema Educativo), dependent del seu propi ministeri. Així, en l'última avaluació sobre el coneixement de la llengua castellana, feta per aquell organisme a tot l'Estat, en 2003, any de l'aplicació del projecte d'avaluació PISA (*Program International Students Avaluation*) i publicat en el 2004, les dades per al final de l'ensenyament primari (dotze anys) palesaren que el percentatge global d'assoliment de competència lingüística en castellà fou del 65% de mitjana, tant a l'Estat com als territoris de parla catalana, desglossat en un 63% de comprensió oral i escrita i un 73% en expressió escrita. A la secundària les dades eren quasi idèntiques en ambdós col·lectius d'alumnes –al conjunt de l'Estat i als nostres territoris–: 64% de percentatge global d'assoliment de competència lingüística a l'Estat i 63% entre el nostre alumnat, bé que en comprensió oral i escrita la relació s'invertia lleugerament i donava un 69% al conjunt de l'Estat i un 72% en els nostres alumnes, mentre que l'expressió escrita s'igualava entre els uns i els altres, a la baixa, en un 58%. A tot això cal afegir-hi que dels estudis i investigacions més recents es desprèn que justament la competència lingüística més desafavorida a casa nostra no és la del castellà sinó la del català –un 72% per al castellà i un 68% per al català–. La qual cosa evidencia que, si cal una hora setmanal més de llengua al nostre alumnat, no és de castellà, precisament.

Caldria reforçar la llengua pròpia dels territoris perifèrics i generalitzar entre els monolingües castellans la introducció del coneixement de la resta de les llengües «espanyoles»

Per això, resulta com a mínim contradictori que es *castigue* l'alumnat bilingüe, exonerant el monolingüe, d'aquella mesura que la senyora ministra defensa. Allò que sí caldria reforçar, a la vista dels resultats de les investigacions esmentades, és, d'una banda, la llengua pròpia dels territoris perifèrics, i, de l'altra, generalitzar entre els monolingües castellans la introducció del coneixement de la resta de les llengües «espanyoles». Així, alhora que es generaria una «cosmovisió» de la riquesa lingüística de l'Estat als territoris castellanoparlants, el *transfer* aconseguit beneficiaria, de retruc, el seu castellà.

Definitivament, la senyora ministra hauria d'assessorar-se. ◆

BIBLIOGRAFIA

AGUIRRE, J. (1982), «In search of a paradigm for bilingual education», *Bilingual Education Papers*, 5 (12).

ADELL, M.A. (1986), «Llenguatge i comunicació: Bases psicològiques en l'aprenentatge de la llengua», *Revista de Psicología y Pedagogía Aplicadas*, núm. 32, Institut Municipal d'Educació, València, pp. 7-26.

AJURIAGUERRA, J. de (1980), *Manual de psiquiatria infantil*, Toray-Masson, Barcelona.

BAETENS-BEARDSMORE, H. (1982), *Bilingualism: bases principles*, dins CLEVEDON, *Multilingual Matters*.

BALLESTEROS, O. (1983), *Bilingual-bicultural education: an annotated bibliografy*, Jefferson, McFarland.

CHACÓN, F.F. *et al.* (1984), *Metodología en el estudio de las relaciones entre bilingüismo e inteligencia*, S.E.P.

CUMMINS, J. (1980), «The cross lingual dimensions of language proficiency: implications for bilingual education and the optimal age issue», *Tesol Quaterly*, pp. 14-2 i 175-187.

FANTINI, A.E. (1982), *La adquisición del lenguaje en un niño bilingüe*, Herder, Barcelona.

GARDNER, R.C. & LAMBERT, W.E. (1972), *Attitudes and motivation in second language learning*, Rowley, Newbury House.

LINZ, J. (1974), «A Multilingual Society with a Dominant World Language», dins *Multilingual Political Systems: Problems and Solutions*, Laval University. Quebec.

MCRAE, K.D. (1964), *Switzerland, example of cultural coexistence*, Toronto.

PLOURD, G. (1969), *Options politiques fondamentals de l'État plurilingue*, CIRB, Laval University, Quebec.

SIGUAN SOLER, M. (1982), «Educación y pluralidad de lenguas en España», *Revista de Occidente*, núm. 10-11. Madrid.

SIGUAN SOLER, M. & MACKEY, W.F. (1986), *Educación y bilingüismo*, Santillana/Unesco, Madrid.

TABOURET-KELLER, A. (1972), «A contribution to the sociological study of language maintenance and language shift», dins *Advances in the Sociology of Language*, Mouton, The Hague.

UNESCO (1953), *The use of vernacular languages in education*, Unesco, París.

VYGOTSKY, L.S. (1962), *Thougth and language*, Mas M.I.T. Press, Cambridge.

* **Vegeu algunes referències que avalen l'alt valor —cognitiu, afectiu, cultural i social— del bilingüisme:**

— W. Penfield (citat per Ajuriaguerra, 1980) ha constatat l'extraordinària facilitat de l'infant bilingüe a sintonitzar amb l'interlocutor d'una o una altra llengua, per la capacitat de processament, emmagatzemament i de reacció –*testing*– de dades lingüístiques.

— Peal i Lambert, ja des de 1962, comprovaren com els escolars bilingües –franco/anglesos– a Montreal, ultrapassaven els monolingües anglesos en intel·ligència verbal i no verbal, en flexibilitat de pensament i en estructures cognitives més diversificades i creatives. Anisfeld, dos anys més tard (1964), confirmava aquells resultats.

— Successivament, Torrance a Singapur (1970), Balkan a Ginebra (1970), Ianco-Worral a Sudàfrica (1972), Ben-Zeev a Israel i Nova York (1972), Cummins i Gulustan a l'oest del Canadà (1973), Scott al mateix Montreal (1973) i Balkan (1979) obtenien resultats molt positius per als alumnes bilingües. A l'Estat espanyol són ja clàssiques les investigacions de K. Atutxa al País Basc (1976), d'O. Mestres (1972) i J. Arnau (1976) a Catalunya i J.L. Doménech (1990) a València i els treballs –des dels anys setanta– del Dr. Siguan en tot el nostre àmbit lingüístic. Tots conclouen que els bilingües avantatgen els monolingües en flexibilitat cognitiva, en pensament divergent, en pensament operacional concret, en major destresa per a la reorganització lingüística i en un domini més alt del codi lingüístic. Més encara, els bilingües, en acabar el tercer any, tenen el mateix domini del castellà que els monolingües castellans (Arnau, 1979). I és que, com confirma la tesi de Tabouret-Keller (citat per Ajuriaguerra, 1980), quan les condicions en la pràctica del bilingüisme tenen en compte les necessitats i possibilitats dels infants i s'integren en un marc d'educació «normal», el bilingüisme esdevé altament positiu. I això perquè:

a) Es desenvolupa un alt índex de *transfer* del component abstracte de l'estructura lingüística, d'una llengua a l'altra.

b) Es desenvolupa l'agilitat mental, en aplicar el codi lingüístic d'una manera multidireccional.

c) Es reforça –per similitud o per contrast– cada codi lingüístic.

d) S'amplia la dimensió cultural, en referència al de l'altra llengua.

e) Es garanteix una major seguretat i estabilitat emocional al subjecte i

f) Es facilita una més consolidada integració escolar i social.

I això no és una paradoxa, perquè els psicolingüistes han demostrat a bastament que el fenomen del *transfer* funciona d'una llengua a l'altra, reforçant la dinàmica neuronal i la competència recíproca en ambdues llengües.

Tot això esdevé permanentment i periòdicament avalat per les últimes investigacions, com ara en l'estudi que ha dut a terme el Grup de Recerca en Neurociència (GRNC) de la Universitat de Barcelona, adscrit al Parc Científic i al Departament de Psicologia Bàsica[1]. Els resultats –que apareixen descrits i valorats en l'edició electrònica de la revista *Cognition*– demostren que els joves bilingües tenen un rendiment superior, en tasques d'atenció executiva, que no requereixen llenguatge formal. Així resulten avalades les investigacions anteriors, en reconèixer que la millora de les capacitats cognitives dels bilingües van més enllà del domini de les estratègies lingüístiques, pròpiament. L'estudi demostra que les persones bilingües estalvien fins a un 15% de temps en resoldre certes contradiccions perceptives. Això resulta especialment rellevant quan una reacció ràpida, en el moment de la conducció, pot esdevenir vital per a evitar un accident. Altres estudis també han palesat que el declivi cognitiu –en forma de pèrdues de memòria–, a partir dels 50 anys, apareix més tard en persones bilingües. És el que han demostrat un grup de científics canadencs, que avalen que els primers símptomes de demència senil apareixen més tard en els subjectes bilingües que no en els monolingües[2]. Fins i tot es fixa l'edat de mitjana de 75,5 anys per als primers i de 71,4 per als segons; és a dir, quatre anys més tard. S'afegeixen, així, nous àmbits de la personalitat dels subjectes –més enllà dels cognitius, afectius, culturals, socials o estrictament lingüístics–, que resulten beneficiats per la pràctica del bilingüisme, com ara el retard en l'aparició dels primers indicis de demència senil. Són les dades que explica Ellen Byalistok, professora de la Universitat de York (Canadà) i investigadora associada del Centre Baycrest de Recerca del Cervell i l'Envelliment de la Universitat de Toronto; dades que publica la revista especialitzada *Neuropsycologia*. Així, després de trenta anys d'investigar els efectes del bilingüisme en l'aprenentatge i el desenvolupament cognitiu dels infants, l'equip de Byalistok amplia el seu camp de recerca als adults, concloent que, una vegada controlats els factors socials i culturals que podrien interferir en els resultats, el bilingüisme apareix com l'únic factor que sembla explicar el retard en l'aparició dels primers símptomes de demència, com l'Alzheimer. L'explicació –d'altra banda ben lògica– estaria en el fet que les persones que són capaces d'expressar-se en més d'un idioma desenvolupen unes reserves cognitives que ajuden a conservar més temps en bon estat la plasticitat del cervell. I encara s'hi afegeixen els investigadors que afirmen que cap compost farmacològic no ha esdevingut tan eficient en la prevenció de la demència senil com la pràctica del bilingüisme. És el que conclou el doctor Morris Freedman (de la Universitat de Toronto i coautor de l'estudi de referència), expert en malalties neurodegeneratives.

Així, doncs, no falta raó a la senyora ministra quan defensa el bilingüisme. Ara bé, falta que l'apliqui als monolingües, no als qui ja són bilingües.

1. *Avui,* 17-2-2007
2. *Avui,* 13-1-2007

Hora de fer balanç

RAMON MONTON

L'esclavitud és la filla de les tenebres; un poble ignorant és un instrument cec de la seva pròpia destrucció.

(Simón Bolívar)

Hi ha molts indicis que fan pensar que hem arribat a una cruïlla decisiva en la nostra història com a nació, en què ens cal analitzar amb objectivitat –i sense por dels aspectes desagradables que puguem descobrir en la realitat que ens envolta– on som, per què hi som, on ens convé anar i com podem arribar-hi. Després dels «tres-cents anys de resistència» que ara commemorem (1707, batalla d'Almansa)[1], de quaranta anys de franquisme, trenta de «transició» (una transició més eficaç que el franquisme en la tasca d'anorrear-nos, per la legitimació «democràtica» del nostre genocidi cultural i el nostre espoli econòmic) i pràcticament dues dècades de postcomunisme i globalització neoliberal, és un bon moment per a fer balanç i imaginar perspectives que ens permetin de viure plenament, no sols sobreviure o *resistir*. Com escrivia Sebastià Alzamora parlant de les mentides que difonen amb una desvergonyida normalitat els espanyols sobre nosaltres (en concret, es referia al reportatge nazi *Ciudadanos de segunda* de Telemadrid), la cosa «va de veres»[2], perquè ens hi juguem el futur. El plantejament d'Alzamora era molt clar: mentre Catalunya (o els seus polítics) continua preguntant-se com pot «encaixar» a Espanya i també «què ha fet per a merèixer» que la tractin tan malament, manifestant el que el jurista Alfons López Tena ha anomenat *síndrome de la dona maltractada*, Espanya té molt clara des de sempre la seva missió i la seva estratègia: després de la feina bruta de la guerra i de l'ocupació militar, completar la construcció del seu Estat, destruint Catalunya amb el funcionament constant de la seva «maquinària retòrica, política, mediàtica, empresarial i judicial» i, de tant en tant, amb alguna agressió feixista com les habituals a Sabadell –sempre desmentides per la policia– o un *no te entiendo* convenientment agressiu.

Els nostres polítics en comptes de fomentar amb decisió la llengua nacional, s'han embrancat en una cursa que no sembla tenir cap més objectiu que allunyar-nos de nosaltres mateixos i de la nostra normalitat nacional

Segons López Tena[3], després del fracàs de l'autonomisme, l'últim episodi lamentable del qual ha estat l'aprovació retallada de l'Estatut del 2006, pendent d'una nova retallada per part del Tribunal Constitucional espanyol[4], hem arribat a un punt en què, sense un Estat al darrere, la nostra nació es convertirà en un projecte inviable, ja que l'espoli fiscal permanent, la deficiència cada cop més escandalosa de les nostres infraestructures[5], l'atzucac institucional, el factor potencialment explosiu d'una immigració sobre la qual no podem exercir cap mena de control i, sobretot, el fet de tenir un Estat *en contra*, ens situa davant de tres possibilitats de futur: la provincianització definitiva dins Espanya, la constitució d'un Estat plurinacional com Suïssa (política-ficció, tenint en compte el *tarannà tradicional* dels espanyols) i la independència, que és més possible que l'anterior i més desitjable que la primera. Fins i tot els sectors econòmics –penseu en l'acte de l'Institut d'Estudis Superiors de l'Empresa (IESE)– comencen a adonar-se que l'evolució política és molt insatisfactòria, perquè no els permet de desenvolupar amb normalitat el seu potencial de creació de riquesa. En un món globalitzat i una economia que ja no és proteccionista, els empresaris van descobrint que «hi ha vida més enllà del mercat espanyol», mentre deixen enrere antigues pors i prejudicis. Per tant, per aquesta banda, el sobiranisme

1. La celebració particular en què ha pensat Francisco Camps, president de la Generalitat valenciana, és clausurar els repetidors de TV3 al País Valencià. Els còmplices d'aquesta operació són, sobretot, José Montilla, anterior ministre espanyol d'Indústria, i el nostre vell conegut Joan Clos, ministre actual.
2. Sebastià Alzamora, «Va de veres», *Avui*, 14-04-2007. L'article anava acompanyat d'una il·lustració magistral, en què es veia un home amb ulleres badant, com qui segueix la trajectòria d'una mosca (Catalunya i els seus dubtes existencials) mentre, darrere seu, una mena de minotaure (Espanya) estava a punt d'envestir-lo.
3. *Catalunya sota Espanya. L'opressió nacional en democràcia*, Dèria Editors-La Magrana, 2007.
4. Segons l'autor, «l'Estatut no serveix per a res, perquè és una llei orgànica espanyola i sempre estarà sotmès a les decisions que es prenguin a Madrid».
5. En aquest sentit, es van convertint en temes del domini públic la infàmia quotidiana de la Renfe a Catalunya o la signatura de 75 convenis internacionals per part del Govern espanyol que impedeixen que, des del Prat, hi hagi vols intercontinentals.

també pot anar fent via. L'economista Ramon Tremosa proposa que «ja que nosaltres també vam fer Espanya[6], ara ha arribat l'hora de desfer-la».

Els nostres polítics, en canvi, exhibint remarcables dosis de gremialisme, miopia o mala intenció, segons els casos, viuen en un món a part, caçant mosques, barallant-se en la inacabable pantomima de declaracions i contradeclaracions, somiant a ser ministres espanyols, diluint la nostra identitat en un «patriotisme social» que encara no se sap en què consisteix[7], pretenent substituir els nostres somnis de llibertat per «més carreteres, més hospitals, més escoles» i desvirtuant el nostre dret a tenir bons governants amb el missatge pervers que la nostra màxima aspiració ha de ser tenir bons gestors, uns gestors que fins ara l'únic que han demostrat és que són molt silenciosos, tant com el president que els té a ratlla. D'altra banda, en comptes de fomentar amb decisió la llengua nacional i crear les condicions més favorables perquè s'imposi en el seu territori natural[8], s'han embrancat en una cursa que no sembla tenir cap més objectiu que allunyar-nos de nosaltres mateixos i de la nostra normalitat nacional i, fugint cap endavant, ens proposen un futur «trilingüe» o, fins i tot, «quadrilingüe»[9], mentre que el conseller Maragall, aquest senyor que va afirmar que una hora més de castellà a l'escola[10] no seria cap problema, ja prepara mesures com oferir l'ensenyament d'algunes matèries en anglès, suposo que per respondre als *reptes de la globalització*. Això quan no invoquen, interessadament, el famós «sentit comú», que no és res més que una construcció social, un consens predominant derivat en bona part de relacions de poder, perquè, qui té el poder, construeix consensos a la seva mida. En el nostre cas, podríem definir el «sentit comú», de què parlen segons quins polítics, de la manera següent: «conjunt d'inèrcies mentals, socials i de comportament que continua funcionant si prescindim de tots els elements "essencialistes i identitaris" que caracteritzen la nostra manera de ser i d'existir». En altres paraules: l'espanyolisme. Perquè, si deixem de banda la nostra catalanitat, ens trobarem que la identitat espanyola *naturalitzada* per la maquinària d'un Estat (el *nacionalisme banal*, trivial, quotidià, sovint invisible, de què parla Michael Billig[11]) continua existint i actuant per defecte i, automàticament, aquesta identitat se'ns aplica en qualitat de posseïdors de passaport espanyol i parlants *bilingües* de la llengua dels no sé quants centenars de milions. És a dir, que, per molt que *l'avantguarda dels conscienciats* tingui un paper fonamental en la preservació d'una llengua, la decisió *automàtica* de les masses és la que decanta la balança, en bona part induïda per la percepció de quina és **la llengua del poder**. Això mateix pot provocar històricament que la florida lògica d'un Segle d'Or literari en una llengua, que és el que semblen indicar les darreres investigacions[12] que ens *corresponia* després d'Ausiàs Marc i Joanot Martorell (en una València tan pròspera i brillant culturalment que Lope de Vega hi va anar a aprendre teatre), s'acabi produint en una altra (el castellà), que gaudeix del prestigi de la cort.

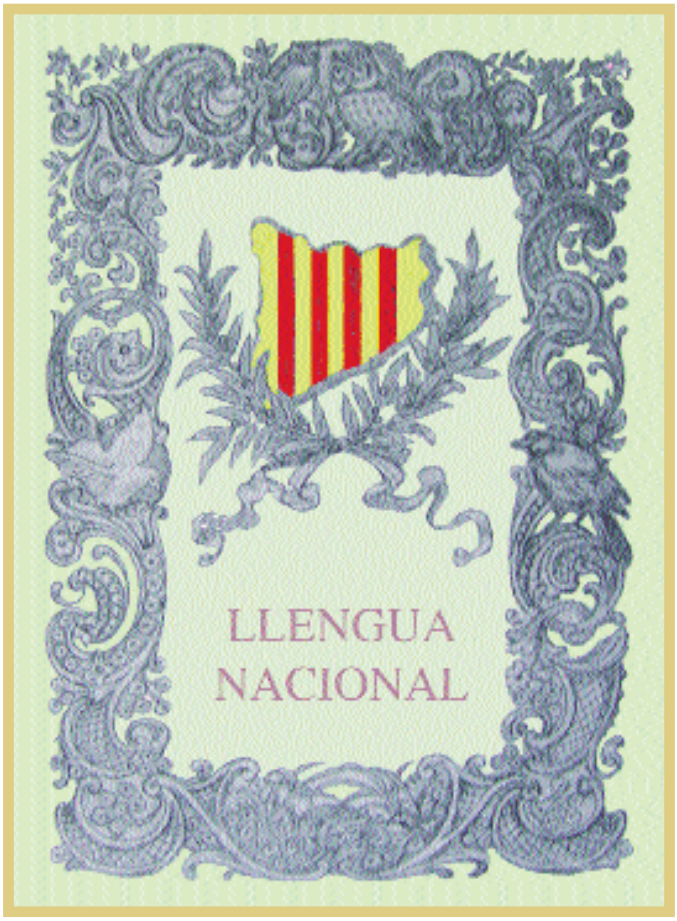

Caldrà continuar insistint en la pedagogia (com els nostres enemics insisteixen en la demagògia i la mentida) i dur a terme una tasca incansable de recuperació del veritable significat de les paraules i els conceptes (exemples: l'espoli econòmic planificat no és *solidaritat*; la substitució lingüística i el genocidi cultural no tenen res a veure amb la *tolerància*; si Catalunya és una colònia, quin sentit té parlar de la *resta d'Espanya*?). El grau de confusió mental a què hem arribat el vaig comprovar en cridar-me l'atenció que, en el *Telenotícies Migdia*, diguessin la *capital catalana* per referir-se a Barcelona. Perquè si em va cridar l'atenció, això vol dir que obvietats com l'expressió normal de la catalanitat de Barcelona no formen part del discurs habitual de TV3[13] i són cada dia menys òbvies, ja que el nostre espai semiòtic, el nostre país mental, fa temps que pateix la mateixa colonització que el nostre país físic. Com anuncia Agustí Pons, vénen *temps indòcils*[14]. En continuarem parlant. ◆

6. Recordem, per exemple, que la pesseta era catalana.
7. Al qual n'hi ha que comencen a contraposar un «sobiranisme civil», com deia Francesc Codina en l'*Avui* del dia 18-04-07
8. És especialment greu que el català es pugui veure com una barrera (per a la comunicació, la promoció personal, etcètera). Aquest fet permet d'adonar-se de la veritable dimensió política del *problema del català*.
9. Proposta de Carod-Rovira.
10. Segons la cínica afirmació de la ministra espanyola Mercedes Cabrera, per a garantir el bilingüisme.
11. Michael Billig, *Nacionalisme banal*, Editorial Afers, 2006. És un llibre imprescindible per a abandonar per sempre més la ingenuïtat i tenir clares quines són les regles del joc del nacionalisme d'Estat.
12. Vegeu la magnífica *Història del teatre català* que ha publicat recentment Arola Editors. El seu autor, Francesc Massip, afirma, literalment, que Espanya (entre tantes altres coses) ens va robar el Segle d'Or.
13. Víctor Alexandre ha fet una denúncia excel·lent de la *pedagogia de l'autoodi* de TV3 dins *TV3 a traïció*, Proa, 2006.
14. Agustí Pons, *Temps indòcils*, Angle Editorial, 2007.

Caixa o faixa

QUIM GIBERT (psicòleg i coautor de *El despertar dels Països Catalans*)

Ara fa més de dos anys que una organització cultural de la Franja de Ponent i la Caixa Penedès van signar un document pel qual l'entitat de crèdit es comprometia a introduir progressivament el català en els seus serveis financers de la sucursal de Fraga (Baix Cinca). Els representants d'ambdues parts ho van concretar amb una certa solemnitat: es van fotografiar i la imatge va aparèixer en la premsa en forma de notícia en bé de la normalització del català. D'aleshores ençà, però, l'acord ha quedat en paper mullat: ni la caixa d'estalvis catalana ha complert res de tot allò que va convenir, ni l'organització franjolina ha fet el més mínim seguiment d'aquell compromís. En el País Valencià també hi ha hagut queixes perquè Caixa Penedès ha estat incapaç de fer realitat alguns dels seus compromisos lingüístics.

Fa també dos anys, Ricard Fornesa Ribó, president de l'entitat «la Caixa», justificava per carta personal l'absència del català en les oficines de la Franja de Ponent, Tamarit de Llitera i Fraga, dient:

«Estem sotmesos a la legislació respecte a l'ús del català en aquesta zona.»

Aquesta suposada submissió «a la legislació», «la Caixa» únicament la practica envers el català, atès que hi ha caixers amb la inscripció *Electronic money* i, sobretot durant l'estiu, en moltes sucursals d'àrees turístiques hi ha publicitat en italià, japonès, àrab..., llengües que no gaudeixen del més mínim reconeixement legal a casa nostra. En una segona carta, Fornesa assegurava «estar ben amatents a anar introduint, en la mesura que les possibilitats ens ho permetin, nous camps de normalitat». Dissortadament, no han estat més que paraules boniques.

L'antic Banc de Sabadell, que ara es dóna a conèixer com a Sabadell-Atlántico, també s'ha establert a Fraga ignorant absolutament la presència del català. No ens ha d'estranyar gens ni mica. Un dels seus treballadors, que exerceix en una oficina del Principat català, m'explicava que fins fa poc tenia prohibit de comunicar-se en la nostra llengua amb les altres *comunitats autònomes* de parla catalana per correu electrònic. Per bé que aquesta normativa ha desaparegut, l'esmentat treballador confirma que és de coneixement intern: «m'imagino que els produïa més maldecaps que altra cosa, perquè s'havien guanyat algunes denúncies sindicals i d'altres treballadors».

Aquest esperit tan apocat en el moment de fer servir el català a la Franja de Ponent contrasta amb l'embranzida que aquestes entitats d'estalvi van protagonitzar a favor de la nostra llengua en el tardofranquisme. Tan cert és, que un lector de la revista *Temps de Franja* (núm. 60) recorda que abans que el català recuperés l'oficialitat en l'actual *Comunitat Autònoma* de Catalunya, «la Caixa», es va avançar als nous temps i va ser pionera en la incorporació de la nostra llengua en les seves sucursals. Aquesta catalanitat desacomplexada va despertar sempre en mi una gran admiració».

Hi ha formes de dominació que passen inadvertides, amb la qual cosa les víctimes no són capaces de percebre la realitat. En el nostre cas, són aquelles que no ens deixen contemplar la vida si no és des d'una perspectiva castellana. I aleshores difícilment ens adonem de la submissió en la qual hem quedat atenallats. Això explica la miopia que imposa l'Estat espanyol sobre els catalanoparlants, que a certs banquers ja els està bé. En aquest sentit, el sociòleg Salvador Cardús afirma que som allò contra què combatem: «O, més que allò que combatem, som la manera que tenim de combatre-ho. I, en qualsevol cas, sense combat, deixem de ser» (*Avui*, 22-12-06). ◆

Fonda de Sarrià

Fundada el 1886

PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 BARCELONA
Tels. 93 203 07 14 / 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 BARCELONA
Tel. 93 203 04 73 / Fax 93 280 65 56

La traducció en català dels mots «junk» i «basura» en aposició

XAVIER RULL (Universitat Rovira i Virgili)

En anglès, quan es vol indicar que un producte o un servei és de mala qualitat, col·loquialment s'empra el mot *junk* (que en origen significa 'ferralla, ferro vell'). Així, en aquesta llengua tenen expressions com *junk food* 'menjar ric en greixos i pobre en elements nutritius'[1], *junk mail* 'correu electrònic publicitari enviat massivament' (també dit *spam*), *junk television* 'estil de televisió basat en l'escàndol i l'explotació de sentiments', *junk bond* 'bo que ofereix força rendiment a canvi de l'alta probabilitat d'incompliment'[2], *junk contract* 'contracte amb condicions molt dolentes per al treballador' (bé que poc usat), *junk work* 'feina en què les condicions són molt dolentes', *junk fax* 'fax publicitari enviat massivament', *junk sport* 'esport d'espectacle, sovint amb violència', etc.[3]

Per a expressar això mateix, en espanyol solen col·locar el mot *basura* 'escombraries' en aposició[4]: *comida basura*, *correo basura*, *telebasura* (escrit com un compost, però es pot considerar que hi ha la mateixa estructura), *bono basura*, *contrato basura*, *trabajo basura*, etc. No és, però, l'única solució en aquesta llengua. Així, el mot *mierda* també és usual, si bé en contextos vulgaritzants: *correo mierda*, *contrato mierda*, *trabajo mierda*, *telemierda* (o *tele mierda*, o *tele-mierda*), etc. També es poden trobar expressions com *tele de pacotilla* (molt puntualment) o *correo paja* (localitzat a l'Amèrica Central)[5].

El català no ha desenvolupat una solució única per a aquest concepte, a diferència de l'anglès i de l'espanyol (en aquesta llengua, a pesar de l'existència de *mierda*, el mot *basura* és el més corrent)[6].

Una de les opcions per al català ha consistit a traduir directament el mot espanyol *basura*. L'equivalent català d'aquest mot és múltiple: *escombraries* (usual a Catalunya), *fems* (usual a les Illes i al País Valencià), *brossa* (usual al Camp de Tarragona) i *deixalles* (altres indrets). Ara bé, el mot *basura* es pot traduir bastant bé quan té sentit recte (per exemple, en la frase *Vés a baixar les escombraries*). Però quan té sentit figurat i es col·loca en aposició, aquesta substitució pot quedar un xic forçada. Potser per això un cartell publicitari d'Iniciativa per Catalunya Verds de 1993-1994, escrit íntegrament en català, denunciava literalment els *contractes basura*[7]. Una altra mostra de la dificultat de trobar una traducció satisfactòria és el terme *infratelevisió*, proposta que va fer el Termcat per a denominar el que els espanyols anomenen *telebasura*.

En part, la dificultat de trobar una única forma per a aquest concepte rau en la diversitat de mots de què disposem en català per a indicar les 'restes que genera una casa' (*escombraries*, *fems*, *brossa*, *deixalles*). Per als qui diuen *fems*, una bona solució per a traduir *telebasura*, *correo basura* i *comida basura* era, respectivament, *telefem*, *correu fem* i *menjar fem* (solucions usuals al País Valencià). Però aquesta opció és poc adequada per a aquells que entenen *fem* únicament com les 'matèries fecals d'animals'. D'altra banda, els qui diuen *escombraries* han optat per posar-hi *escombraria* o *escombraries*; així, es pot veure escrit *correu escombraria* i *teleescombraria*. L'argument principal d'aquesta opció és que, per als qui diuen *escombraria*, la paraula *brossa* significa exclusivament 'petita partícula que molesta, que dificulta el funcionament normal d'un mecanisme' (per exemple, es diu sobretot *Tinc una brossa a l'ull*: fa referència a una partícula petita que molesta). Per això, una expressió com *telebrossa* no seria prou clara. Finalment, els qui diuen *brossa* i no utilitzen la paraula *escombraries* en el seu llenguatge habitual prefereixen *brossa*, ja que solucions com *correu escombraria* o *teleescombraria* sonen feixugues[8]. Potser el terme amb més implantació que conté la forma *brossa* és *correu brossa*. Aquesta és la traducció de *junk mail* que dóna el Cer-

1. Sovint es pot equiparar el *junk food* amb el *fast food*, traduït en català per *menjar ràpid*.
2. El nom tècnic en altres llengües és: *bono de alto rendimiento* en espanyol i *obligation à haut risque* en francès (almenys al Quebec).
3. En anglès *junk* s'empra en altres contextos. Així, en biologia molecular el terme *junk DNA* (o *selfish DNA*) designa genèricament les porcions de seqüències d'àcid desoxiribonucleic d'un cromosoma o genoma les funcions de les quals no s'han pogut esbrinar. Aquest significat no és el que tractem en aquest article. Semblantment, hi ha el *junk art*, una denominació creada en anglès durant els anys seixanta del segle XX que evoca l'art fet a partir de deixalles reaprofitades. El Termcat només recull aquesta denominació anglesa, però l'Oficina de la Llengua Francesa del Quebec proposa de dir-ne *sculpture de récupération* en francès.
4. Com a *aposició* s'entén, generalment, la col·locació de dos substantius seguits sense partícula d'enllaç enmig, de manera que el segon substantiu ocupa la posició d'un adjectiu, indicant 'que fa la funció de'. En serien exemples *home anunci* o *vagó restaurant*.
5. En l'expressió *correo paja*, el mot *paja* evoca allò que no té valor. En català el mot *palla* també té aquest sentit: *Molta cosa que diu aquest llibre és palla*. Fins i tot la frase feta *Destriar el gra de la palla* evoca aquest significat.
6. El francès tampoc no disposa d'una solució única. En aquesta llengua, dels *junk bonds* se'n diuen *obligations pourries* (a França) i *obligations de pacotille* (a Bèlgica). El *junk food* s'anomena *aliment-camelote* o *camelote alimentaire* (almenys al Quebec; en aquest país també s'ha fet circular la proposta *aliment vide*). El *junk sport* s'ha traduït per *sport bidon* (al Quebec). I del *junk mail* se'n diu *courriel-déchet* o bé *pourriel*, acrònim de *courriel* 'correu electrònic' i *pourri* 'podrit' (de fet, *courriel* ja és un acrònim de *courrier* 'correu' i *électronique* 'electrònic'). D'altra banda, el terme *junk DNA* s'ha traduït per *ADN égoïste*.
7. Aquesta solució s'explica perquè el mot *basura* va penetrar en català amb el seu sentit recte i durant el procés de normalització lingüística viscut en el segle XX s'ha intentat de bandejar-lo, potenciant les solucions genuïnes.
8. Cal precisar, però, que entre les persones que diuen *brossa*, la paraula *escombraire* 'personal que escombra el carrer' o 'persona que recull les escombraries' sí que és usual. Tampoc no sona estrany *brossaire* per al segon cas; però, com que s'havia de traduir el castellanisme *basurero*, es va introduir la paraula *escombraire* per mitjans com ara l'escola o la televisió.

caterm[9] i el *Recull de termes* de Softcatalà[10], cosa que indica que té una certa extensió d'ús entre especialistes. A més, és corrent en els mitjans de comunicació (TV3 l'utilitza en els *Telenotícies* (any 2003) i és la fórmula emprada en *El Periódico de Catalunya*[11]).

A banda, aquestes no són les úniques possibilitats, ja que han circulat altres propostes, com l'icònic *menjar rampoina*. També es pot utilitzar el mot *porqueria*: hi ha qui fa servir *teleporqueria* –prou ben trobat– i *menjar porqueria*, i el Cercaterm tradueix l'espanyol *programa basura* per *programa porqueria*. També es pot sentir *periodisme deixalla* 'periodisme sensacionalista i poc rigorós'[12]. Una altra solució és el sintagma preposicional *de pacotilla*, que veiem en el terme *mercat de pacotilla*, forma que enregistra el Cercaterm com a traducció de l'expressió espanyola *mercado basura*. El Cercaterm també recull l'expressió *cultura purrialla* pel que en espanyol s'anomena *cultura basura* (en anglès, *trash culture*; el mot *trash* significa justament 'escombraries'; la definició que dóna el Termcat per a aquest terme és senzillament 'cultura de poc valor').

Aquests són els resultats a partir d'una cerca a internet feta amb el cercador Google[13]:

menjar escombraria: 164 ítems / *menjar escombraries*: 320 ítems
menjar brossa: 79 ítems
menjar fem: 30 ítems / *menjar fems*: 9 ítems
menjar deixalla: 6 ítems / *menjar deixalles*: 0 ítems
menjar porqueria: 436 ítems
menjar merda: 4 ítems
correu escombraria: 216 ítems / *correu escombraries*: 330 ítems
correu brossa: 90.000 ítems
correu fem: 50 ítems / *correu fems*: 27 ítems
correu deixalla: 13 ítems / *correu deixalles*: 0 ítems
correu porqueria: 2 ítems
correu merda: 2 ítems

Com es pot veure, el mot *escombraria* és preeminent, però no d'una manera absoluta, ja que: (1) en el cas de *menjar* i *tele*, hi ha pràcticament els mateixos ítems amb *porqueria* que amb *escombraria*/*escombraries* (i, a més, en el cas de *tele* tant *fem*/*fems* com *brossa* gaudeixen de bona salut); (2) en el cas de *correu* hi ha molts més ítems de *correu brossa* que de *correu escombraria*/*escombraries* (això segurament s'explica perquè *correu brossa* és la proposta oficial del Termcat, perquè és la forma que dóna el *Recull de termes* de Softcatalà i perquè, com hem vist, alguns mitjans de comunicació de masses en català empren aquesta solució). Només a *contracte* el mot *escombraria*/*escombraries* és realment preeminent.

Quina pot ser la solució òptima per a traduir *junk* o *basura* en aposició? Amb les dades extretes d'internet, es fa difícil optar per una solució o una altra. Cal tenir present, a més, que hi ha dos elements que dificulten la consolidació d'una única forma. En primer lloc –ja ho hem vist–, la dispersió dialectal (quatre paraules diferents per al que en espanyol s'anomena *basura*). I, en segon lloc, el fet que el concepte de *junk* s'aplica a moltes coses (tipus de menjar, models televisius o tipus de programes televisius, tipus de contractes i de feines, sistemes d'enviament de publicitat per correu electrònic, modalitats esportives, etc.).

Fent una síntesi de les dades obtingudes i analitzant el valor semàntic de cada expressió, sembla que la millor opció és oficialitzar i estendre les fomes *escombraria* i *porqueria*, en peu d'igualtat. Així, tindríem *menjar escombraria* o *porqueria*; *contracte escombraria* o *porqueria*; *treball escombraria* o *porqueria*; *periodisme escombraria* o *porqueria*; *esport escombraria* o *porqueria*; *bons escombraria* o *porqueria*; *teleescombraria* o *teleporqueria*; etc. Aquesta solució és bona per als qui diuen *escombraries*; però també per als qui no fan servir aquest mot, ja que poden utilitzar *porqueria*, una paraula d'ús general. En canvi, les formes *deixalla*/*deixalles*, *brossa* i *fem*/*fems* no haurien d'usar-se amb aquest sentit figurat.

Només amb una excepció: per a l'enviament massiu i indiscriminat de publicitat, potser és millor usar *brossa*, per diversos motius. Primer, per l'assentament de què gaudeix l'expressió *correu brossa* (molt més usada que *correu escombraria*). I, segon, perquè, quan se'ns inunda una bústia física amb propaganda en paper, difícilment direm que aquella propaganda és *escombra-*

contracte escombraria: 500 ítems / *contr. escombraries*: 33 ítems
contracte brossa: 2 ítems
contracte fem: 9 ítems / *contracte fems*: 0 ítems
contracte deixalla: 1 ítem / *contracte deixalles*: 0 ítems
contracte porqueria: 3 ítems
contracte merda: 0 ítems
tele escombraria: 300 ítems / *tele escombraries*: 340 ítems
tele brossa: 370 ítems
tele fem: 305 ítems (aprox.) / *tele fems*: 33 ítems
tele deixalla: 95 ítems / *tele deixalles*: 5 ítems
tele porqueria: 580 ítems
tele merda: 90 ítems[14]

9. Base de dades terminològica del Termcat, consultable a <http://-www.termcat.cat>.
10. Vocabulari informàtic emprat en la traducció de programes informàtics en català, consultable a <http://www.softcatala.org/projectes/eines/recull/recull.htm>.
11. En *El Periódico de Catalunya* es pot explicar per l'ajustament de la llargada dels titulars. Aquest diari s'escriu primer en espanyol i després es tradueix al català. Qualsevol que hagi treballat en un diari sap que els titulars són textos complicats de gestionar, perquè es disposa de poc espai, i una paraula llarga pot comprometre una frase pensada com a titular. Si en un titular en espanyol s'escriu *correo basura*, la seva traducció en *correu brossa* ocupa, si fa no fa, el mateix espai; per tant, és una solució òptima per a un diari que té dues edicions lingüístiques. En canvi, traduir-ho per *correu escombraria* implica ocupar molt més espai que la versió en espanyol, i el titular en català potser no hi cabria.
12. Sentit en el programa *El Món a RAC1*, RAC1, 6-3-2006, en boca del seu presentador, Xavier Bosch. Tradicionalment també se n'havia dit *premsa groga*, perquè la premsa escrita sensacionalista solia publicar-se en paper esgrogueït.
13. Cerca feta el dia 12-12-2006. En el cas de *tele*, es compten plegats els casos d'escriptura separada, junta i amb guionet. No hi afegim *rampoina*, perquè n'hem trobat un sol cas (*menjar rampoina*, 1 ítem) en un portal sobre el món de l'esplai. Les xifres més altes són aproximades.
14. Generalment hom utilitza la forma de plural quan té sentit recte: *escombraries*, *fems*, *deixalles* (però no en el cas de *brossa*, sempre singular). Tanmateix, quan aquestes paraules s'empren en aposició (o compostos), poden adoptar la forma de singular: *correu escombraria*, *telefem*, *periodisme deixalla* (tot i que també es pot dir *correu escombraries*, *telefems*, etc.). Això potser s'explica pel fet que ocorre en una aposició, on hom sol rebutjar la forma de plural.

ries i encara menys *porqueria*; per tant, sembla poc apropiat aplicar un d'aquests dos mots al correu electrònic. Si es distingeixen dos àmbits (l'enviament de correu massiu, d'una banda, i els models televisius i contractes de treball, de l'altra), tampoc no ha de ser difícil aplicar-hi dos mots distints (*brossa* en el primer cas, *escombraria* o *porqueria* en el segon cas).

Amb aquesta proposta disposem d'un sistema estable de traducció de *junk* o *basura* en aposició. Quan sorgeixi un concepte nou que evoqui aquesta realitat, n'obtindrem d'una manera automàtica la denominació en català; per exemple, *videojoc escombraria* o *videojoc porqueria*; o *missatges brossa*. ◆

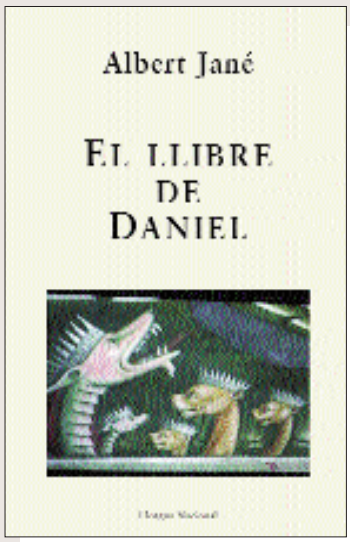

Paràfrasi magnificada del text bíblic, escrita amb una prosa riquíssima i exuberant, amb nombrosos fragments assonantats, que es pot considerar una obra singular i excepcional, que no deixarà de sorprendre i d'entusiasmar el lector.

PREU: 10 EUROS

— Centre Sant Pere Apòstol, tots els dies de 18 h a 21 h.
C. Sant Pere més Alt, 25 –Barcelona–
(Pregunteu pel senyor Rafael)

— El podeu demanar per c/e o per telèfon a Llengua Nacional, donant la vostra adreça postal, i us l'enviarem.

El pronom i l'adverbi castellà «algo»

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

Els diccionaris de barbarismes esmenten sempre com a tal el mot castellà *algo*, que és una forma lèxica forastera que no es pot considerar acceptable en català. Aquells diccionaris fan saber com a equivalents catalans *res*, *alguna cosa* i el dialectal *quelcom*. Així:

En oracions interrogatives o condicionals: *Vols* ***res*** *més? Si hi ha* ***res*** *que et faci goig, t'ho compraré.*

En qualsevol mena d'oracions: *Ell en sap* ***alguna cosa****. Li veu* ***alguna cosa*** *de mal gust. Es deien* ***alguna cosa*** *en secret. En aquesta història hi ha* ***quelcom*** *que no encaixa. És* ***quelcom*** *desagradable. Vols saber-ne* ***alguna cosa*** *més?*, etc.

El cas és, però, que els parlants catalans fan servir moltes més expressions equivalents del castellà *algo*. Vegem-ne unes quantes:

Si llegim els versos de l'Alcover, i llegint-los ens emocionem o ens fan la sensació de bellesa inexplicable, els tornarem a llegir i els aprendrem, i quan ***una cosa*** (algo) *entra al cor i el cor està content de rebre-la, rieu-vos dels preceptes.*

Joan Alcover és això: un poeta que només parla quan té ***belles coses*** *(algo bello) a dir-nos.*

Aquest aparell és ***una cosa*** (algo) *tan perfecta que no se n'escaparà ni una rata.*

Així com el noi era dret i igual, aquesta va ser ***un xiquet*** (algo) *estrafeta.* O bé també: ***un poc*** *estrafeta,* i encara: ***una mica*** *estrafeta. No era com aquella amable bestiola: tenia* ***un pèl*** (algo) *de mal ésser.*

Això que fan més de quatre de mirar si el condemnat que pengen mor tranquil, si tremola davant del cadafal i del garrot, francament això no puc fer-ho, no he pogut acostumar-m'hi: hi ha ***un no sé què*** (algo) *que m'ho priva.*

Aquell lloro sempre en tenia ***una*** (algo) *a dir.*

Parlant d'aquella obra de teatre, us diré, per dir-ne ***alguna*** (por decir algo)*, que la trobo sense suc ni bruc.*

Inventariem-los pel mateix ordre dels exemples. El castellà *algo* pot ésser en català: *res*, *alguna cosa*, *quelcom*, *una cosa*, (*belles*) *coses*, *un xiquet*, *un poc*, *una mica*, *un pèl*, *un no sé què*, *una*, *alguna*. Quina varietat de matisos! ◆

Sobre una exclamació

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

Hi ha locucions catalanes que sempre s'han dit d'una determinada manera i que, a hores d'ara, són substituïdes per una d'equivalent castellana. Ens n'adonem quan sentim exclamacions com aquesta: «Diu sempre que arriba cansat. *Què va!*, ho diu perquè no vol fer feina.»

Aquest *Què va!*, en català és: *I ca!* o *Ca!*

Vegem-ho en aquesta altra frase:

«Que té dues carreres? *Ca!*, no en té ni una.»

Ca! i *i ca!* són, doncs, exclamacions amb què es desmenteix allò que hem afirmat en una frase immediatament anterior. No diguem, doncs, mai *què va!*, sinó sempre *ca!*

Una altra exclamació que ja se sent ben poc és *bo!*, expressiva d'una sorpresa desagradable; per exemple: «*Bo!* Ara se n'ha anat la llum i ens hem quedat a les fosques.» Alguna vegada hem sentit aquella exclamació substituïda per *mecatxis!*, que és castellana (que escriuen *mecachis*). Reviscolem, doncs, l'exclamació de sorpresa *bo!*: «Bo! Ara se'ns ha acabat la tinta a mig escriure.» ◆

L'adjectiu i l'adverbi «menys»

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

La llengua catalana té des de molt antic l'adjectiu i adverbi *menys*, i també des de bon començament usava el sinònim *manco*.

El cas és que amb el pas del temps l'un i l'altre anaren perdent ús. Modernament, *manco* s'ha mantingut quasi solament a les Balears, i *menys* resta viu quasi només al sud del País Valencià. Aquest darrer mot, la llengua literària l'ha recuperat en tot el territori, amb la lloable finalitat d'eliminar-ne el castellanisme *menos,* que s'hi havia estès força. No hi ha res a dir, al revisclament i popularització de *menys*. Tanmateix, els tractadistes crec que han oblidat de fer constar que, a part la penetració de *menos*, el poble inventà i usà sovint unes altres maneres de dir-ho, que són ben pròpies de la nostra llengua i crec que també convindria de recordar-les i fer-les servir en convivència amb *menys*, si més no perquè no es perdin solucions lingüístiques igualment pròpies.

El diccionari Fabra i el de l'Institut d'Estudis Catalans, en definir el mot *menys,* diuen que significa *més poc, no tan, no tant*. Aquests conjunts de dos mots són precisament els substituts de *menys* i de *menos* que era corrent que la gent fes servir quan jo era jovenet i que jo mateix també emprava (a més de *menos*, algunes vegades).

A continuació transcric uns textos del diari en què, lícitament, fan servir *menys*, però que jo substitueixo per *més poc/a/s/ques*, amb què comprovem que la dicció resulta natural i clara:

«Actualment interessen els porcs amb *més poc* greix, encara que això els causi anorèxia nerviosa.»

«La Diagonal registra *més poques* cues d'entrada el primer dia que torna a tenir set carrils.»

«Com més va *més pocs* imperis o estats plurinacionals resten a Europa.»

«La corrupció i l'amiguisme són més fàcils com *més poca* democràcia hi ha.»

«De tots tres ell era el que *més poc* parlava», o canviant la situació de l'adverbi *més poc*, que resulta més ben dit: «De tots tres ell era el que parlava *més poc*.»

Substituïm ara *menys* per *no tan* o *no tant*, a fi de comprovar que el text continua igualment clar i natural.

«Ja hi ha estats en recessió i l'única pregunta és si serà molt dura o *no* ho serà *tant* (si serà més dura o ho serà *menys*).»

«He pensat: ja que tenim la pilota, intentem *no* córrer *tant* i defensar millor.»

«*No* és *tan* difícil com em pensava (És *menys* difícil que no em pensava.)»

De vegades hi ha textos en què podem fer servir *més poc* i *no tant*:

«La realitat és que econòmicament França *no* és *tan* important com el sol Estat nord-americà de Califòrnia, i la Xina ho és *més poc* que fins i tot l'Estat també nord-americà de Texas.»

«De debò podem creure que *no* serem *tan* provincians si ens tornem més poc catalans?»

I encara hem de dir més coses sobre les formes catalanes relacionades amb la paraula *menys*, perquè aquesta paraula intervé en contextos molt diferents. Així, *menys* era substituït per *no arribar a* en exemples com els següents:

«Si aquests premis són més que uns premis és perquè el país *no arriba a* ser un país (és perquè el país és *menys* que un país).»

«Això és esdevenir un provincianisme vergonyós que *ni arribaria a* res (que seria *menys* que res).»

«En aquesta paperina *no arriba a* haver-hi dos quilos de nous (o bé, hi ha dos quilos *encara no* de nous).»

Alguna vegada la construcció amb *menys* és notablement acastellanada. Per exemple:

«La meva vida canviava quan *menys* ho esperava»; en castellà, «cuando *menos* lo esperaba». En català jo ho hauria construït amb *gens*: «La meva vida canviava quan no ho esperava *gens*.»

Hi ha moltes frases fetes en què intervé el mot *menys*. Curiosament, són frases que en castellà apareixen amb igual construcció i amb el mot *menos*. En posarem només uns quants exemples, mostrant que substitueixen altres construccions:

«En aquest paquet n'hi ha *si fa no fa* tres lliures» (*més o menys* tres lliures).

«*Encara sort* (o, *encara bo*) que encara viuen ben avinguts» (*Menys mal* que encara viuen ben avinguts; «menys mal» és totalment rebutjable en català).

«Diu que els talibans no estan, *ni de bon tros*, disposats a rendir-se» (en comptes de l'acastellanat «no estan disposats a rendir-se *ni molt menys*»).

«Això no vol dir, *ni de bon tros*, que no es puguin produir temporals» (exemple semblant a l'anterior).

Un altre cas de calc del castellà:

«Les pluges *aniran a menys*», en comptes de, per exemple, «*aniran minvant*».

O encara:

«Però *no és menys cert que* ha estat l'única experiència política laica»,

que canviaríem afirmativament en:

«Però *és ben cert que* ha estat...»

De frases fetes que el castellà fa amb *menys* i que el català permet de fer d'una manera diferent, en podeu trobar moltes en els diccionaris de locucions i frases fetes. ◆

«Estar» en perjudici de «ser»

JOSEP RUAIX I VINYET

Voldríem fer notar tres casos en què observem que el verb *estar* continua avançant en perjudici de *ser,* casos que fereixen l'orella de la persona avesada a un català genuí.

1) Efectivament, la passiva es construeix amb *ser*. Exemples:

— *La sessió* ***fou*** *presidida per l'alcalde.*

— ***Ets*** *estimat de (o per) tothom.*

— *La ciutat* ***ha estat*** *presa pels enemics.*

Com que el castellà actual ja construeix, abusivament, la passiva amb «estar», resulta, com era de témer, que aquest vici es comença a propagar en català. Exemples:

— «L'acte *va estar presidit* per...», en lloc de *L'acte* ***va ser presidit*** *per...*

— «El bisbe de Lleida diu en una homilia que l'Església *està perseguida*» (d'un diari, 30-12-90), en lloc de *... l'Església* ***és perseguida****.*

— «L'escriptor i filòsof francès Jean Baudrillard *està considerat* com un dels més pertorbadors sociòlegs de la modernitat i la postmodernitat» (també de la premsa, 23-4-92), en lloc de ... ***és considerat*** *com un dels...*

2) També quan es tracta d'expressar qualitats accidentals, variables, d'una cosa, avui se sent sovint *estar* en lloc de *ser.* Exemples:

— «*¿Està* freda, l'aigua de la piscina?», en lloc de *¿****És*** *freda, l'aigua de la piscina?*

— «Aquest menjar *està* molt bo!», en lloc de *Aquest menjar* ***és*** *molt bo!*

Llegim atentament l'exemplificació següent per tal d'anar-nos amarant de la construcció catalana genuïna:

Qualitats accidentals, variables, d'una cosa, merament comprovades (expressades generalment amb adjectius). Exs.: *Aquesta neu* ***és*** *bruta. Aquella aigua* ***era*** *ben tèrbola. El cafè és fred, calent, tebi. L'ampolla* ***és*** *buida. La botiga* ***és*** *plena de gent. El drap hauria de* ***ser*** *moll, humit, sec, net. Aquest menjar no pot* ***ser*** *més dolent. El ferro* ***és*** *roent ara. La sopa* ***és*** *salada. La poma* ***és*** *verda, madura. La xocolata* ***és*** *dolça, espessa. Les mongetes* ***són*** *tendres, dures, toves. El barret* ***és*** *nou, vell. Els pantalons nous et* ***són*** *amples. El barret m'****és*** *petit.* ***És*** *clar, fosc, núvol. El terreny* ***és*** *relliscós.*

Estat d'una cosa com a resultat d'una acció (i valors similars; generalment, expressats amb participi). Exs.: *La porta* ***és*** *tancada, ajustada, oberta. Les tovalles* ***eren*** *brodades a mà. Aquelles cases* ***són*** *habitades, abandonades. Aquell gerro* ***és*** *trencat, esquerdat. Tots els carrers de la vila* ***eren*** *asfaltats. El llum* ***és*** *encès, apagat. La feina ja* ***és*** *feta, acabada, començada, per fer, a mig fer. Aviat* ***és*** *dit! L'obra* ***és*** *realitzada per un equip d'especialistes. El projecte ja* ***és*** *aprovat. Tot el que* ***és*** *privat és desitjat. Les figues de la plata* ***són*** *cobertes de floridura. El quadre ja* ***és*** *venut. El test* ***és*** *posat al terrat. Actualment tota aquesta terra* ***és*** *ocupada per l'exèrcit enemic. La paret* ***és*** *construïda de pedra i calç. L'aire* ***és*** *format, compost, constituït per nitrogen, oxigen... Això* ***és*** *destinat a... No* ***és*** *previst que... Les taules* ***són*** *reservades. L'altar* ***és*** *dedicat a l'Assumpta. El Montseny* ***era*** *nevat. L'aigua* ***era*** *glaçada.*

Mer estat d'un subjecte animat, és a dir, sense marca de duració ni vist com a transitori. Exs.: *Son pare* ***és*** *viu,* ***és*** *mort. Aquest ocell* ***és*** *ben mort. Aquella dona* ***és*** *soltera, casada, vídua.* ***Sóc*** *jubilat, batejat, nat de l'agost. Aquell home* ***és*** *boig, tocat del bolet, faltat de salut. Trobo que la nena* ***és*** *maca, grassa, prima, morena. El malalt* ***era*** *llevat.* ***Sóc*** *afiliat a un partit, subscrit a una revista.*

En tots aquests exemples el castellà generalment usaria «estar»: «Esta nieve está sucia», «La puerta está cerrada», «Su padre está vivo», etc.

3) Expressant la simple presència en un lloc, se sent massa vegades el verb *estar* en comptes del verb *ser.* Exemples:

— «Busco la Maria i no la trobo. Sabeu on *està*?» (és a dir, expressant simple presència), en lloc de... *Sabeu on* ***és****?*

— «No sé on he deixat el llibre. No sabeu pas on *està*?», en lloc de... *No sabeu pas on* ***és****?*

— «¿Que *està*, en Pere?» (demanant per la seva presència), en lloc de *¿Que* ***hi és****, en Pere?*, o bé *Que* ***hi ha*** *en Pere?*

També ací aconsellem de rellegir els exemples i remarques següents:

El meu poble ***és*** *a la comarca del Vallès Oriental (= El meu poble es troba... A la comarca del Vallès Oriental hi ha el meu poble). La botiga que cerquem* ***és*** *al número 6 del carrer de Rafel Casanova. El gerro* ***era*** *damunt la taula. La llet deu* ***ser*** *a la nevera. On* ***són*** *les claus? Les eines* ***són*** *al calaix. L'americana* ***és*** *al penja-robes. En Joan* ***era*** *al balcó quan es va posar a ploure. Aquell dia jo* ***era*** *(= em trobava) a València. Els mossos* ***són*** *al camp. El meu germà, el que viu a París,* ***és*** *aquí per uns quants dies. El director* ***és*** *al seu despatx. ¿Que hi* ***seràs,*** *a casa, al vespre? Quan* ***vaig és-ser*** *fora me'n vaig recordar. / –On* ***són*** *els nens? –****Són*** *al carrer, que juguen. / Els nostres amics* ***són*** *de vacances* (lloc sobreentès: fora...). A vegades *ser-hi* agafa un valor de locució: *Les ganes prou* ***hi eren,*** *però les forces li fallaren (= De ganes, prou en tenia...). M'****hi*** *volien fer* ***ser*** *(= prendre part,* etc.). *Pobret, no* ***hi és*** *tot (= és mancat d'entediment).* ◆

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1,* pp. 37-38)

Qüestions col·loquials

JAUME SALVANYÀ

En el número 55 de LLENGUA NACIONAL comentàvem unes quantes expressions de les que passem habitualment als locutors de Ràdio Flaixbac i Flaix FM: *anar a fer unes ballaruques, ser més feliç que un tornavís, ser infecte, endavant les atxes!, n'hi ha per sucar-hi pa.* L'objectiu és enriquir el vocabulari i oferir exemples per variar els discursos radiofònics que sovint corren el perill de repetir-se. I ho fem amb dos tipus d'expressions: les *tradicionals*, les que hem sentit a casa tota la vida, i les *actuals*, les que es generen en els nostres dies.

De les primeres, com comentarem, en alguns casos lamentablement se'n pot constatar un desconeixement notable. Amb la feina que fem intentem de contrarestar un xic aquesta tendència. De les segones, tot i que potser només se senten en reductes o zones molt concretes, procurem fer-nos-en ressò perquè arribin a tota l'audiència.

Algunes de les paraules i expressions que hem fet arribar als locutors els últims mesos són aquestes:

Llepar. Aquest verb té una sèrie d'accepcions col·loquials que no figuren en els diccionaris generals. N'esmentem tres. En primer lloc, pot significar 'estar ben llest', 'ja no tenir remei'; seria sinònim de *haver begut oli*. I en aquest sentit es pot dir, per exemple, que si el teu cap t'agafa mania **ja has llepat**.

En segon lloc, pot significar 'rebre' o 'sortir perjudicat d'alguna cosa'. Així, si volem amenaçar algú perquè ja estem tips de sentir-lo, li podem dir que, si no calla, **llepará**; i si algú és propens a haver de fer hores extres direm que sempre li toca **llepar**.

Finalment, també pot voler dir 'caure'. O sigui que, si algú perd l'equilibri esquiant, segurament **llepará**, i si va gaire ràpid **llepará** de valent!

En les dues primeres accepcions, a més a més, trobem una bona alternativa a un castellanisme molt estès com és **pringar.*

Fer patxoca. Tant el diccionari del IEC com el de l'Enciclopèdia defineixen *fer patxoca* aplicant-ho a persones; però sols el primer ho recull aplicat, per extensió, a objectes. Així, els oients de les nostres emissores que participen en concursos guanyen regals que **fan molta patxoca** (viatges, reproductors d'MP3, entrades per a concerts, etc.).

Demà m'afaitaràs! Amb aquesta expressió mostrem que no estem disposats a fer allò que un altre ens proposa. Per exemple, si algú truca a la ràdio per demanar que li donin unes entrades que s'han de sortejar, el locutor li pot respondre: «Sí, mira, **demà m'afaitaràs**!»

Buidar el pap i ***sense suc ni bruc*** són dues expressions sorprenentment desconegudes per una bona part dels locutors. La primera, sinònim de *desfogar-se*, la podem aplicar a algú que està trist o deprimit per alguna adversitat, o bé que està disgustat i té ganes d'esbravar-se. Li diem que **buidi el pap**, que li farà bé. La segona s'aplica a tot allò que no té gaire substància ni gràcia. Es pot parlar de cançons, pel·lícules, històries, etc. **sense suc ni bruc**.

A can Collons de la Roca, expressió que no han sentit gaires locutors, però que, en canvi, els fa molta gràcia i té bon acollliment. Indica llunyania, i generalment s'aplica a un lloc poc conegut o de difícil accés i que potser no sabem ben bé on queda. Ve a ser un equivalent més informal de l'expressió *allà on Nostre Senyor va perdre l'espardenya.* Podríem dir, per exemple, que el poble de Cadaqués queda **a can Collons de la Roca**.

Ser teta de monja, frase feta prou expressiva que els diccionaris recullen amb la forma *ser mamella de monja* i que s'aplica a un gust exquisit, però que, per extensió, es pot aplicar a tot allò que és sublim. Així, si parlem d'un restaurant on hem xalat de valent, podrem dir que **era teta de monja**; o si s'ha elaborat un gag molt reeixit per a algun programa, es pot presentar dient que **és teta de monja**.

Aquestes dues últimes expressions tenen la particularitat que se senten poc. Precisament per això poden tenir ganxo per a algun locutor que se les vulgui fer seves per innovar. I, seguint el fil de paraules que se senten poc, també procurem refrescar termes que sembla que van caient en desús, ofegats per altres sinònims o bé perquè són utilitzats únicament en una part del territori, i d'aquesta manera els fem conèixer allà on arriben les nostres freqüències arreu dels Països Catalans.

La paraula ***tanoca***, per exemple, va quedant arraconada per *ximple, babau* o *ruc* –que també comença a quedar absorbida per *burro*–. Així, les bestieses o ximpleries que diu la gent també les podem qualificar de **rucades**. I sovint els qui les diuen són uns **tanoques**. O el verb ***destarotar***, que queda eclipsat per *desconcertar, alterar* o altres. De qui es molesta per no res, direm que qualsevol cosa el **destarota**; o si algú vol transmetre un mis-

satge i uns altres l'estan distraient, els podrà dir que no el **destarotin**, que ha de dir una cosa molt important.

El programa *Prohibit als pares* de Ràdio Flaixbac, que tracta sobretot de qüestions d'amor, sexe i relacions de parella entre els adolescents, es fa amb la base de les trucades i els missatges dels oients. Com que es mou en un terreny en què la llengua col·loquial i l'argot són omnipresents, és molt important la consciència lingüística dels locutors. En la segona etapa del programa que hem encetat aquesta temporada, amb presentadors nous, la bona consciència està garantida. El que procurem des del servei d'assessorament lingüístic és facilitar-los expressions adequades al to estripat que fan servir sovint per engrescar-los a utilitzar-les per antena.

Així, una paraula com ***llondro***, que el diccionari defineix com a «curt d'enteniment» o «d'intel·ligència obtusa», també pot servir per a designar d'una manera força col·loquial el xicot –no tant la xicota– en una relació de parella de festeig (allò que sovint també es diu amb la paraula *manso,* forma que l'Alcover-Moll indica que és «antiquíssima en català», per bé que no recull amb aquest significat; o allò que en castellà en dirien *maromo*). Així, a una noia el xicot de la qual s'enfada quan ella surt amb les amigues, li podríem dir: «Tu fes el que vulguis, i el teu **llondro** que s'hi posi fulles!» I, seguint el *Diccionari del català popular i d'argot,* l'expressió *fer el llondro* significa 'fer el gandul'. És a dir, que si hem anat de corcoll tot l'any i volem dedicar les vacances a menjar, jeure i no fer res, podem dir que ens dedicarem a **fer el llondro**.

El camp dels refranys dóna molt de joc en qüestions sexuals, i, de tant en tant, procurem passar-ne uns quants a les quatre persones que condueixen el programa. Així, doncs, deixar anar en el moment adequat que «dels pecats del piu Déu se'n riu», que «els pecats de la xona la Mare de Déu els perdona» o bé fer una reflexió com «tants pardals que passen gana... i tantes figues que es podreixen!», a part de donar un toc simpàtic i entremaliat al programa, ajuda a normalitzar uns termes –els que designen els genitals masculins i femenins– que massa sovint els adolescents tendeixen a designar en castellà. ◆

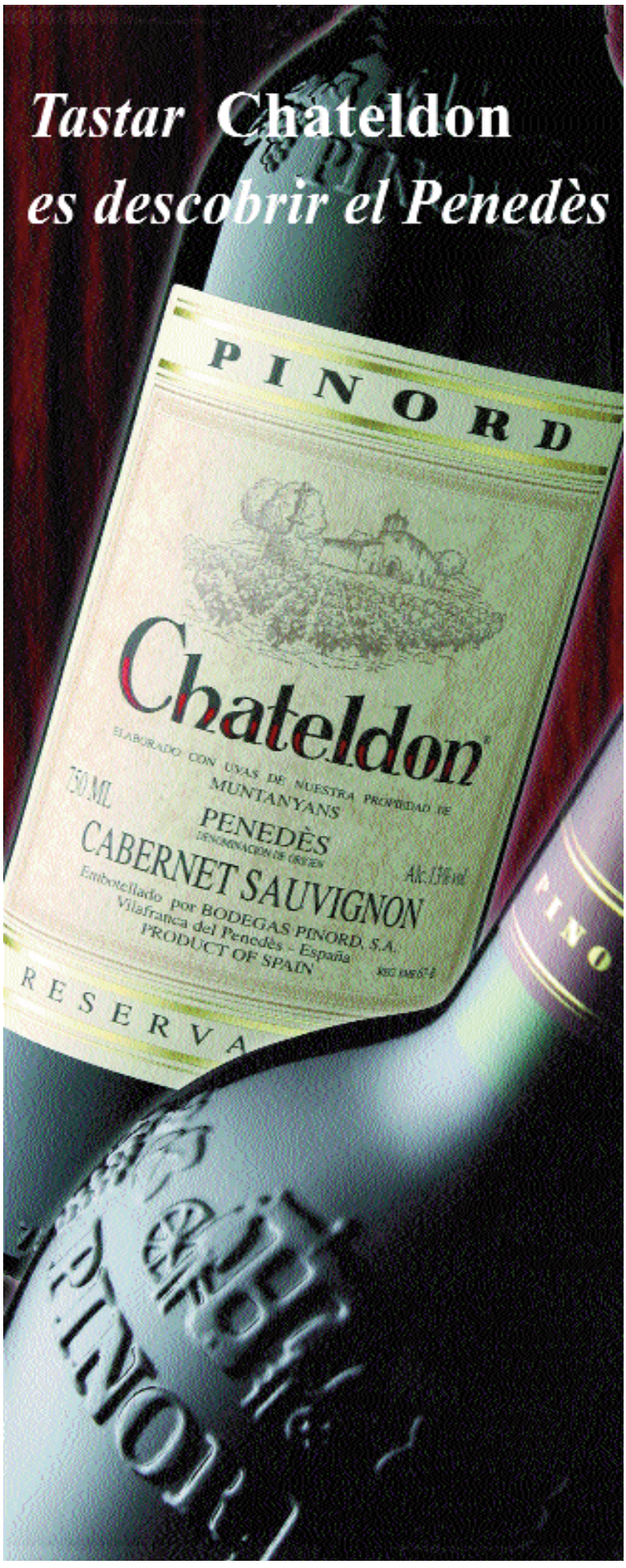

Neologismes populars

DAVID CASELLAS I GISPERT

Em sabríeu dir què tenen en comú les paraules següents: *cuc, ratolí, furoner -a, finestra, drecera, àncora, inundació, galeta, bombardeig, cavall de Troia, pirata...?* Doncs sí, per estrany que pugui semblar, totes són neologismes del camp de la informàtica. I és que avui dia aquest és un dels terrenys on hi ha més innovació terminològica; això sí, mediatitzada per l'anglès o les altres llengües veïnes. De tota manera, com podem veure pels mots precedents, sovint aquests neologismes, en lloc de ser paraules formades per derivació o composició, són paraules completament populars, usades per a aplicació dels recursos estilístics de la metonímia o la metàfora. Sens dubte, això s'ha esdevingut perquè la informàtica s'ha anat divulgant d'una manera tan ràpida que terminològicament ha deixat de ser una matèria tècnica per a esdevenir un coneixement absolutament popular, sobretot entre el jovent. Aquest fet ha motivat que els usuaris, espontàniament, hagin anat batejant amb mots populars les accions i estris que han d'anomenar amb més freqüència.

En aquests casos el Termcat ha fet bé de mantenir-ne el nom popular, convenientment catalanitzat. Podeu trobar informació referida a tots aquests termes en la pàgina:

<http://www.termcat.cat/neoloteca/index.html>

En algun altre cas, és discutible l'adopció del nom popular, sobretot si això ens distancia de les altres llengües de cultura. És el cas de *blog* (pàgina web personal, amb informacions o opinions sobre temes diversos, amb una estructura cronològica que s'actualitza regularment), neologisme d'introducció molt recent, per al qual el Termcat proposa la forma popular catalanitzada *bloc* (i el derivat *blocaire*), allunyant-se del que fan les altres llengües, mentre que Gabriel Bibiloni (en un article publicat dins LLENGUA NACIONAL, núm. 53) propugnava l'escriptura *blog* (i el derivat *bloguista*).

Centrem-nos ara en alguns d'aquests neologismes populars. A hores d'ara, en el camp de la informàtica, ja tothom té clar a què ens referim quan parlem d'un *ratolí*, un nom metafòric que ha triomfat i s'ha escampat molt ràpidament. El ratolí clàssic era el *ratolí de bola* (que funciona mitjançant el moviment d'una esfera), però avui dia també podem parlar d'un *ratolí de botó* (en forma de botó integrat en el teclat d'un ordinador), d'un *ratolí sense cable*, d'un *ratolí òptic* (que funciona mitjançant un sensor òptic) i d'un *ratolí tàctil* (mitjançant una superfície plana sobre la qual es desplaça el dit).

També tothom sap què és una *finestra*, però a internet distingim les *finestres emergents* (que apareixen automàticament a la pantalla i se sobreposen a la finestra activa, en anglès anomenades *pop-up*) i les *finestres latents* (que també apareixen automàticament a la pantalla, però que l'usuari veu quan tanca la finestra activa). Segur que tots els usuaris d'internet heu hagut de tancar moltes finestres emergents i latents.

I què és un *furoner* o una *furonera*? Doncs es tracta d'una persona que té grans coneixements d'informàtica i que desitja posar a prova les seves habilitats en la xarxa, amb l'única pretensió d'augmentar els seus coneixements. En canvi, un *pirata* és la persona que s'introdueix il·legalment en un sistema de seguretat informàtic amb la voluntat de perjudicar. Els pirates sovint poden introduir en la xarxa diferents tipus de virus, com un *cuc*, un programa maliciós que es reprodueix i es propaga molt ràpidament, amb la finalitat de fer malbé o destruir els sistemes o fitxers. Un *cavall de Troia* també és un programa aparentment útil que amaga unes funcions que possibiliten l'accés, sense prèvia autorització, a un sistema, convertint-lo en vulnerable. Així, una de les batalles més conegudes de la Grècia clàssica ha fet també la seva contribució a la internàutica.

I a la *bústia electrònica* ens hi podem trobar una *inundació* de *correu brossa* (missatges enviats massivament sense el permís del destinatari, amb finalitat publicitària) o un *bombardeig* (quan l'enviament massiu és intencionat). Internet també ens permet d'acceptar *galetes* (fitxers informatius enviats sobre els hàbits i preferències d'un internauta que visita una pàgina web) o de fer una *tertúlia* (allò que alguns anomenen *xat*). Ara bé, per a poder fer tot això hem de pagar un *allotjament* (servei en què s'ofereix un lloc web i una connexió) o un *hostatge* (servei en què s'ofereix un espai per a contenir pàgines web). D'aquí a un temps potser algú establirà un sistema d'estrelles per a distingir els allotjaments segons els serveis i preus que ofereixen, semblantment al que passa amb els hotels.

També podem emprar *àncores* (etiquetes que vinculen una pàgina web a una altra pàgina web), *motxilles* (dispositius per a controlar l'accés a un programa), *filigranes* (senyal invisible inserit a les imatges digitals per a evitar-ne la pirateria)... I de ben segur que la inventiva dels usuaris d'internet no s'aturarà aquí; probablement d'aquí a poc temps podrem augmentar aquesta llista de nou vocabulari internàutic d'arrel popular. Això demostrarà que la llengua encara és prou rica i flexible per a adaptar-se als canvis provocats per l'avenç tecnològic. ◆

Els tractaments i les inconseqüències

ALBERT JANÉ

Sobre l'ús dels diversos tractaments del català, especialment sobre l'alternativa entre el tractament de *vós*, el més genuí i tradicional, i el de *vostè*, que és una innovació relativa, ja s'ha dit tot el que es podria dir. Tornar-ne a parlar no seria sinó repetir-se innecessàriament. En la nostra revista, concretament, ja en vam parlar força extensament no fa pas gaires anys[1], i ja no es podria afegir res de nou al que aleshores vam dir.

Però potser sí que val la pena d'insistir sobre diverses inconseqüències, cada cop més freqüents i usuals, que es poden observar fàcilment en el nostre llenguatge epistolar, incloent-hi el de les cartes, comunicacions i invitacions que provenen de les nostres principals institucions. I diem *diverses inconseqüències* perquè no es tracta solament de la més «tradicional», la que consisteix a alternar el tractament de *vós* i el de *vostè* en una mateixa comunicació, de què ja ens havíem ocupat fa uns quants lustres, i que podem exemplificar amb els següents encapçalaments o inicis de dos paràgrafs consecutius d'una mateixa carta: *Tenim el goig de posar en el seu coneixement...* i *Us preguem que tingueu la bondat* de... Havent-se generalitzat, en els darrers anys, l'ús del tractament de *tu*, fins i tot adreçant-se a destinataris que el remitent no coneix, com en el cas de les circulars, les inconseqüències a què ens referim s'estenen als casos en què el tractament de *tu* alterna amb el de *vós* o el de *vostè*. I, encara, cal afegir-hi aquells altres en què, sigui quin sigui el tractament adoptat, tant pel que fa al remitent com al destinatari, les formes del singular alternen amb les del plural.

Així, en una invitació, de fa tres o quatre anys, per a assistir a l'acte de lliurament de la Creu de Sant Jordi, després de tractar de *vós*, com és de rigor, la persona a qui s'adreça la invitació, hi ha una nota que comença dient *És indispensable confirmin la seva assistència...* Deixant ara de banda l'omissió indeguda de la conjunció completiva (*És indispensable que confirmin...*), hom es podria preguntar a qui va adreçada aquesta indicació. En principi, és evident que no pot anar adreçada a una sola persona, que acaben de tractar de *vós*, sinó a diverses persones que tracten de *vostè*, ja que sembla poc probable que es refereixin a ells, és a dir, un conjunt de terceres persones. En tot cas, és evident que és un exemple de doble inconseqüència.

Les frases que reproduïm a continuació són d'una comunicació de la Institució de les Lletres Catalanes, enviada ara fa cosa d'un any: *Ens posem en contacte amb tu...*, *Et saluda cordialment* i *Trobareu a continuació...* És ben clar que hi ha una inconseqüència entre *ens posem* i *et saluda*, i n'hi ha una altra entre les dues frases *amb tu* i *et saluda*, d'una part, i la frase *trobareu a continuació*, de l'altra. Efectivament: en una comunicació o carta tramesa per una institució es pot optar, per part del remitent, per la forma del singular, que correspon a la persona que la signa (el president, el secretari, el director, etc.), o bé per la forma del plural, en què s'ha prescindit d'aquesta personalització. Però sigui quina sigui la forma decidida s'ha de mantenir rigorosament al llarg de tot l'escrit. I, evidentment, el mateix cal dir pel que fa al destinatari, en singular o en plural, i que hom pot tractar de *tu*, de *vós* o de *vostè*, com es vulgui, però amb una única forma mantinguda en tota la comunicació. Algú podria pensar que ens complaem a retreure minúcies irrellevants, detalls sense importància. Però creiem que es tracta d'aspectes essencials del que podríem anomenar *la cultura epistolar*, avui particularment desatesa. D'altra banda, escau de recordar que no és igual, per exemple, el Gremi de Revenedors d'Olis i Sabons, dit sigui amb tot el respecte, que la Institució de les Lletres Catalanes.

En realitat, potser caldria afirmar que evitar aquesta mena d'inconseqüències, avui molt més usuals del que un podria pensar, i que, com hem vist, es poden trobar en els nivells més elevats, solament s'aconsegueix si qui inicia la redacció d'una carta o qualsevol altra comunicació es planteja, en primer lloc, d'una manera concreta, si adopta la forma del singular (considerant que la carta l'envia el president, el director, etc.) o bé la del plural (la carta, signada per qui sigui, l'envia una institució), i, és clar, pren una decisió. I, en segon lloc, decideix, ben conscientment, el tractament que donarà al destinatari, *tu*, *vós* o *vostè*. Sense aquesta idea prèvia, ben establerta, és més que probable que després d'un paràgraf que comença dient *Us fem saber que a partir del mes...* no triguem a trobar-ne un altre amb l'inici següent: *Li agrairem que ens vulgui comunicar...*

1. — Pere Elies, «El tractament de vós», LLENGUA NACIONAL, núm. 34, p. 23.
— Albert Jané, «Els quatre tractaments del català», LLENGUA NACIONAL, núm. 35, p. 33.
— Alexandre Ribó, «Sobre el plural de *vós* (i de *nós*)», LLENGUA NACIONAL, núm. 36, p. 28.
— Albert Jané, «Sobre el plural de *vós*», LLENGUA NACIONAL, núm. 38, p. 18.

Sobre l'ús del tractament de *vós* cal dir encara una altra cosa que probablement no s'ha dit mai, perquè és tan òbvia i elemental que a ningú no se li deu haver acudit de dir-la, però escau de posar-la en relleu perquè, més d'un cop, ja hem tingut l'ocasió de comprovar que no s'ha tingut en compte. Ens referim a escrits i comunicacions que provenen de persones o institucions qualificades. I és que el tractament de *vós* comporta, com és ben sabut, l'ús de les formes verbals, pronominals i possessives de segona persona del plural (*Us preguem que ens envieu la vostra conformitat*), però els mots que no tenen marca de persona gramatical, com els adjectius qualificatius i els participis passats, han de revestir la forma del singular. Cal dir, per tant, *Us preguem, benvolgut amic, que vingueu acompanyat per...* i no *... que vingueu acompanyats per...* tal com algú ja escriu. Anàlogament, *Vós sou perfectament conscient...* i no *Vós sou perfectament conscients...* És, sens dubte, la pèrdua d'aptitud en l'ús del tractament de *vós* que origina aquestes construccions aberrants.

Hi ha, encara, una altra observació a fer que afecta els saludes. Segons el *DIEC*, un saluda és una comunicació escrita breu i cerimoniosa feta per un alt càrrec. Aquestes comunicacions s'inicien, amb lletra impresa, amb el nom del càrrec que l'envia i la paraula *saluda*, molt destacada i, ja d'una manera individualitzada, el nom de la persona a qui s'adreça la comunicació i el seu contingut. És en aquestes comunicacions que és d'aplicació el que nosaltres anomenem *el quart tractament*, el qual demana, segons el contingut de la comunicació, l'ús dels pronoms febles de tercera persona, *el*, *la* i *li*, amb les formes del plural corresponents, i exclou, rigorosament, la intervenció de qualsevol pronom fort, *tu* (ja no caldria ni dir-ho), *vós* i *vostè*. Encara que hi hagi la màxima franquesa entre qui envia la comunicació i el destinatari, cal no oblidar que es tracta d'una comunicació cerimoniosa. Una redacció com *L'alcalde de Vilacastell SALUDA el senyor Josep Puig i us comunica que en el darrer ple del nostre consistori vós heu estat...* és una manifestació més de la nostra lamentable falta de cultura epistolar[2].

D'inconseqüències, en l'escriptura, en cometem tots. Si no es vol tant, i perquè no sigui dit, gairebé tots. Quan un escriu ha d'estar pel que fa, no hi ha més remei. Les possibilitats d'error estan sempre a l'aguait. Però hi ha qui, si bé té ben après que qualsevol dubte ortogràfic (*setinat* o *satinat*?, *bressol* o *breçol*?, *seleccionar* o *sel·leccionar*?) s'ha de resoldre, sense pensar-s'hi gens, amb el diccionari, és en canvi capaç de les inconseqüències més detonants simplement perquè es tracta d'un aspecte del llenguatge que no s'ha plantejat prèviament. ◆

2. Ja que hi som, també escau de recordar que, en aquests documents, després de la paraula *saluda* no hi ha d'anar mai la preposició *a*, tal com encara podem veure sovint, impresa i tot, car el que s'ha d'escriure a continuació és el nom del destinatari, el qual constitueix un complement directe (del verb *saludar*). I el complement directe s'introdueix normalment sense preposició.

Nòtula

A la taverna d'en Mallol

A questa cançó d'Apel·les Mestres, que és un model, tant en la lletra com en la música, de concisió, de senzillesa i d'expressivitat, acaba dient: *A la taverna d'en Mallol han tancat les portes en senyal de dol*.

Tenim al davant una carta circular d'una coneguda llibreria de Barcelona en què se'ns recorda que «van obrir portes fa més de quaranta anys». És una mostra d'aquest odi a l'article (a l'article gramatical) que hem denunciat una colla de vegades: *obrir portes* i *tancar portes* en lloc de *obrir les portes* i *tancar les portes*. Però al diari, a vegades, van a parar a l'altre cap, a l'extrem oposat, i ens fan saber d'un establiment que «ha tancat les seves portes per sempre» o que, a conseqüència d'una vaga dels empleats (una vaga de solidaritat amb els usuaris), aquell dia el Metro de Barcelona «no va obrir les seves portes».

Sembla que Apel·les Mestres no va voler acceptar les normes de Fabra; però, en tot cas, s'expressava amb un llenguatge castís: *HAN TANCAT LES PORTES EN SENYAL DE DOL*. **A. J.**

educació canina

problemes de comportament - ensinistrament - atenció a domicili - classes de grup - sessions de joc -
passejos - assessorament - gossos d'assistència - hotel caní

Ctra. de Manresa al Bruc, km 6
Entrada C, ca l'Esteve, 38
08253 SANT SALVADOR DE GUARDIOLA
Tel.: 639 70 69 84
A/e: cangos@busties.info

Ús i abús dels qualificatius

ROSER LATORRE

Ens adonem que l'ús dels adjectius qualificatius a vegades trontolla. Algun cop són col·locats en un lloc inadequat de l'oració; altres vegades se n'abusa. O bé són introduïts en frases que han estat manllevades del castellà, i aquest fet els fa generalment incorrectes o innecessaris.

Vegem alguns dels exemples que hem pogut aplegar:

— *Són *els afectats veïns* que esperen una indemnització.
— *El llibre parlava d'*un nou i desconegut món.*
— *La noia del quadre té *un bonic gat* a la falda.
— *Són fenòmens de *difícil predir.*
— *Aquell home va morir *d'alta tensió* (sentit a una dona d'Olot).
— *Un tren ha atropellat un home *d'avançada edat* (sentit per ràdio).

Convé recordar que els qualificatius poden canviar tant el sentit com el ritme de la frase segons si són col·locats davant o darrere el substantiu. Si volem fer comparacions amb el castellà, ens adonem que la nostra llengua té més tendència a posposar l'adjectiu que no la llengua veïna[1]. Tanmateix, aquesta posposició, que és generalment necessària quan l'adjectiu té un valor especificatiu o delimitatiu[2], deixa de ser-ho quan serveix per a explicar o descriure, per a parlar d'una qualitat que es considera natural o potser digna de ponderació[3].

Així, quan parlem de *països subdesenvolupats,* ens referim a uns de concrets o específics. I quan diem: un *home pobre* expressem un estat o condició específica d'aquell individu.

El sentit canvia, és clar, si aquest adjectiu precedeix el nom:

És un *pobre home* (doncs, mancat de voluntat, d'energia, etc.). És a dir, que en descrivim el caràcter. Podríem continuar amb exemples paral·lels com: un *manobre trist* o *un trist manobre; un gran dissenyador* o *un dissenyador gran;* etc.

L'eurítmia, independentment del valor de l'adjectiu, també pot influir en la seva col·locació dins la frase. I ara se'ns acut de recordar el primer vers d'aquella poesia castellana que fa: *Juventud, divino tesoro...* i que podem traduir mot per mot així: *Joventut, diví tresor...* Però ens sembla que guanya en musicalitat si diem: *Joventut, tresor diví...*[3]

Per tot el que hem exposat, considerem que les frases recollides en els nostres mitjans i que hem transcrit al començament de l'article, millorarien o foren més correctes si eren substituïdes per aquestes:

— Són *els veïns afectats* que esperen... (precedint el nom canvia el sentit, evidentment).
— El llibre parlava d'*un món nou i desconegut.*
— La noia del quadre té *un gat bonic* (o *molt bonic*) a la falda.
— Són fenòmens *difícils de predir* (o *de predicció difícil*).
— Aquell home va morir de *tensió alta.*
— Un tren ha atropellat un home *d'edat avançada.*

L'abús dels adjectius qualificatius –o d'altres elements gramaticals amb funció adjectival– pot portar a fer frases incongruents, com ara aquesta:

— *Aquestes carxofes tenen molta qualitat, *molta tendresa.*

Lloar la bona qualitat d'unes carxofes, sobretot si la lloança és merescuda, està bé; però que pel fet de ser molt tendres diguem que tenen molta *tendresa* fa somriure, perquè aquest substantiu, que descriu una qualitat, té un sentit figurat que el Diccionari Fabra defineix així:

tendresa *fig.* Condició del qui cedeix fàcilment a les impressions; afecció plena de dolcesa que hom sent envers algú; manifestació d'aquesta afecció.

La seva aplicació, doncs, en aquella frase ens fa pensar en unes carxofes afectuoses, sensibles, que potser ens poden arribar a acaronar mentre les pelem o les tirem a l'olla o a la paella. Hauria valgut més dir simplement:

— Aquestes carxofes són *molt tendres* i de molt bona qualitat.

O també:

— Aquestes carxofes tenen *molta tendror,* molta qualitat.

De vegades els qualificatius són una temptació que ens ajuda a allargar la frase, o a fer-la més florida. Però cal vigilar l'ús que fem d'aquests qualificatius perquè, en lloc de millorar la dita frase, la poden espatllar. ◆

1. Vegeu Antoni Badia Margarit, *Gramática Catalana,* Ed. Gredos, vol. II, pp. 150-151.
2. Vegeu María Moliner, *Diccionario de uso del español,* art. *especificativo.*
3. Recomanem sobretot de llegir un treball de Josep Ruaix, molt complet sobre aquest tema, dins *Obsevacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1,* pp. 105-110, Moià 1994.

Els girs «a» i «de» + infinitiu amb valor condicional

JOSEP RUAIX I VINYET

S'ha de donar per bo el gir 'a + infinitiu' amb valor condicional

El gir 'a + infinitiu'

El gir 'a + infinitiu' amb valor condicional no és enregistrat pel *DGLC*, pel *DLC* ni tan sols pel *DCVB*, però és ben popular i comú a les altres llengües romàniques. De fet, ja en parlava, en el segle XVIII, el gramàtic Josep Ullastre (cf. *Grammatica cathalana*, p. 150). En trobem exemples literaris com els següents:

— *Perquè si tornava a casar-se... adéu fills, els fills de ses entranyes!; i si seguia vídua... ¿qui la deslliurava, i quan i com, de la fèrula tremebunda d'aquell Robert, sempre grosser i dominant,* ***a no ésser*** *un gendre com aquell?* (N. Oller, *Pilar Prim*, pp. 44-45).

— *Don Erasme de Roquesalbes era un home alt i escardalenc ..., que* ***a no ser*** *pels cabells blancs pentinats amb la clenxa al costat ... hauria fet allò que se'n diu cara de pomes agres* (P. Coromines, *Obres completes*, p. 371).

— *... **a no ésser** que...* (Ruyra, *La parada*, p. 96).

— *... els grans bigotis... **A jutjar** per les imatges, en el curs de la història, a les dones, sempre els agradà el pessigolleig de la pelussera masculina* (Pla, *Obres completes* 15, p. 503). *Quan arribava l'hora de les votacions, la gent deia, amb una naturalitat perfecta: – «Modos» **a tenir**, hem de votar amb ells* (ib., OC 8, p. 213).

I l'hem sentida espontàniament en boca del poble, en frases com aquestes: ***A tenir*** *un tractor, llauraríem el camp.* ***A tenir*** *temps, sortiria a passeig.* ***A convenir*** *(= si convingués), sí que se'ls podria empaitar (als lampistes, perquè vinguessin a arreglar l'aixeta). Hauria sigut un dia molt bonic, al Prat* (un paratge als afores de Moià), ***a fer bo*** *com ahir (= si hagués fet bo com ahir).*

Quant a les altres llengües romàniques, per al francès vegeu M. Grevisse, *Le bon usage*, p. 1383; per a l'italià, ultra remetre a gramàtiques o diccionaris, tenim recollits casualment un parell o tres d'exemples: «... perché se tu guardi alla causa ed alla materia, *a considerarla* bene, ella è di poca realtà o di nessuna» (Leopardi, *Prose e poesie*, p. 189); «perché il godimento e il piacere, *a parlar* proprio e diritto, è tanto impossibile, quanto il patimento è inevitabile» (ib., p. 197). «La porta della stanza di Giovanna era socchiusa e, *a giudicare* dalla sua respirazione rumorosa e regolare, a me parve ch'essa dormisse» (I. Svevo, *La coscienza di Zeno*, p. 49). També, com és sabut, existeix tal construcció en castellà; vegem-ne un exemple clàssic: «... dio el vizcaíno una gran cuchillada a don Quijote encima de un hombro, por encima de la rodela, que, *a dársela* sin defensa, le abriera hasta la cintura» (Quijote/1, p. 152).

En conclusió, s'ha de donar per bo el gir 'a + infinitiu' amb valor condicional i esmenar el DCC en els llocs corresponents (p.e., s.v. *a*, quan diu que el cast. *a* amb valor de «hipótesis» s'ha de traduir per *si* [cast. «a no ser esto así» = cat. *si això no fos així*]; s.v. *juzgar*, quan diu que el cast. «a juzgar por» s'ha de traduir per *si s'ha* [o *hem*] *de jutjar per*, i s.v. *ser*, quan diu que «a no ser, a no ser que» s'han de traduir per *si no fos* [o *hagués estat*], *fora que, a menys que, llevat que*). ◆

La construcció 'de + infinitiu' té, pròpiament, valor causal

El gir 'de + infinitiu'

Ei!, vigilem el gir 'a + infinitiu', ja que és una estructura condicional castellanitzant. En efecte, en castellà s'originà, sens dubte, a través de la reducció de la locució prepositiva «en caso de». Doncs bé, el català, que també compta amb la locució *en cas de*[1], sembla que no ha d'acceptar tal reducció, com tampoc no l'accepten l'italià (*in caso di*) o el francès (*au cas où*), perquè ja tenim la construcció equivalent 'a + infinitiu', construcció ben genuïna com acabem de veure, i perquè la construcció '*de* + infinitiu' té, pròpiament, valor causal[2]. ◆

1. No és aconsellable la forma reduïda *cas que* (o, amb infinitiu, *cas de*), tot i que ha estat usada per bons autors. Totalment inadmissibles són els vulgarismes "si de cances", "si per cances".

2. Exemples recollits a l'atzar:

— *... avui, que és festa i torno assoleiat ..., crido a sobre meu les visions heroiques que, de llegir-les, han trastornat la meva vida* (P. Coromines, *Obres completes*, p. 172), on s'ha d'entendre 'pel fet de llegirr-les'.

— *... Hauria volgut quelcom que no sabia què era, però que li feia tanta falta que, de no tenir-ho, se'n posava malalt* (V. Català, *Obres completes*, p. 441). Aquest exemple pot semblar, a primera vista, de valor condicional, però l'existència del pronom *en* confirma que té valor causal.

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1*, p. 146)

Un estudi no conegut de Pompeu Fabra

JOAN FERRER I ROBERT GÓMEZ-TEN (Universitat de Girona)

La bibliografia de Pompeu Fabra (1868-1948) ha estat establerta amb un immens rigor crític per Joan Solà i Pere Marcet i Salom («Bibliografia de Pompeu Fabra», dins *Homenatge a Pompeu Fabra (1868-1948): Fidelitat a la llengua nacional. Biografia. Antologia. Bibliografia*, Generalitat de Catalunya – Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1998, pp. 127-225). En aquest treball editem una petita monografia que, tot i que figura com a anònima dins la massa incontrolable de materials que componen la ben coneguda *Enciclopèdia Espasa*, cal atribuir sense cap mena de dubte a Pompeu Fabra. L'estudi, pel fet de no anar signat, sembla que ha passat desapercebut a tots els investigadors. Creiem que es tracta de la millor descripció sintètica de la llengua catalana i dels parlars que la componen de la primera part del segle XX.

L'*Enciclopèdia Espasa* porta per títol *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*, editada per J. Espasa e Hijos Editores, Barcelona. Consta de 82 volums atapeïdíssims i de molts volums de suplements editats a partir de 1934. L'obra es va començar a publicar per fascicles el mes de maig de l'any 1907. El primer tom complet va sortir el mes de gener de 1908 i el tom 70 –darrer de la sèrie alfabètica– sortí l'any 1930. Cal dir que dos toms són dobles, de manera que aquest gegantí compendi del saber de principis del segle XX consta de 72 volums. Entre 1930 i 1933 es van publicar deu toms d'apèndixs. La idea de publicar aquesta enciclopèdia de dimensions tan desmesurades va sorgir quan Josep Espasa Anguera (1839-1911) va comprar els drets per a poder adaptar en llengua castellana la cèlebre enciclopèdia alemanya *Konversations-Lexikon* de Brockhaus i Meyer.

Els articles de l'*Enciclopèdia Espasa* són anònims. Sols en dos toms –el 21, dedicat monogràficament a Espanya, i el darrer, tom 70– hi apareix una llista de col·laboradors de l'obra. Entre aquests hi figura l'eminent «Pompeyo Fabra, filólogo».

Si mirem l'entrada **catalán, -na** (tom 12, pp. 436-437), cercant el que plausiblement havia de ser una col·laboració de Fabra a la gran enciclopèdia, hi trobarem la indicació següent: «CATALANA (LENGUA Y LITERATURA) *Filol.* V. el epígrafe correspondiente en el artículo ESPAÑA». I, efectivament, en el densíssim tom 21 dedicat a descriure tota mena de realitats relacionades amb l'Estat espanyol –des de la geologia al clima, passant per la història i el comerç– hi figura una veritable monografia que porta per títol «El catalán y sus análogos». Arribar a localitzar aquesta secció, però, en la indescriptible estructura d'aquell tom no és pas fàcil. Figura dins la «Tercera parte: España política». Aquí, el primer capítol és dedicat al territori i el segon a la població. I dins aquest capítol de «*población*» la secció tercera és la que tracta de la «Filología (idiomas y dialectos españoles)». El primer apartat descriu «El castellano o español» i el segon els «Idiomas regionales». Dins aquesta subsecció es parla de la llengua basca, del gallec i, finalment, de «El catalán y sus análogos» (pp. 444-450).

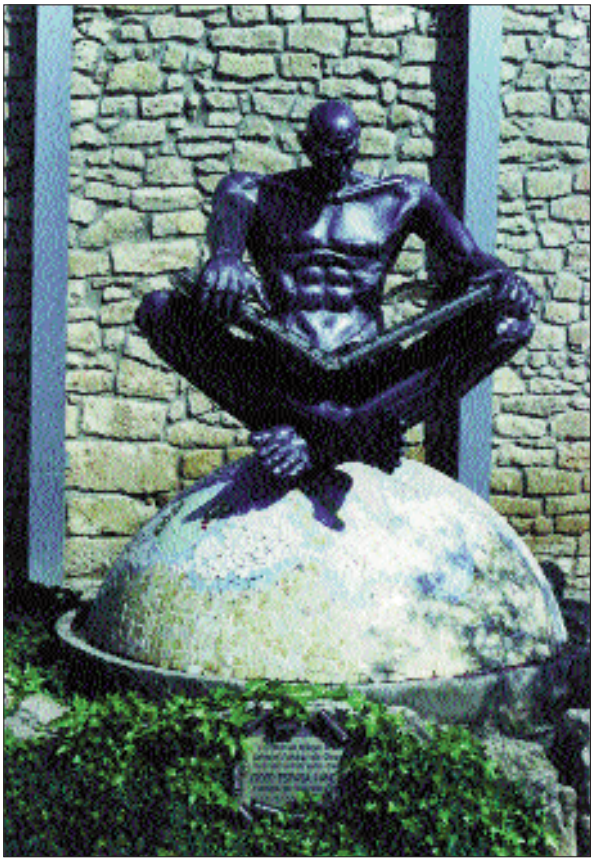

Monument a Josep Espasa (la Pobla de Cérvoles)

Josep Espasa i Anguera (la Pobla de Cérvoles, les Garrigues 1840 – Barcelona 1911), fundador de la Casa Editorial Espasa, que va publicar la monumental *Enciclopèdia Espasa*.

El treball, com tots els de l'*Enciclopèdia Espasa*, no va signat; però, tant el nom de Fabra en la llista de col·laboradors que hi ha en les primeres pàgines del volum, com tota una sèrie de detalls de l'estudi, ens permeten d'arribar a la certesa que ha estat redactat per Fabra.

«El catalán y sus análogos» conté múltiples indicis que porten el segell inconfusible del genial filòleg. Ja la primera frase sobre el nom que convenia

a la llengua de Catalunya, Balears i València, en aquell moment històric sols podia haver estat escrita per Fabra. La constant comparació fonètica i ortogràfica entre el català, el castellà, el francès i l'anglès és típica també de les obres de Fabra. La immensa saviesa descriptiva en perspectiva diacrònica –del llatí vulgar al català– que demostra l'estudi, en aquell moment de la història de la lingüística catalana sols la posseïa Fabra. L'article que estudiem

Sorprèn l'actualitat de l'estudi de Fabra, amb una claredat científica i intel·lectual aclaparadores

empra, a més, una paraula clarament delatora: «descastellanización» –que ni tan sols apareix en el diccionari de la Real Academia de la Lengua Española– que és característica del pensament i de l'obra de Fabra. La sensatesa de les afirmacions sobre el parlar de les terres de València –«Escrito el valenciano en una ortografía sistemática a base científica, no se distingue esencialmente de cualquier otro dialecto de la lengua catalana»– i també el realisme profètic a propòsit de l'incert futur del català del Rosselló, sols pot venir de la lúcida ploma de Fabra.

Hi ha una altra qüestió de cronologia que ens situa en l'època d'esplendor de l'obra normalitzadora de la llengua catalana realitzada per Fabra. L'article ja cita les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, que es van publicar l'any 1913, fet que ens indica que ha de ser posterior a aquesta data. Sabem, gràcies a les recerques del professor Philippe Castellano (*Enciclopedia Espasa. Historia de una aventura editorial*, Espasa Calpe, Madrid 2000), que el tom 21 «España», on apareix publicat «El catalán y sus análogos», es va publicar el mes d'abril de l'any 1923; però aquest mateix investigador francès ens informa que l'editor Lluís Espasa va establir l'any 1915-1916 com a termini fixat als col·laboradors de l'enciclopèdia per a lliurar els articles destinats al tom 21, tom, aquest, que es va publicar amb molt de retard l'any 1923. Tot ens fa pensar, doncs, que cal datar aquest estudi de Fabra en 1915-1916. És, per tant, un treball posterior a la publicació de les *Normes ortogràfiques* i immediatament anterior al *Diccionari ortogràfic*, que va ser publicat l'any 1917.

En l'article que tot seguit reproduïm hi trobem una densitat d'informació realment aclaparadora: Fabra escriu en un castellà noble, que avui llegim amb una certa sensació d'estranyesa, i presenta a un públic culte, tant castellà com català –no oblidem que l'*Enciclopèdia Espasa* és un producte cultural genuïnament català, si bé escrit en castellà–, una descripció científica de la llengua catalana i dels principals parlars d'aquesta (incloent-hi el parlar gascó, no-català; per tant, de la Vall d'Aran), centrant-se especialment en els aspectes fonètics, ortogràfics i diacrònics. La quantitat d'informació científica que aporta Fabra en aquest estudi enciclopèdic és realment formidable –té l'aspecte de ser un curs universitari condensat–, cosa que exigeix de les persones lectores una notable atenció.

Es veu clarament que les galerades de l'estudi no van ser corregides per Fabra, que era un escriptor pulcríssim, que corregia d'una manera escrupolosa tots els seus treballs. L'article a penes va ser corregit des del punt de vista tipogràfic i presenta nombroses errates. Aquí presentem el text d'aquest estudi important, que sense cap mena de dubte hem de considerar escrit per Pompeu Fabra, tot i que formalment és un text anònim. Originalment va ser publicat dins el tom 21 de l'*Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*, aparegut l'any 1923, amb treballs escrits entre els anys 1915-1916. Ocupa les pàgines 444-450. Hem corregit les errates que hi hem detectat, hem adaptat l'ortografia a la castellana actual –respectant, però, les peculiaritats lèxiques i morfològiques– i hi hem aplicat criteris tipogràfics moderns a fi de facilitar-ne la lectura.

Sorprèn –pensant que es tracta d'un treball escrit fa noranta anys– l'actualitat de l'estudi de Fabra. Amb una claredat científica i intel·lectual aclaparadores, Fabra resol qüestions que encara cuegen –i cremen– en certs ambients del País Valencià. Vet ací el text íntegre d'aquest importantíssim article de Pompeu Fabra:

El catalán y sus análogos

La denominación que mejor conviene al idioma de los naturales de Cataluña, las Baleares y una gran parte del reino de Valencia es la de *catalán*, por más que tropieza con el inconveniente de que con ella suele hoy designarse exclusivamente el catalán de Cataluña. Los primeros autores que en la Edad Media citan el catalán señalándolo como una lengua distinta de la de los trovadores, llámanlo *català* o *catalanesch*, y *lengua catalana* (*langue catalane, katalanische Sprache*) lo denominan hoy todos los romanistas y con ellos todos aquellos catalanes que tienen consciencia de la unidad lingüística de las tierras catalanas, valencianas y baleáricas.

El catalán es hablado por unos 4.000.000 de personas. Las diferencias existentes entre las variedades dialectales de la lengua catalana son mucho menos importantes de lo que se cree ordinariamente y no son obstáculo para que un catalán del N. de Cataluña, por ejemplo, entienda sin grandes dificultades a un valenciano de Alicante. Milá y Fontanals, fundándose en la diversa pronunciación que en las distintas regiones de lengua catalana se da a las vocales de las sílabas no acentuadas, dividió dichas variedades en tres grupos o dialectos capitales, que denominó catalán oriental, catalán occidental y balear. Pertenecen al primero aquellas variedades que en las sílabas débiles pronuncian la *o* como la *u* y confunden la *e* con la *a*. En el habla de Barcelona, que pertenece al dialecto oriental, voces como *cosí*, 'primo', y *rodó*, 'redondo', se pronuncian como si estuvieran escritas *cusí* y *rudó*; *formatge*, 'queso', consuena con *platja*, 'playa'; son voces homófonas *follet*, 'duende', y *fullet*, 'hojita'; *tauler*, 'tablero', y *teuler*, 'tejero'. Constituyen el catalán occidental las variedades dialectales habladas en la parte occidental de Cataluña y en el reino

de Valencia, las cuales no confunden en las sílabas débiles la *e* con la *a* ni la *o* con la *u*, que conservan el mismo valor que en castellano. El balear ocupa una situación intermedia entre estos dos dialectos, en cuanto confunde en las sílabas no acentuadas las dos vocales *e* y *a*, exactamente como el catalán oriental, pero distingue la *o* y la *u* como el catalán occidental. Hase constatado, además, que a la *e* cerrada del latín vulgar (procedente de la *e* larga de la *i* breve del latín clásico) corresponde una *e* abierta en las variedades orientales, una *e* cerrada en las occidentales y una vocal neutra análoga a la *i* inglesa de *fir*, en las baleáricas.

He ahí otras diferencias de orden fonético que se notan entre las distintas variedades dialectales de la lengua catalana: los grupos latinos *LI*, *LE*, *C'L*, y *T'L*, cuyo reflejo castellano es *j*, han dado *ll* en unas variedades (catalán central, valenciano), *i* en otras (catalán nororiental, balear); así, *palla*, 'paja'; *ull*, 'ojo'; *vell*, 'viejo', son pronunciados *paya*, *uy*, *vey*, en las Baleares y en el NE. de Cataluña; en un gran número de regiones, la *b* y la *v* se confunden como en castellano; en otras (Baleares, comarca de Tarragona, Alicante) la *v* se distingue de la *b*, pronunciándose labiodental como en francés o en italiano; la consonante *j*, que suena en unas regiones como la *j* francesa de *janvier*, es pronunciada en otras como la *g* italiana de *gennaio*; en la *x* del catalán de Barcelona (igual a la *ch* francesa de *chant*) se encuentran confundidas dos consonantes originariamente distintas, la *ch* francesa de *chant* y la *ch* inglesa de *church*, que el valenciano conserva representándolas respectivamente por *x* y *ch*; el catalán de la ciudad de Valencia y su comarca ha substituido las dos consonantes sonoras *z* (igual a la *z* francesa de *zéro*) y *j* (igual a la *g* italiana de *gennaio*) de las otras variedades valencianas por las sordas correspondientes *s* (igual a la *s* francesa de *sage*) y *ch* (igual a la *ch* inglesa de *church*); el valenciano conserva la *r* final que el catalán de Cataluña y el balear han suprimido en un gran número de palabras; el rosellonés cambia la *o* cerrada en *u*, diciendo, por ejemplo, *minyuna* en lugar de *minyona*.

Los sonidos de que se compone la lengua catalana según la pronunciación normal de Barcelona, son: *a*, *i*, *u*; una *e* abierta y una *e* cerrada análogas respectivamente a la *è* francesa de *après* y a la *é* francesa de *bonté*; una *o* abierta y una *o* cerrada análogas respectivamente a la *o* francesa de *corps* y a la *ô* francesa de *plutôt*; una vocal neutra análoga a la *a* inglesa de *beggar*; las tres oclusivas sordas *c*, *t* y *p*; *g*, *d*, y *b*, que, como en castellano pueden

ENSAYO DE GRAMATICA

DEL

CATALAN MODERNO

POR

POMPEYO FABRA

BARCELONA

Portada de la primera obra de Pompeu Fabra, redactada quan tenia disset anys i publicada en 1891

ser plosivas o fricativas; *x* y *j* análogas respectivamente a *ch* y *j* francesas en voces como *chant* y *janvier*; *tx* y *tj* iguales respectivamente a *cc* y *gg* italianas en voces como *uccello* y *oggi*; *s* y *z* análogas respectivamente a *s* y *z* francesas de *sage* y *zéro*; *ts* y *tz* iguales respectivamente a *zz* italiana de *pozzo* y a *zz* italiana de *rozzo*; *f* igual a *f* castellana; las nasales *m*, *n* y *ny* equivalentes a *m*, *n* y *ñ* castellanas; *l* y *ll*; *r* y *rr*, y las semivocales *i* y *u*.

Por lo que respecta a las vocales, es de notar que las dos *ee* y las dos *oo* son sentidas por los catalanes como vocales perfectamente distintas, hasta el punto de que son muchas las voces que sólo se distinguen de otras por el diferente sonido de su *e* o de su *o* tónicas; por ejemplo, *bè*, 'cordero', y *bé*, 'bien'; *després*, 'desprendido', y *després*, 'después'; *jòc*, 'juego', y *jóc*, 'gacho'; *òs*, 'hueso', y *ós*, 'oso'. Estas cuatro vocales, así como la *a*, no se encuentran más que en las sílabas acentuadas; en las sílabas débiles, el barcelonés no emplea más que las dos vocales extremas *i* y *u* muy débilmente articuladas y su *e* neutra, análoga como se ha dicho a la *a* inglesa de *beggar*: *o* es pronunciada *u*; *e* (con contadas excepciones) y *a* son pronunciadas *e* neutra. Esta pronunciación obscura de las vocales átonas, característica del catalán oriental, le separa sobre manera del castellano, haciéndole mucho menos inteligible para los españoles no catalanes que los dialectos occidentales, en los cuales las vocales de las sílabas débiles conservan la misma sonoridad que en castellano. El catalán posee un gran número de diptongos decrecientes (*ai*, *ei*, *oi*, *ui*, *au*, *eu*, *iu*, *ou*); en cambio, las dos vocales *i* y *u* seguidas de vocal no forman generalmente diptongos con ésta, de manera que los diptongos crecientes son muy raros, contrariamente a lo que ocurre en castellano; voces como *saviesa*, 'sabiduría'; *impetuós*, 'impetuoso', son pronunciadas *sa-vi-e-sa*, *im-pe-tu-ós*.

El sistema consonántico del catalán difiere considerablemente del del castellano actual. Son ajenas al catalán las dos consonantes castellanas *j* y *z* y, en cambio, posee las dos paladiales *x* y *j*, que el castellano perdió reemplazándolas por su *j* velar; las dos consonantes dobles *ts* y *tz* y presenta en abundancia las dos consonantes sonoras (*z* y *tj*) correspondientes a las sordas *s* y *ch*; además, su *l* sensiblemente distinta de la castellana, la cual es una lingual pura, como la francesa, a diferencia de la catalana, que es una *l* velarizada como la inglesa. El catalán coincide con el castellano y el portugués en poseer dos *r* perfectamente distintas (la *r* de *razón* y la *r* de *corazón*) y dos variedades de *b*, *d* y *g*, la oclusiva (por ejemplo, la *b* de *cambio*) y la fricativa (por ejemplo la *b* de *rabo*); pero, mientras el castellano da a estas consonantes el sonido fricativo cuando se hallan en sílaba inversa el catalán las pronuncia en este caso plosivas, confundiéndolas en fin de palabra con las sordas correspondientes *p*, *t* y *c*: *verb*, 'verbo'; *càndid*, 'cándido'; *sacríleg*, 'sacrílego', se pro-

nuncian como si estuvieran escritos *verp, càndit, sacrílec*. A diferencia del castellano, el catalán presenta un gran número de consonantes geminadas: son muchas las voces con *nn, mm* y *l·l* (ejemplo: *innat*, 'innato'; *commoure*, 'conmover'; *col·legi*, colegio) las consonantes *b, p, g* y *c* entre vocal y *l* suenan comúnmente *bb, pp, gg* y *cc* (ejemplo: *poble*, 'pueblo'; *triple, regla, miracle*, 'milagro'); las consonantes intervocálicas *tx, tj, ts* y *tz* son también geminadas; los grupos *tm, tn, tl* y *tll* suenan ordinariamente *mm, nn, l·l, ll·ll* (ejemplo: *setmana*, 'semana'; *ametlla*, 'almendra') y esta asimilación de la dental a la consonante siguiente se encuentra a menudo aun en las voces sabias como *atlas, aritmètica, ètnic*.

El catalán posee muchas convenciones ortográficas comunes con el castellano; así, representa el sonido velar de la *c* y de la *g* ante *e, i*, por *qu* y *gu* (*esquena*, 'espalda', *guineu*, 'zorra'), el sonido de la *l* paladial por *ll* (*gall*, 'gallo'), el de la *r* de *razón* por *rr* entre vocales (*terra*, 'tierra'); en cambio, el sonido de la *n* paladial, que el castellano escribe con *ñ*, es representado en catalán por el diágrafo *ny* (*bany*, 'baño'), el sonido de *ch* por *tx* (*cotxe*, 'coche'), y las semiconsonantes *y* y *hu* por *i* y *u* (*noia*, 'muchacha'; *peuet*, 'piececito'). Como en francés, el sonido sordo de *s* es representado por *ss*, y el de *z*, ordinariamente por *s* entre vocales (*tassa*, 'taza', en francés *tasse*; *cosí*, 'primo', en francés *cousin*), y la *c* ante *e, i* y la *ç* suenan exactamente como la *s* de *sabó* o la *ss* de *tassa* (*cel*, 'cielo', en francés *ciel*; *lliçó*, 'lección', en francés, *leçon*). Como en francés, la paladial sonora que se oye, por ejemplo en la voz inglesa *azure*, es representada por *j* y el mismo sonido se da a la *g* ante *e, i* (*jove*, 'joven', en francés *jeune*; *gendre*, 'yerno', en francés *gendre*); pero la sorda correspondiente, que los franceses escriben con *ch* (*chose*), es representada en catalán por *x* (*xai*, 'cordero'), convención que ofrece el portugués (*xarope*), así como el castellano antiguo. Son característicos del catalán los diágrafos *ny, tx, tj, tg* y *tz* y los grupos gráficos *aig, eig, ig, oig* y *uig* en representación de los grupos fónicos *ach, ech, ich, och* y *uch* (*maig*, 'mayo'; *passeig*, 'paseo'; *mig*, 'medio', que riman con *despatx*, 'despacho'; *llevetx*, 'lebeche'; *esquitx*, 'salpicadura').

Conviene advertir que el catalán no tiene todavía una ortografía uniforme. La ortografía catalana había conservado hasta nuestros días una infinidad de rasgos medievales, tales como la intercalación de una *h* entre vocales contiguas (*atribuhir, cahos*), el empleo de la *y* por la *i* en grupos *ai, ei, oi* y *ui* (*ayre, reyna*), una *h* paragógica a toda *c* final (*conich, disch*); y al intentarse por algunos la supresión de estas convenciones, otros se opusieron tenazmente a ello, originándose así numerosas divergencias, a las que vinieron a añadirse las suscitadas al emprenderse la obra de descastellanización de la ortografía catalana, que si había continuado aferrada a ciertas convenciones medievales, había en cambio sufrido no pocas alteraciones debidas a la influencia de la castellana. A ésta se debía, por ejemplo, el cambio de *e* por *a* en una infinidad de formas nominales y verbales (*cosas, pensas*, en lugar de *coses, penses*, por la influencia de las formas castellanas *cosas, piensas*). Los que intentaron restablecer la *e* en estas formas, provocaron una cuestión ruidosa, dividiéndose los escritores catalanes en dos bandos, los partidarios de las *es* y los partidarios de las *aes*, hasta que por fin triunfaron los primeros. Como ésta, han desaparecido ya otras divergencias; pero son todavía muchas las cuestiones ortográficas en que no han llegado a ponerse de acuerdo todos los escritores catalanes. Sin embargo, en estos últimos años y principalmente desde la publicación de las *Normes ortogràfiques* del *Institut d'Estudis Catalans*, se ha avanzado mucho en la obra de uniformización de la ortografía catalana, ya que la mayor parte de las publicaciones e imprentas han adoptado el sistema propuesto por aquella corporación.

La principal diferencia que se nota entre las formas catalanas y las castellanas es debida al distinto tratamiento que en ambas lenguas han experimentado las vocales latinas de las sílabas finales, pues mientras en castellano subsisten todas en forma de *a, e* u *o*, salvo la *e* detrás de determinadas consonantes, en catalán se suprimen todas, excepto la *a*. De ahí que a la mayor parte de las voces castellanas terminadas en *e* y *o* corresponden voces catalanas terminadas en consonante y con una sílaba menos que sus equivalentes castellanas: *sec*, 'seco'; *cep*, 'cepo'; *escrit*, 'escrito'; *ram*, 'ramo'; *any*, 'año'; *sol*, 'solo'; *vall*, 'valle'; *or*, 'oro'; *pes*, 'peso'; *braç*, 'brazo'; *cant*, 'canto'; *cort*, 'corte'; *most*, 'mosto' . La caída de las vocales finales produjo algunos cambios en las consonantes anteriores: la *n* precedida de vocal cayó a su vez (*pa*, 'pan'; *ve*, 'viene'; *fi*, 'fin'; *fi*, 'fino'; *carbó*, 'carbón'; *u*, 'uno') y ciertas consonantes, entre ellas la *v*, se cambiaron en *u*; *nau*, 'nave'; *neu*, 'nieve'; *viu*, 'vive'; *nou*, 'nuevo'; *nou*, 'nueve'. Las vocales finales latinas *e, i, o* y *u* no dejaron de elidirse sino detrás de los grupos *pr, pl* y análogos y en aquellos esdrújulos del latín vulgar en los cuales el catalán dejó caer la vocal penúltima; pero en ambos casos a las dos vocales *e* y *o* del castellano opone el catalán (salvo raras excepciones) una vocal única, como el francés: la *e*. De ahí, no sólo *dotze*, 'doce'; *pare*; 'padre'; *doble*, 'doble'; sino *negre*, 'negro'; *cabestre*, 'cabestro'; *quatre*, 'cuatro'; *poble*, 'pueblo'; *gendre*, 'yerno'; *temple*, 'templo'. Cuanto a la *a* latina de las sílabas finales, que el castellano conserva en todos los casos, el catalán la cambia en *e* cuando le sigue otro fonema: a las formas del singular *tierra, puerta*, corresponden las formas *terra, porta*; pero a las formas del plural *tierras, puertas*, corresponden las formas *terres, portes*; a *comienza, piensa*, corresponden *comença, pensa*; a *comienzas, comienzan, piensas, piensan*, corresponden *comences, comencen, penses, pensen*.

El cambio más notable que ha experimentado el vocalismo latino en castellano es la diptongación que han sufrido en esta lengua las dos vocales *E* y *O* breves en las sílabas acentuadas. Ahora bien, de todas las lenguas neolatinas, el catalán es la que se separa más del castellano en el tratamiento de dichas vocales, pues mientras éste las convierte casi siempre en *ié* y *ué*, aquél las conserva sin diptongar en todos los casos: *mel*, 'miel'; *set*, 'siete'; *pedra*, 'piedra'; *terra*, 'tierra'; *vent*, 'viento'; *roda*, 'rueda'; *prova*, 'prueba' *mor*, 'muere'; *gros*, 'grueso'; *corn*, 'cuerno'. La oposición entre el catalán y el castellano en el tratamiento de la *e* y *o* breves acentuadas llega hasta el punto de que en el único caso en que el castellano conserva intactas estas vocales (ante *ct, x*, etcétera), el catalán las cambia en *i, u*: *pit*, 'pecho'; *espill*, 'espejo'; *sis*, 'seis'; *ull*, 'ojo'; *fulla*, 'hoja'.

De la *c* y la *g* paladiales en que se

convirtieron la *c* y la *g* latinas ante *e* o *i*, la primera ha dado en castellano *c* igual a *th* inglesa de *think* y en catalán *c* igual a *s*, y la segunda ha caído en castellano y se ha convertido en *g* igual a *j* francesa, en catalán: *cel*, 'cielo'; *ciutat*, 'ciudad'; *gela*, 'hiela'; *gendre*, 'yerno'; *germà*, 'hermano'. La *j* latina da *y* o *j* velar en castellano y *j* paladial en catalán: *ja*, 'ya'; *jau*, 'yace'; *jòc*, 'juego'; *dijous*, 'jueves'. Se separa también el catalán del castellano en el tratamiento de la *f* inicial latina, que conserva, al paso que el castellano la suprime; así tenemos *ferro*, 'hierro'; *fum*, 'humo'; *forn*, 'horno'; *fil*, 'hilo'; *fulla*, 'hoja'. Cuanto al tratamiento de las consonantes iniciales, merece notarse, además, que el catalán conserva los grupos *pl*, *fl*, *cl*, que el castellano transforma en *ll*, y palataliza en cambio la *l* inicial, que el castellano conserva intacta: *pla*, 'llano'; *plè*, 'lleno'; *flama*, 'llama'; *clau*, 'llave'; *llana*, 'lana'; *lluna*, 'luna'; *lli*, 'lino'; *lliura*, 'libra'; *llenya*, 'leña'; *llop*, 'lobo'.

En los dos órdenes de transformaciones que han modificado más profundamente el consonantismo latino, la debilitación de las consonantes precedidas de vocal y la formación de consonantes paladiales, el catalán y el castellano presentan diferencias considerables. El catalán coincide con el castellano en la simplificación de las consonantes dobles latinas: en ambas lenguas, *cc*, *tt*, etc., se convierten en *c*, *t*, etc. (vaca, *vaca*, en latín VACCA; gota, *gota*, en latín GUTTA), y la *l* y la *n* dobles dan respectivamente *ll* y *ñ* y *ny* (*gall*, 'gallo', *any*, 'año'). El catalán coincide también con el castellano en el tratamiento de las sordas *c*, *t* y *p* latinas, las cuales cambian, como éste en las sonoras *g*, *d* y *b*; pero este cambio se encuentra limitado por el hecho de conservarse los sonidos sordos en fin de palabra; así, *amiga*, 'amiga'; *poden*, 'pueden'; *lloba*, 'loba'; *amic*, 'amigo'; *pot*, 'puede'; *llop*, 'lobo'. Las dos lenguas presentan ya una mayor diferencia en los reflejos de las otras dos sordas latinas *s* y *c* paladial (*c* ante *e*, *i*), pues mientras el castellano moderno ofrece como representantes de estas consonantes una *s* y una *c* sordas, el catalán ha cambiado la primera en una *s* sonora y ha dejado caer completamente la segunda: *veïna*, 'vecina'; *raïm*, 'racimo'; *plaer*, 'placer'; *lluir*, 'lucir'. Cuanto al tratamiento de las oclusivas sonoras latinas *g*, *d* y *b*, que ora caen, ora persisten, nótase que el catalán deja caer la *d* con más frecuencia que el castellano (*suor*, 'sudor'; *niar*, 'anidar'; *crúa*, 'cruda'), que suprime en cambio la *g* paladial (*g* ante *e*, *i*) menos a menudo que éste (*fregir*, 'freir'; *fugir*, 'huir'; *sagí*, 'saín'), y sobre todo que presenta *v* como representante de la *b* latina, lo que hace que a *b* castellana corresponda *v* catalana en un gran número de palabras: *govern*, 'gobierno'; *fava*, 'haba'; *haver*, 'haber'; *prova*, 'prueba'; *taverna*, 'taberna'; *cavall*, 'caballo'. Un hecho notabilísimo de la fonética catalana es la conservación de la *d* y la *c* paladial latinas en *u* cuando se han encontrado en fin de palabra como consecuencia de la supresión de las vocales finales: *niu*, 'nido'; *grau*, 'grado'; cree (en latín CREDET), *creu*; yace, *jau*; dice, *diu*; diez (en latín DECEM), *deu*.

En el latín vulgar se produjeron diferentes consonantes paladiales, se palatalizaron, por ejemplo, los grupos *ct*, *x*, *gn*, los grupos *CL* y *TL* resultantes de la supresión de la *u* en voces como *ÓCULUS*, *VÉTULUS*, y la mayoría de las consonantes ante una *i* consonante, procedente de la consonantificación de una *i* o *e* en voces como *FILIA*, *PALEA* o de la palatalización de una *g* en voces como *PLANGIT*. Alguna de estas combinaciones ha dado idénticos resultados en catalán y en castellano; *gn*, *ni* y *ne* han dado *ñ* o *ny* en ambos idiomas (*llenya*, 'leña'; *vinya*, 'viña'); pero no así la mayor parte de ellas: *ct* ha dado *ch* en castellano *it* o *t* en catalán: *llet*, 'leche'; *dit*, 'dicho'; *lluita*, 'lucha'; *x*, *ssi* y *sse* han dado *j* en castellano, *ix* en catalán; *madeixa*, 'madeja'; *boix*, 'boj'; *baixar*, 'bajar'; *CL*, *TL*, *LI* y *LE* han dado *j* en castellano, *ll* en catalán: *ull*, 'ojo'; *vell*, 'viejo'; *all*, 'ajo'; *palla*, 'paja'; *J*, *DI*, *GI*, y algunas veces *BI*, *VI*, han dado en castellano *y* o han caído, se han transformado en catalán en *j* o *ig*: *major*, 'mayor'; *ajudar*, 'ayudar'; *vaja*,

Un dels més coneguts retrats fotogràgics de Pompeu Fabra, un poc abans de l'època en què degué redactar el magistral article per a l'enciclopèdia *Espasa*.

'vaya'; *maig*, 'mayo'; *raig*, 'rayo'; *faig*, 'haya'; *veja*, 'vea'; *veig*, 'veo'; los grupos *CI*, *CE*, *CHI*, *QUI*, etc., han dado *z* en castellano, *ç* en catalán: *calçar*, 'calzar'; *braç*, 'brazo'; *llaç*, 'lazo'; los grupos *TI* y *TE* han dado los mismos reflejos que los anteriores (*alçar*, 'alzar'; *març*, 'marzo'), pero, cuando intervocálicos, fueron tratados en catalán como la *D* intervocálica latina, es decir, cayeron entre vocales y se convirtieron en *u* en fin de dicción: *raó*, 'razón'; *atiar*, 'atizar'; *pou*, 'pozo'; *preu*, 'precio'; el grupo *SC* ante *E*, *I*, ha dado *c* o *z* en castellano, *ix* en catalán: *creix*, 'crece'; *apareix*, 'aparece'; *peix*, 'pez'.

En castellano la *L* latina ante consonante se cambia algunas veces en *u*, que se combina con una *a* anterior dando *o* como representante de *AL* latino, o se palataliza convirtiéndose el grupo *LT* en *ch*: *otro* (en latín *ALTER*), *hoz*, *topo*, *mucho* (en latín *MULTUS*), *escucha*, *cuchillo*. Las voces catalanas correspondientes conservan la *L* latina (*altre*, *falç*, *talp*, *molt*, *escolta*, *coltell*); en cambio, el catalán deja caer la *l* en muchas voces en que el castellano la mantiene: palmo, *pam*; golpe, *cop*; pulpo, *pop*; olmo, *om*. El grupo *ND* se conserva en castellano y se reduce a *n* en catalán: *mana*, 'manda'; *món*, 'mundo'; *ven*, 'vende'; *quan*, 'cuando'. Cuando la desaparición de una vocal pone en contacto dos consonantes, los grupos resultantes se resuelven a menudo de distinta manera en las dos lenguas: si la segunda consonante es una *c* paladial, ésta da *c* en castellano, *z* en catalán (*onze*, 'once'; *doncella*, 'doncella'; *dotze*, 'doce'); como representante de *N'R* el castellano prefiere *rn*, el catalán *ndr* (*tendre*, 'tierno'; *gendre*, 'yerno'; *divendres*, 'viernes'). En las lenguas neolatinas no son raros los cambios de *r* en *l* y viceversa, las transposiciones de *r*, las adiciones de *n*, *m*, o *r*; y en estos fenómenos el catalán y el castellano ofrecen también numerosas divergencias: *verger*, 'vergel'; *arbre*, 'árbol'; *tenebres*, 'tinieblas'; *pelegrí*, 'peregrino'; *solc*, 'surco'; *farga*, 'fragua'; *paraula*, 'palabra'; *tresor*, 'tesoro'; *estela*, 'estrella'; *llagosta*, 'langosta'; *eixut*, 'enjuto'; *escambell* 'escabel'.

El catalán, al adoptar voces latinas y griegas, suprime las terminaciones *-US*, *-UM* o las cambia en *e*, conserva la *l* doble, distingue la *ss* de la *s*, conserva los grupos *MPT*, *MF* y *MM*: *tumult*, 'tumulto'; *estricte*, 'estricto'; *col·legi*, 'colegio'; *possible* 'posible'; *redemptor*, 'redentor'; *limfa*, 'linfa'; *immens*, 'inmenso'.

Entre las múltiples e interesantes particularidades de carácter morfológico y sintáctico del catalán, que sería prolijo exponer y comentar, citemos: la modificación de la radical en muchos adjetivos de dos terminaciones; la variedad notable de formas que pueden revestir los pronombres átonos; la carencia de futuro de subjuntivo y del imperfecto en *-ra* del mismo modo, en el verbo, así como la frecuencia de la terminación en *-c* del indicativo y en *-ga*, *gui* del subjuntivo; la presencia incoativa de *eix* en determinadas personas de la mayor parte de verbos de la 3.ª conjugación; la vitalidad de ciertos sufijos como *-et*, *-er*, *-or*, etc., para formaciones de determinada significación; la posesión de los pronombres *ne*, *hi*, *ho*, *llur*, *hom*, *tothom*, *altri*; el uso de la perífrasis *el qual* respondiendo al castellano *cuyo*, etc., etc.

Valenciano. La variedad idiomática del antiguo reino de Valencia, catalana, histórica y lingüísticamente, ha sido considerada con frecuencia como una lengua *per se* por los habitantes de la región. La explicación de este hecho que hasta ahora no ha sabido encontrar la ciencia, debe buscarse seguramente en el hondo sentimiento de amor hacia *la terreta* que caracteriza a los valencianos. Escrito el valenciano en una ortografía sistemática a base científica, no se distingue esencialmente de cualquier otro dialecto de la lengua catalana. Las diferencias que lo separan de ésta, notabilísimas por cierto, radican en la pronunciación. Los dialectos principales que encontramos en el antiguo reino, según el resultado de las últimas publicaciones y estudios, son el *castellonés*, el *valenciano* y el *alicantino*, cuyos nombres tomamos del nombre de las tres provincias. No quiere en modo alguno decir esto que el actual límite oficial de las provincias coincida estrictamente con el de los dialectos, pues éstos, aquí como en todas partes, siguen un camino de evolución que radica en la psicología y en la historia de las razas que no puede cambiar ni alterar esencialmente una ley o un proyecto burocrático cualquiera. Así, pues, estos dialectos abarcan sólo aproximadamente las provincias de Castellón de la Plana, Valencia y Alicante. El primero y el tercero tienen rasgos parecidísimos entre sí, y el segundo se diferencia sólo esencialmente de ellos por pequeñas particularidades que anotaremos convenientemente.

Tomando el latín como base, constatamos los siguientes fenómenos que caracterizan el valenciano, distinguiéndolo así del *catalán central*.

Fonética. Las dos vocales átonas *a* y *e* suenan distintas, sin confundirse nunca en el sonido neutro y confuso del catalán (port*a*, c*a*vall, g*e*lar). La *v* (procedente de V o de B entre vocales) y la *b* (procedente de B no entre vocales o de P entre vocales) se mantienen también distintas, con su pronunciación labiodental y bilabial, respectivamente (*v*ent, con*v*é, o*v*ella, oli*v*a, *b*o, car*b*ó, llo*b*a, ne*b*ot).

Al sonido de la *j* catalana (procedente de J, G delante de E, O, I, D + I), comparable a la del francés, oponen los dialectos valencianos extremos una pronunciación análoga a la del italiano que figuradamente podemos representar por *tj* (*JACOMUM*, *tj*aume; *JUNIUM*, *tj*uny; *MAJOREM*, ma*tj*or; *JENUARIUM*, *tj*iner; *GENUCULUM*, *tj*enoll; *GENERUM*, *tj*endre; *MARGINEM*, mar*tj*e; *ANGELUM*, an*tj*el; *RUBEA*, ro*tj*a; *LEVIARIUM*, lleu*tj*er). La R final no desaparece nunca en la pronunciación en la mayoría de las localidades (*FLOREM*, flo*r*; *SECURUM*, segu*r*; *CANTARE*, canta*r*; *DORMIRE*, dormi*r*); análogamente, los grupos consonánticos finales *lt*, *nt*, son pronunciados *lt*, *nt*, no *l*, *n* (*MULTUM*, mo*lt*; *VENTUM*, ve*nt*). Siguiendo a una vocal *bl* y *gl* son pronunciados con una *b* fricativa, a la castellana, no ofreciendo, por consiguiente, el fonema doble de *bb* y de *gg* que se nota en el catalán de Barcelona [*DUPLUM*, do*bl*e (no do*bbl*e), *DIABOLUM*, dia*bl*e (no dia*bbl*e), *SAECULUM*, si*gl*e (no si*ggl*e)]. La E cerrada del latín vulgar (É, *I* del clásico) se refleja en la pronunciación también cerrada que reflejan estos dialectos (*CRISTA*, cr*é*sta; *OVICULA*, ov*é*lla; *SICCUM*, s*é*c; *MONETA*, mon*é*da; *TELA*, t*é*la; *CREDET*, cr*é*u). En cuanto a la E abierta, si bien una buena parte de ejemplos inducen a creer en una conservación de esta vocal (*DECEM*, d*è*u; *SEPTEM*, s*è*t; *HIBERNUM*, iv*è*rn), algunas excepciones conocidas haciendo *é*, complican la cuestión (*DEUM*, d*é*u; *VENTUM*, v*é*nt; *LEPOREM*, ll*é*bre) y no permiten establecer una regla fonética bien determinada. Éstas son las particularidades fonéticas principales que pueden considerarse de

uso general en todos los dialectos valencianos extremos. Pero al lado de éstas, se constatan otras interesantísimas para la ciencia filológica, las cuales aparecen reducidas y con frecuencia aisladas en su extensión geográfica. Así, por ejemplo, la RN final, que se reduce a *r* y la *d* intervocálica (procedente de T) que desaparece totalmente en el habla de Elche y de los pueblos vecinos (*FURNUM*, for; *CARNEM*, car; *HIBERNUM*, iver; *ROTA*, roa; *VITA*, via; *CATENA*, caena; *NATARE*, naar). Este último fenómeno aparece también en el resto del territorio, si bién solamente en condiciones y ejemplos determinados, constituyendo regla fija en los afijos *-ata* y -ATOREM (*LABORATOREM*, llauraor; *CARNE SALATA*, cansaláa). De un modo análogo desaparece todo rastro de la *g* catalana intervocálica (procedente de C), cuando le sigue inmediatamente alguna de las vocales *a*, *o*, *u* (*JOCARE*, juar; *LACTUCA*, lletúa; *ACUCULA*, aulla). En los últimos pueblos de la frontera occidental de Alicante se nota el cambio de *ou* en *au* (*BOVEM*, bou bau; *NOVUM*, nou nau) y más hacia el S. la asimilación de la *s* final (que se pronuncia como la *ch* francesa) a una *ll* o *ñ* precedentes (*cavallos*, cavall*ch*; *pugnos*, puñ*ch*), asimilación que tiene un reflejo curioso y evidente en el nombre de la ciudad de Elche. Pero al lado de las particularidades anotadas de extensión reducida, y haciendo caso omiso de algunas otras de menor importancia (por ejemplo, la pronunciación suave de *p* y *t* finales delante de vocal: *la serp és negra*, la ser*b* és negra; *pot anar*, po*d* anar) son verdaderamente notables, y tanto para el filólogo como para el psicólogo tienen especial interés los casos de la llamada *harmonía vocálica*. Ésta se presenta en diferentes localidades y con los más curiosos aspectos: así, por ejemplo, en Pinós, Bocairente, Albaida y Gandía la vocal final *a* que se pronuncia normalmente *a* se convierte en *o* abierta cuando la vocal tónica es una *o* abierta (cas*a*, taul*a*, pero rod*o*, escol*o*); en Petrel, Gandía, Játiva, Albaida y otros puntos se verifica lo dicho con la *e* abierta (cas*a*, taul*a*, rod*a*, escol*a*, pero terr*e*, serr*e*, sendr*e*); en fin, en otras poblaciones, como Santa Pola, Alicante, Monóvar, Alberique y Relleu, se constatan las dos leyes a la vez, la de la *o* y la de la *e* (cas*a*, taul*a*, pero rod*o*, escol*o*; terr*e*, serr*e*, sendr*e*), por no hablar de Pego, Cocentaina y de Alcoy, Sueca y Cullera, donde la pronunciación de *o* y de *e*, respectivamente, se ha generalizado en todos los femeninos, prescindiendo de la naturaleza que pueda tener la vocal tónica. Todos los cambios fonéticos que acabamos de notar traspasan, como puede verse fijándose en el nombre de las localidades, los límites oficiales de las provincias y parecen estar encerrados aproximadamente entre los ríos Segura y Júcar. A partir de éste, en cambio, aparece una variante dialectal que los valencianos llaman *parlar apitxat* y que podría considerarse como el *valenciano* propiamente tal, por ser la modalidad hablada en la capital de Valencia y presentarse en una extensión geográfica compacta sin solución de continuidad hasta más allá del Turia. La característica del *parlar apitxat* es la pronunciación fuerte de las consonantes pronunciadas como suaves en los dialectos de Alicante y de Castellón. Lingüísticamente corresponden unas y otras a un grupo romance de consonantes, a una *s* latina entre vocales, a una *g* seguida de *e*, *i* o a una *j* en posición medial o inicial o bien a una consonante en hiatus [(*DUODECIM*, dot*z*e (no dot*z*e); *QUINDECIM*, quin*z*e (no quin*z*e); *CASA*, ca*ss*a; *CAUSA*, co*ss*a; *JOCUM*, *ch*oc; *JUVENEM*, *ch*obe; *GENUCULUM*, *ch*inoll; *GENERUM*, *ch*endre; *LEVIARIUM*, llau*ch*er; *ADJUTARE*, a*ch*udar)]. Característica es también del *parlar apitxat* la confusión de *v* y *b* en el lenguage hablado que no conoce más que la *b* como el catalán (*BIBERE*, *b*eure; *CAPILLUM*, ca*b*ell; *CAVALLUM*, ca*b*all; *FABA*, fa*b*a; *VACCA*, *b*aca; *VITA*, *vida*; *PRIVARE*, pri*b*ar). Y así, la escritura corriente de *beure* y *cabell*, por una parte, y de *fava*, *vaca*, *vida*, *privar*, por otra, no es otra cosa que un signo ortográfico que tiene sus raices en una época histórica de la lengua.

Por lo que toca a la *morfología*, son dignos de notarse, dentro del valenciano, los hechos siguientes: conservación de los plurales terminados en *-ens* (homen*s*, raven*s*, marjen*s*), de los grupos consonánticos *-sts*, *-scs* en el plural (tri*sts*, bo*scs*), del perfecto simple (*aní*, *diguí*, *cantí*), limitada esta particularidad a Valencia y su huerta y al extremo S. del dominio en Elche y pueblos circundantes. Conservan, además, los dialectos valencianos el imperfecto en *-ra* (canta*ra*, meri*ra*, volgue*ra*, en vez del cant*és*, mor*ís*, volgu*és* desaparecido), las terminaciones *-am* y *-au* (creg*am*, dig*am*) y las desinencias *-e*, *-es*, *-en*, *-a* en el subjuntivo (cant*e*, cant*es*, cant*en*; creg*a*, creg*ues*, creg*uen*), diferenciándose también del catalán en las terminaciones *-ixc*, *-ixes*, *-ix*, *-ixen* (*florixc*, *florixes*, *florix*, *florixen*) de los incoativos que este último hace en *-eixu*, *-eixes*, *-eix*, *-eixen*. Es digna de mención la primera persona del singular del presente de indicativo del verbo *haber*, que hace *yó ha* con la *o* de *yo* cerrada. Fuera de lo expuesto, es una particularidad morfológica del valenciano la terminación

Despatx de Pompeu Fabra a l'Oficina de Lexicografia de l'Institut d'Estudis Catalans, instal·lat aleshores al Palau de la Generalitat de Catalunya.

c que originariamente procedente de verbos como *DICO*, *DUCO* ha adquirido una extensión considerable cuya influencia se hace sentir en una buena parte del sistema verbal: *múic*, yo muero; *óxc*, yo oigo; *vullc*, yo quiero; *óbric*, yo abro; *dórc*, yo duermo; *véc*, yo veo, etc., con las correspondientes personas del subjuntivo *múiga*, *óxga*, *vúllga*, *óbriga*, *dórga*, *vega*. En cuanto al valenciano de Castellón, faltan todavía estudios analíticos y metódicos que permitan esbozar sus particularidades.

La multitud de fenómenos anotados del valenciano no son seguramente arbitrarios. En términos generales, puede decirse que reflejan un estado arcaico de lengua que se acerca a la que debería hablarse en Cataluña a mediados del siglo XIII y que pasó al antiguo reino con las huestes conquistadoras de Jaime I. Este estado arcaico del idioma en su fonética apreciable solamente en el lenguaje hablado, salta asimismo a la vista en el lenguaje escrito de los autores modernos, sobre todo por lo que al vocabulario se refiere. Una multitud de palabras de uso corriente en el habla cotidiana de la región valentina (*espill*, 'espejo'; *destall*, 'destajo'; *ruscá*, 'colada'; *vesprá*, 'tarde'; *llauraor*, 'labrador'; *amollar*, 'aflojar'; *morros*, 'labios'; *noure*, 'hacer mella'; *teulaí*, 'gorrión'; *pesombre*, 'pesadilla'; *moll*, 'blando'; *gosea*, 'pereza'; *abadía*, 'casa rectoral'; *rinot*, 'rana'; *llavar*, 'lavar'; *llavanera*, 'lavandera', etc., etc.), resulta poco menos que desconocida del catalán moderno. Esta parte referente al léxico, la única que da hoy un cierto matiz de diferencia respecto del catalán, no la ofrecía en la Edad Media, época en que, por una parte, la lengua literaria poseía una unidad y, por otra, las variedades dialectales no habían llegado a pronunciarse como al presente, debido al hecho de no haberse diseminado los núcleos de población, creando nuevos centros de relación y aislándose de otros para gravitar hacia nuevas esferas de las cuales tenían que recibir su influencia.

Mallorquín. Tan sólo impropiamente hablando se da corrientemente el nombre de *mallorquín* al lenguaje hablado por los habitantes de las Baleares. En rigor, debiera aquél llamarse *baleárico* o *balear*, y así el concepto resultaría más de acuerdo con la denominación geográfica. La acepción de *mallorquín* responde sin duda a la importancia indiscutible que tiene en todos los órdenes la isla mayor, de Mallorca, sobre las de Ibiza y Menorca. Es bueno, no obstante, hacer constar que, con todo y pertenecer el *habla balear* al mismo núcleo lingüístico del catalán, del cual deriva, ofrece variantes que justifican su distribución en otros tantos dialectos. Estudiados éstos de cerca, nos ofrecen, principalmente por lo que se refiere al de Mallorca, la visión de un estado arcaico del catalán conservado hasta nuestros días, sin que la influencia misma del catalán literario se haya impuesto en él de una manera sensible.

A continuación se resumen las características de dicho dialecto como el más importante del grupo balear, ya que el de Menorca, y particularmente el de Ibiza, muestran una mayor aproximación al catalán central. Así, en el dominio de la fonética, la particularidad más interesante y que merece por ello ser consignada en primer término es la articulación paladial de *k* (*c* delante de *a*). La impresión acústica que hace dicho sonido es el de una *k* seguida de *i* (*kiávall*, caballo; *kiá*, perro, etc). Nótese también que si bien se dice que el sonido palatal *k* es característico del mallorquín, no debe entenderse en el sentido de ser dicho fenómeno conocido en todos los puntos de la isla. Aquí, como en todas las regiones dialectales, los fenómenos que se llaman raros o curiosos se presentan las más de las veces aislados geográficamente, y si, como en el mallorquín sucede, se dan como típicos del dialecto, es debido al hecho de ser conocidos en el centro o en la capital y a su mayor o menor extensión dentro del territorio. Así, este fenómeno puede observarse en la capital misma de Mallorca, en Palma y, además, en Valldemosa, Marratxí, Felanitx, Manacor, Pollensa, y algunos otros puntos. No menos interesante que el caso que acabamos de consignar es el de la pronunciación de una *e* obscura o neutra (señalémosla por *ae*) en posición tónica de la palabra. Dicha *e* tiene aproximadamente el valor fonético de la *a* catalana en *María*, de la *u* francesa en *peu* o de la *e* alemana en *vater*, y como constató K. Brekke, corresponde siempre a palabras que tenían en latín una *S* o una *K*. Ejemplos: *CRAESTA*, crista; *SAERA*, cera, etc. La pronunciación de la *a* tónica matizada de *e* en la mayoría de las localidades cuando la consonante precedente es una paladial y la conversión de dicha *a* en *è* abierta en algunas pocas, tales como Son Severa y Felanitx, es otro de los casos fonéticos notables del mallorquín (*llèdre*, 'ladrón'; *kèze*, 'casa'; *père*, 'padre', etc.). Bastante extendido se encuentra también el fenómeno de la conversión de la *o* átona en *u* cuando la vocal tónica siguiente es una *i* o una *u*: *mulí*, 'molino'; *murí*, 'morir', etc., *costum*, *custum*, 'costumbre', que en determinados puntos, en Manacor, por ejemplo, suenan *molí*, *morí*, etc., y la pronunciación de la *a* final como *o* en el lenguaje del vulgo; *frúito*, 'fruta'; *siréro*, 'cereza', etc., en vez de *fruita*, *siréra*, etc. Puede darse como normal en el mallorquín la disimilación de la consonante paladial *ñ* escrita *ny* y de *tj yx* (escrita *ig*) seguidas de *s* en plurales como *anys*, *punys*, *bonys*, *puigs*, *boigs*, que se pronuncian *ains*, *puins*, *boins*, *puis*, *bois*, etc., no siendo desconocidas las formas *puixos*, *botjos*, etc., que tanto concurren en el catalán central al lado de *puits*, *buits*, etc., de sus variedades dialectales. Consígnese, además, como normal del mallorquín, el cambio de la *k* de vocablos como *sak* (sac), *fik* (fic), *fok* (foc), etc., en *i* cuando dicha consonante va seguida de *s*, esto es, en los plurales que hacen *sats*, *fits*, *fots*, etc. De orden análoga a lo expuesto es la conversión de la *x*, *ix* (= *ch* francesa) en *i* y de la *ll* en *l* (este último circunscrito a unas 12 localidades) cuando la palabra siguiente empieza por consonante. Así, *calaix gran*, *aquex cavall*, se cambian en *calai gran*, *aquei cavall*, etc., *capell nou*, *cavall gras*, se cambian en *capel nou*, *caval gras*, etc., produciéndose *calaix*, *aqueix*, *moix*, etc., al ser enunciados solos o dentro de la frase juntos a una palabra que empieza por una vocal. No es menos característica de nuestro dialecto la pronunciación de *n* en vez de *m* delante de consonante labial (*convidá*, no *comvidá*; *ton pare*, no *tom pare*; *tenpestat* no *tempestat*, etc.), la conservación de los finales en *-ar*, *-er*, *-ir*, sin el menor rastro de la *r* etimológica *amó*, 'amor'; *favó*, 'favor', etc., en Mallorca. Estos son, en resumen, los puntos capitales que hay que tener en cuenta sobre la pronunciación corriente del mallorquín actual, por no hablar de la distinción todavía existente

entre la pronunciación de la *v* y de la *b* análogamente a lo que se observa en los dialectos valencianos extremos; de la pérdida de la *a* final en palabras como *paciencia, iglesia,* etc., pronunciadas *pasiénsi, ésglezi,* etc., fenómeno conocido también de los dialectos roselloneses y de varias localidades de la Cataluña oriental, y de la conversión en *o* o *u* de la *a* precedida de *a* a la final: *áigo, pásco,* etc., en algunos puntos, y *áigu, páscu,* etc. ('agua', 'pascua'), en otros. La flexión verbal ofrece las siguientes particularidades: ausencia de la vocal desinencial en la primera persona de los presentes de indicativo y subjuntivo en ejemplos como *cant,* 'canto'; *umpl,* etc. Conservación de las desinencias *-am, -au* (procedentes de *-AMUS, -ATIS*), por ejemplo: *cantám cantáu, manám manau,* etc. Terminación en *-im, -is,* de las personas cuarta y quinta del indicativo de algunos verbos, tales como *veure, creure, dur, fer,* que hacen *véim, véis; créim, créis; dúim, dúis; feím, féis,* etc. En el terreno de la morfología una de las particularidades más interesantes del mallorquín la constituye el artículo determinado procedente del latín *IPSE* y la multiplicidad de formas en que se presenta. Las formas del artículo que podríamos llamar espontánea son: *es* o *s* para el masculino; *sa* o *s* para el femenino singular, *es* y *ses* para el plural, según que la palabra siguiente empieza por consonante o por vocal. Ejemplos: *es pare,* 'el padre', *es fill,* 'el hijo', *s'homo,* 'el hombre', *s'ase,* 'el asno', *sa dòna,* 'la mujer', *s'ànima,* 'el alma', *s'ego,* 'la yegua', *es pares,* 'los padres', *es cavalls,* 'los caballos', *ses taules,* 'las mesas', *ses dones,* 'las mujeres'. Al lado de estas formas espontáneas hay las condicionadas. Las más características de estas *et* (*et secnyors,* los señores; *et sacs,* los sacos) y *er* (*er vici,* el vicio; *er meu;* el mío), por no citar las demás modalidades fónicas de la *s = z, t = d,* que concurren siempre al contacto de una consonante sonora. Debe tenerse en cuenta, no obstante, que al lado de las formas típicas *es, sa,* con sus variantes, existen también en Palma-Manacor las correspondientes al latín *ILLE,* esto es, *el, la,* como en el catalán literario. Pero éstas, consideradas por los dialectólogos como restos de una influencia medieval del catalán oficial y continental, puede decirse que tiene exclusivamente su aplicación delante de palabras que expresan para los indígenas una idea de superioridad o de unidad indiscutibles: *el bisbe,* y no *es bisbe,* 'el obispo'), *el rei* y no *es rei,* 'el rey', *la mare de Deu* y no *sa mare de Déu,* 'la Virgen', etc. La generalización de *el, la, els, les* y la consiguiente ausencia de *es, sa,* se constata solamente en Pollensa.

Aranés. Aunque políticamente el Arán pertenece a ESPAÑA, la lengua hablada corrientemente en el Valle, pertenece a la Gascuña. El dialecto gascón, y por ende el dialecto aranés, tiene la particularidad de ofrecer un estado de lengua, que no ha pasado por una evolución seguida y continuada a través de los siglos, como otros idiomas. Una prueba de ello nos la dan los textos más antiguos que, como comprueba Luchaire, presentan ya los rasgos que todavía hoy lo caracterizan. Consignemos los siguientes: las consonantes finales románicas *ll* se convierten en un sonido palatal explosivo que representamos por *ch*: *VITELLUM, bedéch,* 'becerro', *PULLUM, puch,* 'pollo', etc., y, en cambio, los nexos *C'L, -L+*î que en catalán dan regularmente *y,* se convierten en *ll*: *OCULUM, gwell,* 'ojo', *VERUCULUM, borroll,* 'cerrojo', etc. El mismo resultado *ch* que constatamos para la *-ll* encontramos correspondiendo a la *t* final: *COGNATUM, cuñách,* 'cuñado', *VERITATEM, bertách,* 'verdad', etc. Téngase, no obstante, en cuenta y ello es otra particularidad del aranés, que los fenómenos indicados se verifican solamente en la forma singular de las palabras, mientras que en la forma plural la *ch* se vuelve *t* (+ sing.) y la *ll* se simplifica en *l* (+ sing.). Así tenemos: *bedéch* (sing.), *bedéts* (pl.), *puch* (sing.), *puts* (pl.), *cuñách* (sing.), *cuñats* (pl.), *bertách* (sing.), *bertats* (pl.), etc. La *ll* latina entre vocales aparece evolucionada a *r*: gallina, *garía,* etc., y otros a los cuales no puede dejar de añadirse el artículo determinado *éra* o *ér* (procedente de ILLAM) *éra imatge,* 'la imagen'; *éra músca,* 'la mosca', etc., que en su forma masculina singular ofrece multitud de variantes según sea la naturaleza del sonido con que comienza la palabra siguiente: *étj autá,* 'el altar', *éch ormátge,* 'el queso', *éc cán,* 'el can o perro', etc. Las consonantes *b* y *v* presentan una especie de *u* (en realidad una consonante bilabiovelar) como reflejo: *HABEMUS, auém,* 'tenemos', *HIBERNUM, iuérn,* 'invierno', etc. La *F* inicial da una consonante fuertemente aspirada que es fácilmente confundible con la *j* del castellano: *FEMINA, hénna,* 'hembra', *FRIGIDA, heréda,* 'fría', *FENESTRA, hiéstra,* 'ventana', etc. La *n* final románica tiene el valor de nasal gutural, sonando como *nk* aproximadamente: *carbúnk,* 'carbón', *cutúnk,* 'algodón', etc., y desaparece cuando está entre vocales: *prüa,* 'pruna'; *lüa,* 'luna', etc. En cuanto al vocalismo, fuera de una regularidad constante en la conservación de la cualidad primitiva de la *é* y de la *è* (*abélla,* 'abeja'; *crésta,* 'cresta'; *èrba,* 'hierba'; *bèspa,* 'avispa'; *hèsta,* etc.) y de la *ò* (*ròda,* 'rueda'; *hònt,* 'fuente'), hay que notar el resultado de la o que se convierte en *u*: *púch,* 'pollo'; *búca,* 'boca'; etc., y el

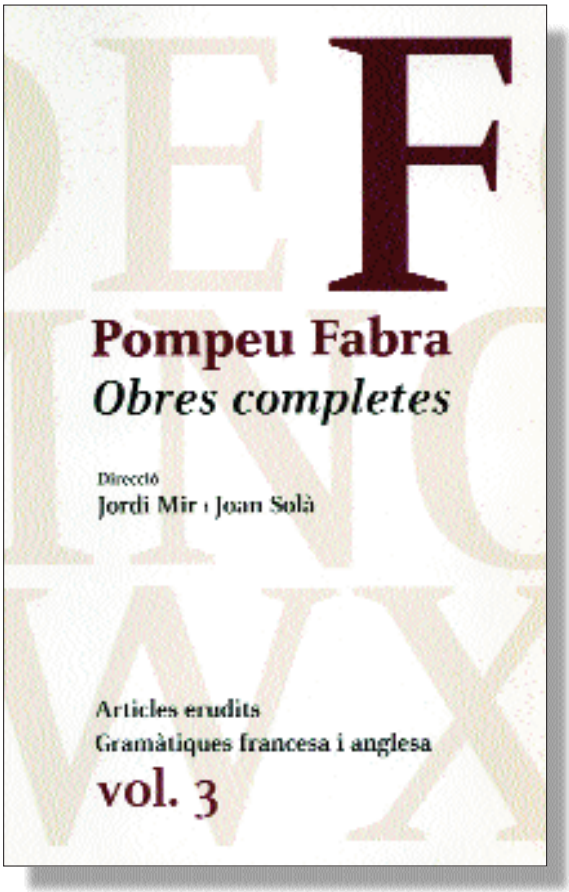

Portada del tercer volum de l'edició de les *Obres completes* de Pompeu Fabra, en curs de publicació, que han d'incloure també el gran article sobre la llengua catalana, recentment descobert, de l'enciclopèdia *Espasa*.

de la *U* larga que da el sonido *ü* del francés: *hüm*, 'humo'; *pür*, 'puro'; *madüra*, etcétera.

Éstas son las principales características fonéticas del gascón del Valle de Arán. Con ello, no obstante, no quiere significarse que sean igualmente comunes a todas las localidades que lo constituyen, pues en muchas de ellas los citados fenómenos ya han desaparecido (si es que antes existieron) ante la influencia del castellano por una parte y del catalán o *pallarés*, como le llaman los araneses, por otra. Así, por ejemplo, la consonante aspirada *h* está limitada actualmente a la región baja del Arán que comprende los pueblos de Bosost, Bausen, Les y Caneján; la nasal-velar *nk*, a diferencia del centro y de la parte baja del Valle, es desconocida en la región alta (Garós, Arties, Gessa, Salardú, Uña, Tredós, Bagergue), donde se dice *pa*, 'pan'; *bi*, 'vino'; *bu*, 'bueno'; *ma*, 'mano'; en lugar de *pank*, *bink*, *punk*, *mank*, etc. Y eso que ocurre en el dominio de la fonética puede observarse igualmente en el de la morfología. Así tenemos que, por ejemplo, las segundas personas del plural de los verbos (derivadas de las finales *-ATIS*, *-ETIS*,) conservan su etapa antigua *-ats*, *-ets* (*anats*, *hauets*, *portats*, *didiets*) en el centro y en la parte alta, presentándose simplificadas en *-at*, *-et* (*anat*, *hauet*, *portat*, *didiet*) en la parte baja y paralelamente los participios pasados hacen en aquélla *cantát*, *puirit*, *pluigút*, mientras que en ésta terminan en *ch*: *cantách*, *purich*, *pluigúch*. Dada la situación del territorio aranés y sus condiciones históricas, se explica fácilmente que el vocabulario corriente no ofrezca un carácter genuinamente gascón. El francés y el catalán y en parte también el castellano, han dejado sentir fuertemente en él la influencia respectiva.

Alguerés. El dialecto *alguerés* es hablado hoy por una colonia que no pasa de unos 10.000 habitantes. El alguerés está con relación al catalán tomado como tipo lingüístico, como está el valenciano o el mallorquín. Uno y otro representan una etapa viviente de la lengua arcaica arrancada del tronco común en una época dada de la historia y llevada por los colonizadores a otras tierras donde ha arraigado y crecido siguiendo una trayectoria de evolución especial externa según las circunstancias. Pero esta evolución especial en el dialecto catalán de Alguer, como en el de otros puntos concernientes al idioma, no ha llegado a tan alto grado de desarrollo que haya desfigurado completamente el primitivo carácter del habla local. Prueba de ello es, sin duda, entre otras, que nuevos estudios comparativos podrán aducir, el hecho de haber podido fijar P. Guarnerio la procedencia de los moradores de Alguer con sólo analizar un caso lingüístico tan sencillo como es el de la pronunciación de las vocales átonas. Así, el citado autor, después de haber observado que en alguerés moderno, como en el dialecto de Barcelona, toda *e* u *o* átona se convierte respectivamente en *a* o *u*, concluye que fueron procedentes de Barcelona los primeros colonos establecidos en Alguer en 1354, durante el reinado de don Pedro *el Ceremonioso*, conclusión que apoya el hecho conocido de haber sido la ciudad de Alguer llamada con el sobrenombre de *Barceloneta* por los antiguos. Obsérvese, no obstante, que por la apreciación lingüística de Guarnerio es errónea por lo que se refiere a la *e*, porque esta vocal no se convierte en *a* en el catalán central, sino que se convierte en una vocal neutra muy floja. Por lo demás, esta conversión de la *e* en *a* es una de las características vocálicas más notables del alguerés: *damá* (catalán *demá*), *parilj* (catal. *perill*), *prasó*, (catal. *presó*), *masura* (catal. *mesura*), *vanir* (catal. *venir*), *varé* (catalán *verí*), *famelja* (catal. *femella*), *cragut* (catalán *cregut*), *nabot* (catal. *nebot*), *capaljá* (catal. *capellá*), *éssar* (catal. *ésser*), *cunésar* (catal. *coneixer*), *para* (catalán *pare*), *mara* (catal. *mare*), *frara* (catal. *frare*), *proba* (catal. *pobre*), *caura* (catal. *caure*), *oma* (catal. *home*), *mestra* (catal. *mestre*), *metja* (catal. *metge*), etc. Fuera de esta particularidad, no hay que notar otra, como no sea una gran regularidad en la conservación de las vocales tónicas en su cualidad de cerradas o abiertas según sean largas o breves las correspondientes de origen latino. Esto, que puede decirse en términos generales de los dialectos extremos del catalán, ofrece en el central multitud de desviaciones principalmente por lo que toca a la *E* latina larga (cerrada) que se convierte en *e* abierta, pero que permanece cerrada en el alguerés: *téra*, catal. *tèla* 'tela'; *agé*, catal. *havér* 'haber'; *curésma*, catal. *quarèsma* 'cuaresma'; *caréna*, catalán *carèna*; *tarré*, catal. *tarrèr* 'terreno'; *varé*, catalán *verèno* 'veneno'; *varéma*, catal. *verèma* 'vendimia'; *burét*, catal. *bolèt* 'seta'; *méza*, catal. *mèsa* 'mesa'; *francés*, catal. *francès* 'francés', etc. Por otra parte, y respecto de la *O* breve tónica seguida de dos consonantes, la primera de la cuales es una nasal, la pronuncia el alguerés con toda regularidad como cerrada, mientras que el catalán central se inclina a la pronunciación abierta: *aspónja*, *espònja* 'esponja'; *mónja*, catalán *mònja* 'monja'; *raspónc*, catal. *respònc* 'respondo'; etcétera, apartándose así del paralelismo que debiera guardar con la *E* breve (*vént*, *témps*, *dént*, *sént*, etc.) en el cual coinciden. En su consonantismo ofrece el alguerés algunas particularidades totalmente propias, no conocidas de los demás dialectos catalanes. Sobre manera notables son en este respecto los cambios históricos sufridos por la *T* y la *L* latinas en posición intervocálica: ambas se confunden hoy regularmente en una *r*: *NATALE*, *naral* 'Navidad'; *CATENA*, *carena*; *LOETAMEN*, *llaram*; *PATELLA*, *parella*; *ALA*, *ara*; *SCALA*, *scara*. Las modificaciones, además, que sufren algunas consonantes como la *TR* de una parte y la *R* seguida de otra consonante por otra, no son de menor importancia que las anotadas y acaban de imprimir un rasgo especial al dialecto. Así, la *TR* se convierte frecuentemente en *rr* (*PULLITRO*, *pujerru*; *PETRA*, *perra*; etc.) y la *R* + cons. en *l* (*CARNE*, *caln*; *SARMENTUM*, *salment*). A esto puede añadirse el cambio en *r* manifestado regularmente por la *l*, pero sólo cuando la palabra no contiene otra *r* en cuyo caso la consonante no se altera: *CLAVUM*, *crau*; *FLAMMA*, *frama*; expuestas las características fonéticas del alguerés, cabe notar tan sólo la desaparición de la consonante final de palabra átona en expresiones como *to lus cavals* (catal. *tots els cavalls*), *tota las donas* (catalán *totes les dònes*), etc. En cuanto a la morfología, son particularmente notables las formas masculinas *lu*, *lus* (catal. *el*, *els*) del artículo y las de los pronombres personales *meu*, *mea* (sing.), *meus*, *meas* o mías (pl.), *ton*, *tona* (sing.), *tous*, *tuas* (pl.), *sou*, *soa* (sing.), que suenan en catalán *meu*, *meva*; *teu*, *teva*; *seu*, *seva*. La conjugación ofrece también particularidades que separan al alguerés del catalán continental; entre ellas y como principales son dignas de notarse el presente

de indicativo del verbo *ser* que se conjuga: *so, ses, es, sem, seu, so* o *son*. Los demás verbos forman dicho tiempo como sigue:

cantar	beure	dormir	finir
cant	*bec*	*drom*	*falnéx*
cantas	*beus*	*dromis*	*falnexas*
canta	*beu*	*drom*	*falnex*
cantém	*bajem*	*drumim*	*falnexám*
cantau	*bajeu*	*drumiu*	*falnexiu*
cantan	*beun*	*dromin*	*falnexen*

En todo el resto de la conjugación se suceden multitud de variantes y de contaminaciones de forma, la mayor parte de las cuales tienen sus raíces en el indicativo. Como especiales del imperfecto de indicativo deben citarse las terminaciones *-ava* (*amava*), *-eva* (*rieva* = reía), *-iva* (*santiva* = sentía). De éstas solamente la primera correspondiendo al latín *-abam*, vive en el catalán del cual han desaparecido las otras que todo lo más son conocidas de los dialectos confinantes con el aragonés.

Rosellonés. El Rosellón, pequeña provincia de tierra catalana en el departamento de los Pirineos Orientales, formó parte del principado de Cataluña del año 884 al 1162 y del 1213 al 1242 con condes propios. Pasado al reino de Mallorca en 1276 a la muerte de Jaime I *el Conquistador*, hasta 1344, volvió al reinado de Aragón y fue conquistado por Francia en 1642.

De la lengua hablada en el Rosellón desde el siglo IX dan testimonio los contratos feudales de la época en los que abundan las formaciones románicas por las que se trasluce la estructura peculiar. En los siglos X, XI y XII el catalán del Rosellón se nos manifiesta ya en la poesía popular de los *goigs*. Fuera de esto, los documentos de carácter literario (*vidas de santos*, *Misterios*) no aparecen hasta el siglo XIV. Después de la anexión a Francia, y a pesar de producciones esporádicas escritas en rosellonés, éste va convirtiéndose en un *patois* por la gran influencia de la lengua literaria del país vecino. En los últimos tiempos, y respondiendo principalmente al renacimiento literario de Cataluña, no han faltado en el Rosellón buenos paladines de su historia y de su lengua. Es difícil ver hasta dónde podrán llegar prácticamente sus esfuerzos. La vitalidad del rosellonés, con todo, está enormemente amenazada por la preponderancia del francés.

Son rasgos característicos del catalán actual del Rosellón: la terminación *-i* del presente de indicativo y primera del imperfecto de los verbos (*canti*, *parli*, *cantavi*, *parlavi*, etc.); la pronunciación *u* de la vocal final *o* (*cantú* por *cantó*, de *Canigú* por *Canigó*, etc.); la desaparición de la *-n* de los plurales (*hortolás* por *hortolans*, *mas* por *mans*, etc.). Por lo demás, las diferencias entre el catalán del Rosellón y el catalán literario de Barcelona no son muy importantes. El lector puede hacerse cargo de lo que pueda interesarle en este respecto consultando los materiales cartográficos del monumental *Atlas linguistique de la France* y, por vía de conclusión, las notas bibliográficas referentes al artículo sobre el catalán. ◆

ABADIA editors - www.abadiaeditors.com abadia@abadiaeditors.com
+34 639107323 - Cal Camps 08697 MAÇANERS – Saldes – (L'Alt Berguedà)

abadia EDITORS

UNA MOSTRA DEL NOSTRE FONS EDITORIAL

Àngels i retrats
Helena Soler i Puig
Narrativa / 136 p. / 13 €

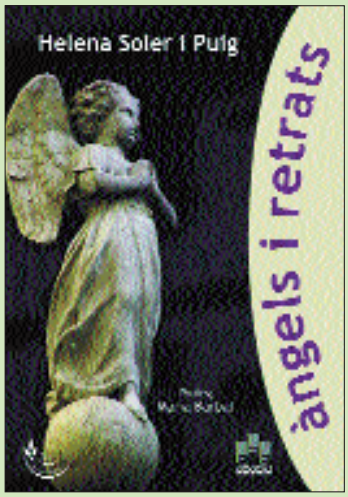

El cansament del resistencialisme
Ramon Monton

Un model global de la realitat
Lluís Maria Xirinacs

Un singular amic absent
Josep Oriol Vaca Kirchner
Poesia / 80 p. / 12 €

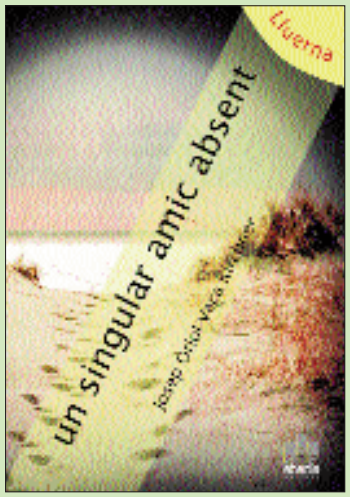

Oriol de Bolòs: un traspàs sentit

PER JOSEP VIGO I BONADA

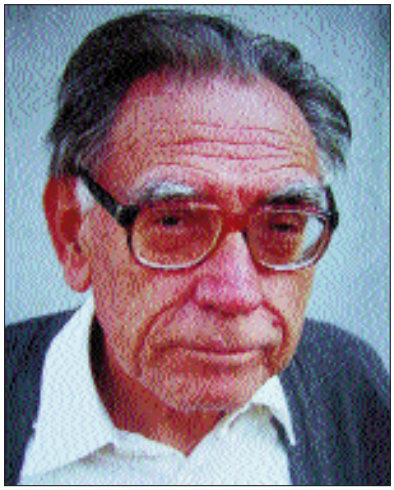

Oriol de Bolòs, any 1997

El proppassat 22 de març va morir, a Barcelona, ORIOL DE BOLÒS I CAPDEVILA (nat a Olot l'any 1924), ben conegut en els medis científics del nostre país i figura molt destacada de la botànica sud-europea. Fou professor de la Universitat de Barcelona (catedràtic de 1953 fins a 1989) i director de l'Institut Botànic de Barcelona (1967-1984).

Va ser essencialment un geobotànic, interessat en les relacions de les plantes amb el medi i en l'estudi de la vegetació. Era un científic de profunda vocació, lúcid i rigorós, amb una memòria excepcional i una capacitat de treball fora mida. En el camp de la botànica pròpiament dita, la seva gran aportació és la *Flora dels Països Catalans* (BOLÒS i VIGO, 1984-2001); en el de la fitocenologia, és a dir, l'anàlisi de les comunitats i del paisatge, cal esmentar les diverses síntesis que va fer de la vegetació dels Països Catalans i diferents estudis territorials més circumscrits, com els dedicats a Mallorca (BOLÒS i MOLINIER, 1959), a les contrades dels voltants de Barcelona (1962), a les terres costaneres des del Llobregat al Segura (1967), a l'illa de Menorca (BOLÒS, MOLINIER i MONTSERRAT, 1970) o al Montseny (1983).

Oriol de Bolòs va destacar també en el conreu de la llengua. Les seves publicacions científiques, d'una justesa i una claredat excel·lents, han servit de model expressiu a molts dels botànics catalans. I, posat a fer divulgació, emprava un llenguatge planer que, sense trair el rigor científic, resultava molt assequible. La millor manera de fer entrar fàcilment els alumnes universitaris en els conceptes bàsics de la geobotànica era donar-los a llegir alguna de les seves obres de síntesi.

Dominant com dominava els ressorts i el geni de la llengua, no és pas estrany que se n'ocupés i se'n preocupés. Als qui treballàvem al seu costat solia fer-nos observacions ben aclaridores i útils. En 1970 va publicar un assaig sobre la formació del llenguatge botànic català en què demostra un coneixement del tema i una capacitat d'anàlisi més que notables. Posteriorment va tornar a publicar altres articles (1979 i 1985) sobre la teoria i la pràctica de la terminologia científica.

O. de Bolòs va posar també en pràctica les seves idees a través d'intervencions i actuacions concretes. Com a conseller del seu sogre (F. Masclans), en els reculls de noms de plantes que va publicar (1954 i 1981) i com a assessor i eventualment redactor dels articles de botànica de la *Gran enciclopèdia catalana* (1969-1980), tingué un paper decisiu en la fixació de termes botànics, no sols dels pròpiament científics sinó també dels extrets del llenguatge popular. I aquesta labor la va perllongar a través d'altres obres, com ara la reedició i actualització de la *Iniciació a la botànica* de FONT QUER (1979), la traducció al català de l'obra *Vegetació i climes del món*, de H. WALTER (1976), per a la qual va confegir un *Índex alfabètic i glossari* en què fixa i defineix un grapat de termes, o la seva col·laboració en el nou *Diccionari de la llengua catalana* (IEC, 1995). Cal destacar també la seva aportació a la terminologia geogràfica dels Països Catalans (1975).

O. de Bolòs estava preocupat particularment per la normalització del vocabulari especialitzat, els noms populars de les plantes i les denominacions de col·lectius vegetals. Pel que fa a la terminologia científica, advocava per una derivació correcta dels neologismes greco-llatins i una adaptació assenyada dels manlleus, i alhora per un acostament dels termes resultants als de les altres llengües cultes, per tal d'afavorir la necessària universalitat del llenguatge científic.

Quant als noms populars de plantes, defensava la conveniència que cada mena de vegetal en tingués un de preferent, usat normalment en el llenguatge escrit. Per a les plantes que no tenen nom vulgar conegut, cas força freqüent, propugnava que se'ls assignés una adaptació del nom científic, tan literal com fos possible per tal que la seva derivació culta no oferís dubtes, de manera que aquests noms moderns no interferissin amb les denominacions tradicionals. Em sembla una decisió encertada i jo mateix l'he seguida, amb més o menys fortuna. En el cas, també corrent, de plantes que reben denominacions diverses (i de vegades molt nombroses) segons dialectes i àrees geogràfiques, li semblava necessari que se'n seleccionés una, seguint criteris d'extensió territorial, eufonia, expressivitat, simetria amb la denominació científica… En principi sembla prou convenient, si bé l'expansió d'un nom preferent pot anar en perjudici de la diversitat lingüística. En certs casos existeixen sinonímies dobles o múltiples molt vives i arrelades (p.e.: *farigola* / *timó*; *bedoll* / *beç*; *moresc* / *blat de moro* / *dacsa*) que sap greu d'encarrilar cap a un únic terme. Pel que fa a la concordança entre nomenclatura científica i vulgar, té, a parer meu, l'inconvenient que tendeix a bandejar el sistema de classificació popular, classificació que deu tenir la seva lògica, malgrat que des d'un punt de vista purament botànic pugui semblar primitiva o incoherent. Cal insistir, però, que la feina feta per O. de Bolòs en el redreç de la terminologia botànica en català ha estat valuosíssima.

En els darrers anys O. de Bolòs va anar perdent la memòria d'una manera ràpida i alarmant, situació que semblava impossible en un home que havia tingut un cap tan clar. Finalment va caure en un patiment físic del qual la mort l'alliberà. Per desig dels familiars, sobre el seu llit mortuori hi havia únicament una bandera catalana i un ram fet de plantes del camp. Dos símbols ben pertinents de les dues grans passions de la seva vida. ◆

Ramon Folch i Camarasa, escriptor i traductor

DAVID PAGÈS I CASSÚ

L'autor de l'entrevista, David Pagès i Cassú, i l'entrevistat, Ramon Folch i Camarasa — FOTO: Anna Farró

Ramon Folch i Camarasa (Barcelona, 1926) és el novè fill del popular escriptor Josep Maria Folch i Torres. Ja de petit va viure submergit en el món dels llibres i ben aviat, encara adolescent, es posà a escriure perquè «li semblava la cosa més natural del món».

Compta amb una cinquantena de llibres publicats, especialment novel·les, però també poesia, narració i teatre. Heus ací alguns dels títols més coneguts: *La maroma*, *El meu germà gran*, *La visita*, *La sala d'espera*, *Bon dia, pare*, *Sala de miralls*, *Estrictament confidencial*, *Manual del perfecte escriptor mediocre*, *Testa de vell en bronze*…

La del 2006 fou una collita especialment bona per a Folch i Camarasa. Van arribar a les llibreries *Manual de la perfecta parella mediocre* i la novel·la *Contra el silenci*, publicada per Edicions de l'Albí (Berga). Una novel·la, de ressons autobiogràfics, que conté els principals ingredients de la seva literatura i que ens el revela en la plenitud de la maduresa.

Entre els premis literaris que li han estat atorgats figuren el Joanot Martorell, el Sant Jordi, el Víctor Català, el Ramon Llull i el Sant Joan, de novel·la; el Ciutat de Barcelona i el Joan Santamaria, de teatre; el Víctor Català, de contes, i el Pere Quart i el Jaume Maspons, d'humor i sàtira.

La seva faceta de traductor és, així mateix, molt destacable. Ha traduït al català a la vora de dos-cents llibres, d'autors tan diversos com Truman Capote, Joseph Conrad, William Faulkner, Anna Frank, Graham Green, George Orwell...

L'octubre passat, coincidint amb el seu vuitantè aniversari, Folch i Camarasa rebé el Premi d'Actuació Cívica, que concedeix anualment la Fundació Lluís Carulla, i, a proposta de la Facultat de Traducció i d'Interpretació, fou investit Doctor Honoris Causa per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). L'any 1986 la Generalitat de Catalunya ja li havia atorgat la Creu de Sant Jordi. Tot plegat, unes distincions merescudes per tota una vida de servei a la llengua, a la cultura i al país.

Actualment resideix a Palau-solità i Plegamans, on, sense deixar d'escriure, traduir i publicar, dirigeix la Fundació Folch i Torres i el seu Arxiu-Museu, instal·lat al castell de la població.

Amb ell parlem del present i del futur de la nostra llengua, recordant que el seu pare fou un dels primers escriptors que, l'any 1913, adoptaren i secundaren les Normes Ortogràfiques de Pompeu Fabra.

—Conferenciant, dramaturg, narrador, poeta, traductor... En el món de les lletres, heu tocat diferents tecles i totes amb encert. Amb quin ordre, però, segons la vostra preferència, us agradaria que aquestes etiquetes constessin en una enciclopèdia?
—Escriptor català, novel·lista, autor teatral i traductor.

—Com ha influït en la vostra carrera literària el fet que el vostre pare tingués una projecció i una popularitat tan excepcionals?
—En el primer paràgraf de la vostra presentació ja hi ha la resposta a aquesta pregunta: escriure em semblava la cosa més natural del món. I encara ara m'ho sembla.

—A vuit anys vàreu escriure el vostre primer conte literari. Fou l'inici d'una vocació literària que ha resultat intensa i fecunda. Fins a quin punt, però, la mort, a disset anys, del vostre germà Jordi –que en la seva adolescència ja havia mostrat una autèntica i prometedora vocació literària– féu que ben aviat us inclinéssiu per la literatura i les tasques editorials?
—Suposo que l'exemple del meu germà contribuí a la meva vocació, com hi influí l'exemple del meu pare, però segurament jo devia portar a dintre alguna cosa més, perquè cap de les meves cinc germanes no s'ha dedicat a la literatura.

—En la immediata postguerra solíeu acompanyar el vostre pare a les representacions teatrals d'obres seves en diversos pobles i ciutats de Catalunya. Com recordeu aquells anys?
—Em sentia molt orgullós del meu pare, que en aquells anys, marginat per la pressió de les circumstàncies, recobrava als meus ulls la seva figura d'escriptor popular i estimat de tots els catalans.

Josep M. Folch i Torres dibuixat per Isaac d'Aiguaviva. A la dreta el seu fill Ramon

—Hom reconeix la gran tasca que féu Josep M. Folch i Torres a l'hora d'acostar els infants i els joves als llibres en català. Però hi ha qui diu que no s'ha reconegut prou la tasca duta a terme per a incorporar el públic femení als canals de la literatura catalana. ¿Hi esteu d'acord, amb aquesta afirmació?
—No tothom li va reconèixer aquella gran tasca, que alguns intel·lectuals tendien a menystenir, de vegades per simple enveja o per una equivocada concepció del que ha de ser una literatura nacional, que no seria completa sense escriptors com el meu pare, que creà un gènere popular i contribuí, potser com cap altre, a difondre el gust per la lectura en català.

—En Massagran fou un dels personatges més famosos que creà el vostre pare. Vós convertíreu la novel·la en dos còmics i continuàreu la col·lecció –ara amb arguments originals– fins a arribar a quinze números. En Josep M. Madorell hi feia les il·lustracions. Fins i tot en van sortir vídeos. Han tingut –i tenen– un gran èxit. Amb la mort de Josep M. Madorell, el febrer del 2004, hem d'entendre que ja s'ha acabat la col·lecció?
—Totes les sèries i col·leccions literàries tenen un començament i un final. La mort del dibuixant Madorell fou una gran pèrdua per al país, i precipità naturalment la fi d'una sèrie prou extensa que més tard o més d'hora havia d'acabar-se. Per la meva banda, estic molt content d'haver ajudat a difondre la figura d'en Massagran, que els infants d'avui coneixen principalment gràcies als àlbums de còmics de l'editorial Casals.

—Compteu amb la majoria de premis que es donen en la literatura catalana. Els vostres són llibres de qualitat. Però, quina mena de valors hi heu volgut fer circular?
—No m'he proposat mai fer circular valors. Els que es poden trobar en els meus escrits hi són perquè són els meus i hi són perquè no podria escriure sense que hi siguin. On apareixen més clarament és potser en les cent vint «Històries possibles» que vaig escriure per al *Patufet* de la segona època, però són els mateixos que amaren tota la meva obra, potser més explicitats per raó del públic adolescent que havia de llegir aquelles narracions.

—L'any passat van sortir publicats dos llibres vostres: *Manual de la perfecta parella mediocre* i *Contra el silenci*. ¿Una bona collita, la del 2006?
—I tant! Per a un escriptor de vuitanta anys la publicació de dos llibres inèdits en un sol any ve a ser tot el contrari d'un certificat de defunció!

—Com veieu la literatura catalana actual? Fins a quin punt la Fira de Frankfurt pot ajudar a projectar-la?
—En plena forma. Molts escriptors i escriptores, d'un nivell molt considerable, i amb moltes traduccions a les principals llengües estrangeres. Quant a la Fira de Frankfurt, tinc por que, amb la presència de llibres escrits en castellà, resulti una ocasió frustrada de fer saber al món que som catalans i que el català és la nostra llengua.

—El dia del Premi Honoris Causa dèieu que «per a ser un bon traductor d'obres literàries és convenient ser escriptor i, si és possible, un bon escriptor en llengua pròpia». ¿Ens les podeu concretar una mica més, aquestes paraules?
—No és cap secret. Vaig dir això que vaig dir perquè em sembla evident que no n'hi ha prou de conèixer una llengua estrangera i la pròpia. Cal saber escriure, i, en principi, escriure bé, i això és cosa dels escriptors.

—La vostra feina de traductor, com ha influït en la vostra condició d'escriptor? O, si voleu, podem formular la pregunta al revés: la vostra condició d'escriptor, com ha influït en la vostra feina de traductor?
—En el meu cas, puc assegurar que la meva condició d'escriptor ha influït directament en les meves traduccions i que, inevitablement, les meves traduccions han influït, en alguns casos, en les meves obres originals. Traduir obliga a enriquir el propi vocabulari, i la varietat d'estils suggereix noves fórmules per a la creació de les pròpies obres.

—Parleu-nos de la vostra etapa com a traductor en l'Organització Mundial de la Salut (OMS), a Ginebra. Ens consta que varen ser uns anys magnífics.
—Vaig anar a parar a l'OMS, de Ginebra, on vaig viure amb la meva dona i els sis fills durant tretze anys, sobretot perquè, havent treballat sempre, alegrement, com a *free lance*, sense cap assegurança per al futur, a quaranta anys era hora de posar seny. Convertit en funcionari internacional, la vida a Ginebra i la feina a l'OMS van servir per a això, i també, ho reconec, per a fugir d'un país sense llibertat. Però sempre vaig esperar amb impaciència el moment de «tornar a casa», a una Catalunya amb una promesa de nova llibertat.

—El vostre pare, d'una manera immediata, donà suport a la normativa de Pompeu Fabra, la qual cosa el gramàtic agraí molt, ja que tant les pàgines del setmanari *En Patufet* com les seves novel·les eren molt llegides i esdevingueren magnífics canals de divulgació de les normes ortogràfiques. Ens agradaria que ens en parléssiu una mica.
—El pare estimava apassionadament Catalunya i de seguida va veure en Pompeu Fabra el seny ordenador de la nostra llengua, una llengua que era l'eina del seu ofici d'escriptor. El millor exemple de la seva adhesió incondicional a les normes fabrianes va ser la decisió de publicar la segona part d'una de les seves novel·les d'aventures amb la nova ortografia, tot i que la primera part s'havia publicat amb la vella, més o menys caòtica. Sí, l'adopció de les normes dins *En Patufet* va ser segurament una de les millors vies de divulgació de la gramàtica renovada.

—Els germans Folch i Torres varen fer immenses aportacions en la Catalunya d'ara fa cent anys. Quins són els principals canvis que hi veieu, entre aquella Catalunya i l'actual? També ens agradaria que ens parléssiu de com veieu el futur de la nostra llengua i país.
—Lingüísticament, aquella Catalunya de fa cent anys, tot just començava a sortir del marasme en què el català havia sobreviscut amb prou feines, sense gaires instruments o eines per a tornar-li la vida plena, però amb un país que demostrà la seva capacitat de recobrar l'amor a la seva llengua. La Catalunya d'ara és molt diferent. Tenim molts instruments i eines, però manca la voluntat de fer-los servir. No vull ser pessimista, però tampoc no accepto l'optimisme dels qui diuen que Catalunya ha sortit de situacions més greus. La situació d'ara, per a mi, és molt més

greu i sense precedents. I la culpa d'aquesta situació, potser sí que ve de fora, però és sobretot dels catalans mateixos.

—Agafeu la vareta màgica de la llengua i doneu-nos tres fórmules per a potenciar l'ús social del català?
—La meva temptació és de respondre: 1) La independència nacional. 2) La independència nacional. I 3) La independència nacional. Mentre els qui viuen a Catalunya puguin al·legar que «estamos en España», anirem malament. Mentre els catalans no perdem el vici servil de canviar de llengua perquè sí, per «educació», perquè «no té importància», etc., anirem malament.

Cedeixo, doncs, a la temptació amb què he començat la resposta a aquesta pregunta.

—El premi d'Actuació Cívica i l'Honoris Causa són premis a tota una trajectòria. Devíeu estar molt content en rebre'ls?
—Ja he dit abans que sí. Potser no me'ls mereixo, aquests premis, però justament per això trobo que encara té més mèrit haver-los rebut!

—El dia que us van investir doctor *honoris causa*, Montserrat Bacardí deia que «heu defugit sempre l'èxit fàcil i immediat, les capelletes i la promoció personal còmoda, per poder-vos lliurar en cos i ànima a la creació i la traducció». ¿Les compartiu plenament, aquestes paraules?
—Home, la doctora Bacardí tenia l'obligació, essent la meva «padrina», d'exagerar una mica bastant. Per modèstia, jo hauria de rebaixar el to de les seves paraules; però, per educació i respecte a una dama com ella, no estaria gens bé desmentir-la.

—La Fundació Folch i Torres ha fet i fa una gran tasca a l'hora de mantenir viu el record de la vida i l'obra dels cinc germans Folch i Torres. Vós mateix hi heu dedicat molts d'esforços i molta il·lusió. D'on va sorgir la idea de la seva creació?
—La Fundació Folch i Torres va ser creada pels descendents i amics dels cinc germans d'aquests cognoms, perquè tots érem conscients que calia aplegar, ordenar i difondre la seva múltiple obra literària i cultural, abans que se'n dispersés el record i es perdés el seu exemple. I, per ara, estem molt contents dels resultats obtinguts, i vull agrair des d'aquí les nombroses visites i aportacions rebudes, i especialment el suport de l'Ajuntament de Palau-solità i Plegamans, que ens ha cedit generosament l'ús de tota la planta noble del reconstruït Castell de Plegamans.

—La Fundació va ser l'impulsora de l'Any Josep M. Folch i Torres (2000) i de l'Any Patufet (2004), que tingueren un èxit extraordinari. Les memòries publicades en donen testimoni. Podem afirmar que tant el personatge com el setmanari continuen ben vius en l'imaginari col·lectiu català?
—Hi ha excepcions, naturalment, en aquest «imaginari col·lectiu», excepcions que no fan més que confirmar l'encert de la nostra iniciativa que vol, no solament interessar la majoria de catalans que coneixen els Folch i Torres, sinó també fer-los conèixer als altres. Sí, els Folch i Torres, el seu record, continua viu en els pocs ancians lectors de *En Patufet* que sobreviuen feliçment, i en els seus fills i filles, néts i nétes, besnéts i besnétes...

—Quins projectes teniu en el cap, en aquests moments?
—Tinc una altra novel·la rumiada, però sobretot em dedico a ordenar tots els escrits que tinc escampats per calaixos i capses, entrar-los a l'ordinador i, de passada, fer-los una raspallada si els trobo massa tronats. I a la Fundació, continuo aportant idees i fent de guia de les visites que rebem. L'important és que cada dia em llevo amb la il·lusió de la feina que m'espera.

Fa pocs dies, un altre escriptor, també ben conegut, ens escrivia la següent dedicatòria: «Salut i lletres». Doncs això, senyor Folch, «salut i lletres» per a dur a bon port tots els projectes –molts i ben encaminats– que teniu entre mans. ◆

RESTAURANT I ALBERG RURAL
Bellavista

Al bell mig del Parc Natural de la zona volcànica de la Garrotxa

Promoció d'allotjament per als lectors de «Llengua Nacional» per als mesos de MAIG, JUNY i JULIOL: 10 € per persona i nit. Et quedaràs a casa?

• Tel.: 972 68 05 12
• C/e: info@fesolsiproductesdesantapau.com

Tradició, traducció...

Joan Veny i Clar,
Tradició, traducció i interferència en el diccionari mallorquí (1840) de Pere Antoni Figuera,
Consell de Mallorca, Departament de Cultura, Palma 2006.

El primer diccionari imprès sobre la parla de les Illes Balears és el *Diccionari mallorquí-castellà* de Pere A. Figuera (Palma 1840). El filòleg Joan Veny, autor prolífic i de dilatada trajectòria, ens presenta en el llibre que acaba d'aparèixer un estudi detallat sobre aquest diccionari.

En els primers capítols ens dibuixa la situació de la llengua a l'inici del segle XIX.

Joan Veny entra seguidament en l'anàlisi lingüística del diccionari. Són el lèxic i la lexicografia camps d'estudi predilectes de l'autor, en els quals ha donat fruits rellevants. Ens referim a l'estudi del lèxic d'autors i obres diversos, o bé a la seva recerca històrica i etimològica sobre paraules concretes –amb una focalització especial en la ictionímia–, o bé i de ple en relació amb el tema que aquí ens ocupa, als seus estudis sobre diccionaris –el de Pere Torra, el d'Antoni Font (ambdós del s. XVII) i el de Palmireno (del s. XVI).

En l'obra actual, relativa al diccionari mallorquí-castellà de Figuera (s. XIX), l'estudi lingüístic es presenta dividit en diferents apartats. En els primers es fa referència al mètode per a la selecció de les entrades, a la macroestructura i a la microestructura del diccionari.

Pel que fa al mètode de selecció de les entrades, Figuera va resseguir les del diccionari de l'Acadèmia Espanyola i hi va afegir altres entrades corresponents a cultismes, alguns dels quals provinents dels diccionaris de Núñez de Taboada –constatació aquesta darrera que havia fet Jaume Corbera i que Veny corrobora i, en algun cas, matisa prenent en consideració tant les entrades com les definicions.

Formen la macroestructura del diccionari diferents tipus d'entrades (augmentatius, diminutius, formes verbals flexionades, locucions, etc.). Quant a la microestructura, després de cada entrada hi ha la categoria sintàctica del mot, el significat redactat en la llengua pròpia i l'equivalent castellà del mot.

Vénen després altres apartats interessants en què s'analitzen aspectes de l'obra de Figuera: destaquem el relatiu a la paremiologia (el diccionari inclou setze pàgines d'adagis, amb la correspondència castellana), els que fan referència als trets del mallorquí de l'època (aquí el reconegut dialectòleg repassa les característiques fonològiques, morfològiques i lèxiques del mallorquí que es poden documentar o deduir a partir de la informació del diccionari), el que s'ocupa dels castellanismes (on aquests es classifiquen des d'un punt de vista històric i formal) i el que es dedica a l'ortografia. Quant a aquest darrer aspecte –tema atractiu de la història de la llengua–, Veny assenyala, entre altres punts, la distinció que el diccionari fa entre *o* (tancada), *ô* (oberta), *é* (tancada), *ê* (oberta) i *è* (neutra), la utilització de la dièresi damunt la vocal que precedeix la *l* palatal (per tal que es pugui diferenciar de la *l* geminada) o bé el pes del castellà que es manifesta en la utilització de *ñ* i *-ñy*.

Els apartats finals es destinen a comentar l'aprofitament d'aquests materials per part d'altres diccionaris i a exposar algunes de les valoracions que sobre l'obra han fet altres filòlegs que s'hi han acostat.

Completa el llibre un estudi introductori de Bartomeu Font Obrador sobre la vida d'Antoni Figuera –era de Llucmajor i fou franciscà– i uns apèndixs finals en què es pot trobar un facsímil del manuscrit «Recopilacio de alguns termes mallorquins ab el seu corresponent español», de 1814 –que Amengual Bunyola (2000) ha atribuït al mateix autor–, així com diverses il·lustracions.

Som, per tant, davant un estudi polièdric d'un diccionari que ha captivat Joan Veny, lingüista que compta amb una munió d'obres importants. El seu treball aconsegueix despertar l'interès del lector vers l'obra de Figuera i donar a conèixer aspectes diversos de la situació i característiques de la llengua de Mallorca del segle XIX.◆

MONTSERRAT ADAM AULINAS

Llengua i política...

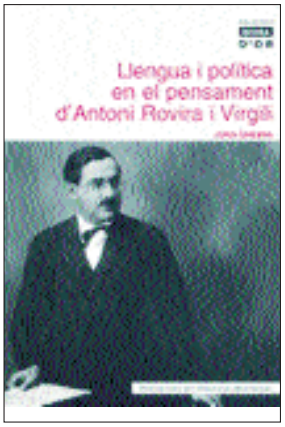

— Jordi Ginebra, ***Ideòlegs, gramàtics i escriptors***, Centre de Lectura, Reus 2006.

— Jordi Ginebra, ***Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili***, Publ. de l'Abadia de Montserrat, Barce-

Jordi Ginebra s'ha endinsat en el pensament de gramàtics i ideòlegs que en èpoques pretèrites han fet contribucions a la normativització i normalització del català. Així, aquest professor de la Universitat Rovira i Virgili (Tarragona) ha estudiat i editat dues gramàtiques del segle XVIII: la de Joan Petit i Aguilar i la d'Antoni Febrer i Cardona (ambdues publicades per l'Institut d'Estudis Catalans els anys 1998 i 2004). Si tenim en compte quanta gent es dedicava a redactar gramàtiques durant la segona meitat del segle XVIII i principis del XIX (bàsicament, a la llista només s'hi ha d'afegir Josep Ullastra, Josep Pau Ballot i algun altre autor nordcatalà), podem afirmar que Ginebra és un dels millors coneixedors de les aportacions gramaticals del segle XVIII.

Ginebra ha estudiat també els intel·lectuals del Camp de Tarragona que van operar durant la Renaixença, el Modernisme i el Noucentisme (finals del segle XIX i principis del XX). El llibre *Ideòlegs, gramàtics i escriptors* és un aplec de deu treballs relatius a aquesta època. N'hi ha tres de dedicats a Antoni de Bofarull, de manera que un terç de l'obra és un estudi específic d'aquest intel·lectual reusenc. Entre els altres treballs hi ha una aproximació al paper de Josep Aladern en el procés de recuperació de la llengua; les cartes de Miquel Ventura a mossèn Alcover; la presència de Fabra a Reus; la trajectòria de l'escriptor Joaquim M. Bartrina (que permet il·lustrar el canvi d'ideologia entre els escriptors respecte a la llengua catalana durant la segona meitat del segle XIX); o una anàlisi de la qüestió de la llengua segons els noucentistes reusencs (aquest darrer apartat, escrit conjuntament amb Joaquim Mallafrè). Per la seva curiositat, esmentem l'estudi de la tesi doctoral de Miquel Ventura llegida a Nova York l'any 1909, titulada *Historical Catalan Phonetics*.

També hem de dir que un dels intel·lectuals tarragonins més rellevants és Antoni Rovira i Virgili. Doncs bé, Ginebra, en l'obra *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*, analitza les aportacions que va fer aquest autor relatives a la normalització del català. L'estudi es divideix en dos grans apartats 'La llengua per dins' i 'La llengua per fora' (en tots dos casos se segueix l'ordre temporal dels escrits de Rovira i Virgili). En el primer apartat es fa un repàs de les aportacions relatives a temes gramaticals, etimològics o normativitzadors; en el segon es comenten els escrits que va fer sobre la situació de la llengua i el paper que havia de tenir en la societat. Aquesta obra ens aproxima, doncs, a una figura cabdal de la història de Catalunya; una persona que va ser un gran suport per a Pompeu Fabra i que té el perfil –típic de l'època– d'intel·lectual integral que participa en tota mena d'iniciatives per a la reconstrucció nacional (va ser diputat al Parlament de Catalunya per ERC en els anys trenta i va participar en la Ponència de la Divisió Territorial, al costat de Pau Vila i Josep Iglésies, en la mateixa època). ◆

XAVIER RULL

Ordinari de Girona

Josep M. Marquès - Francesc Feliu,
Ordinari [Ritual] de Girona 1502, Diputació de Girona - Universitat de Girona,
Girona 2006.

El gran erudit i arxiver Dr. Josep M. Marquès i el Dr. Francesc Feliu, professor de la Universitat de Girona, acaben de publicar un llibre que constitueix un gran tresor cultural: l'*Ordinari de Girona de 1502*. Es tracta de l'edició i estudi d'un llibre imprès del qual es coneix un sol exemplar, i precisament un exemplar que no és accessible als investigadors –en realitat se n'ha perdut la pista– i que pertanyia a la biblioteca del Sr. Pau Font de Reus. El Dr. Miquel dels Sants Gros el va poder fotografiar en la dècada dels anys cinquanta del segle passat i ara, gràcies al bon treball de Marquès i Feliu, és a disposició de totes les persones cultes.

El treball de Josep M. Marquès ha estat gairebé detectivesc: ha hagut de treballar damunt una sèrie de fotografies en blanc i negre d'un original que sembla que va ser bastant maltractat ja en origen i apte per a imaginar aventures novel·lesques. L'impressor Rosenbach treballava a Perpinyà i els originals que rebia de Girona devien ser poc acurats o bé l'impressor va haver d'interrompre la composició de l'obra i després la reprengué sense tenir davant la part ja composta.

El *Ritual* és escrit majoritàriament en llatí i conté els ritus següents: benedicció de la sal i l'aigua, bateig, matrimoni, extremunció, comunió i viàtic, pregàries de la trona, benediccions, petit catecisme i ritus exequials. Tot plegat constitueix una bona imatge d'un món que ritualitzava la vida en els seus moments més significatius, des del naixement fins a la mort.

Aquest llibre gironí de l'època del bressol de la impremta –tot i que fonamentalment és escrit en llatí– ens ofereix una colla de testimonis preciosos de la llengua catalana d'aquest moment, que són estudiats amb enorme competència en l'estudi introductori del professor Feliu. Les parts catalanes més extenses del *Ritual* de 1502 apareixen en les «pregàries de la trona», que inclouen l'anunci de les principals festes de l'any litúrgic, i en la pràctica del viàtic; però també apareixen formes catalanes en les parts dialogades del sagrament del matrimoni.

La llengua catalana de 1502 que apareix en aquest ritual ofereix notables sorpreses als estudiosos de la llengua catalana antiga. Hi trobem restes de flexió nominal, com ara els nominatius arcaics *Déus*, *Sényer* i *mossènyer,* o l'ús de la partícula afirmativa *hoc* 'sí' –que ha donat el nom de la llengua occitana– per a expressar el consentiment matrimonial! Són testimonis preciosos d'un mapa lingüístic fascinant que aflora en aquests vells textos.

Qualsevol persona interessada en l'estudi de la història de la nostra llengua podrà espigolar veritables tresors en aquest llibre antic: *Vosaltres, senyors e dones* –en el sentit del llatí clàssic DOMINA 'dama, senyora'–; *que féu tornar de aygua vi*; *bon prous fassa* 'que faci bon profit'. Podríem multiplicar els testimonis de fenòmens lingüístics realment singulars que de ben segur constituiran un veritable banquet de menges saboroses per a la *bona gent* (per usar una manera de dir d'aquest text antic) interessada en la fascinant història de la llengua catalana. ◆

JOAN FERRER
Professor de Filologia
de la Universitat de Girona

Diccionari històric

JOAQUIM MARTÍ MESTRE, ***Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)***,
Universitat de València,

El professor Joaquim Martí Mestre acaba de publicar un diccionari important i necessari: el lèxic col·loquial valencià dels segles XVII, XVIII i XIX. El treball, pulcrament editat per la prestigiosa editorial de la Universitat de València, presenta un despullament amb criteri lexicogràfic i dialectològic de la literatura de vocació popular dels segles XVIII-XIX: teatre, col·loquis, premsa satírica, llibrets de falla i poesia i prosa popular i festiva. Les fonts documentals que J. Martí Mestre ha buidat són realment impressionats: la llista bibliogràfica omple 28 pàgines amb materials que van des de finals del segle XVIII fins al segle XX. El gruix fonamental d'obres pertany al segle XIX i els autors més prolífics són Eduard Escalante i Josep Bernat i Baldoví.

El professor Joaquim Martí Mestre ha observat que els grans diccionaris històrics catalans –Alcover-Moll i Corominas– a penes tenen en compte la documentació valenciana d'aquests segles. El *DCVB* i el *DECat* depenen fonamentalment de diccionaris valencians del XIX (Escrig, Escrig-Llombart i Martí Gadea) i sovint es malfien de la informació que aquestes obres aporten. El treball crític que fa aquest diccionari és molt important, perquè en els mots de registre popular hi afloren materials lingüístics tradicionals o processos metafòrics, metonímics o de derivació de gran interès aplicats a lèxic. Així, per exemple, Joaquim Martí Mestre recull el mot *baladronada* 'jactància exagerada', i en dóna els exemples següents: «Pos ells diu que s'alabaren / de que habien de tornar / dins dos mesos. Y, per cert, / de que un gavach capità / esta gran *baladronada* / al seu patró li tirà», «y no chistar / ni tirar *baladronades*», «*Baladronaes* de què·m ric, / promeses que a totes fas». Es tracta d'un mot no recollit en el *DIEC* ni en el *DECat* i no documentat prèviament. Un altre exemple: *lavativa* 'pallissa, derrota contundent'. «Y digues-me, así en Valènsia, / don Josep Caro què tal? / Mira quina *labativa* / ara a Suchet li ha pegat.» Es tracta, doncs, d'una accepció no recollida en cap diccionari. El significat és metafòric i ve motivat per la idea d'una acció molesta efectuada sobre algú, a imatge d'aquest antic sistema de purgar.

El *Diccionari històric del valencià col·loquial* recull un conjunt de materials lingüístics de gran interès, tractats –des d'un punt de vista lexicogràfic i lingüístic– d'una manera modèlica pel professor J. Martí Mestre. Cal notar la precisió que fa l'autor en la «Introducció» del seu llibre: «Encara que el valencià és el nostre principal objecte d'estudi, no oblidem de cap manera la perspectiva global de la llengua. De fet, bona part d'aquest cabal lèxic col·loquial es troba igualment en altres dialectes catalans, sobretot en els occidentals, a més dels mots i accepcions que tenen un abast lingüístic general en l'àmbit col·loquial.»

Aquest *Diccionari històric del valencià col·loquial,* a més de fornir-nos un riquíssim bagatge de saber lingüístic, ens permetrà de passar molt bones estones, perquè la llengua popular que hi és magníficament estudiada té una tendència innata a l'humor i a la jocositat. ◆

JOAN FERRER
Professor de Filologia
de la Universitat de Girona

Contacte i contrast...

Joan Veny,
Contacte i contrast de llengües i dialectes,
Universitat de València,
València 2006.

El llibre de Joan Veny és antic i nou alhora. Es tracta d'un aplec de deu estudis apareguts els darrers anys (un, de 1979; els altres, entre 1989 i el 2004). El motiu aglutinador és, com diu el títol, els contactes i la comparació del català amb altres llengües. L'autor hi tracta l'occità, l'aragonès i el castellà, les llengües d'adstrat, però també l'asturià i el gallec. És, doncs, un llibre de lingüística romànica que ens fa veure aspectes diversos de les múltiples relacions familiars de l'herència llatina, vista des del català. El conjunt il·lustra molt bé com el català, igual que qualsevol altra llengua, és ric de manlleus, com també ric de trets comparables amb els parlars d'altres dominis. «Una llengua no viu isolada», són els mots amb què comença el llibre, i, en efecte, aquest és l'argument que li dóna unitat.

Hom hi llegeix treballs dedicats a l'adaptació de la jota castellana (*quefe*), que ha viscut un període de vitalitat entre la gent poc culta. Avui és un fenomen del passat, però ha deixat algun rastre en la llengua (*d'estranquis*). En un altre treball compara el català i l'asturià, llengua que també desenvolupa la ioditització. Allà *abeya*, *oveya* o *vieyu* són, però, les formes normatives, mentre que les catalanes *abeia*, *oveia* o *vei* són considerades només col·loquials.

Veny hi afronta problemes centrals de la història lingüística que ja havia tractat. Hi sosté de nou que la diferència entre dialectes occidentals i orientals prové del distint ritme evolutiu i no pas d'un substrat remot (la teoria de Joan Coromines) ni d'una diferent intensitat de la romanització (la teoria d'Antoni M. Badia i Margarit). Més endavant condueix la hipòtesi dels mossarabismes –els mots que s'originaren en els parlars romànics del temps dels àrabs– cap a un terreny segur per comprovar que molts dels hipotètics mossarabismes, de fet, són aragonesismes. Veny assenta així que el valencià *gemecar* 'gemegar' ve de l'aragonès.

En la part dedicada a les relacions amb l'occità, hi veiem la importància dels escorcolls d'obres no literàries. Veny analitza l'obra d'Antoni Girauld, nascut a Montpeller, que edità en català a Perpinyà l'any 1587 un manual mèdic contra la pesta. En relació amb els occitanismes del rossellonès, com *llauseta* 'alosa' o *mainatge* 'infant', conclou: «Voleu res més pur que un mot que, al Rosselló, ha passat de boca en boca durant cinc, sis o set segles?» Veny es manifesta defensor d'aquests occitanismes antics que, en alguna ocasió, com *peixoneria* 'peixateria' –documentat des del final del segle XIII– eren titllats erròniament de francesismes nouvinguts. Segons Veny, «cada dialecte és fill d'unes circumstàncies històriques, geogràfiques, socials, que li confereixen fesomia pròpia i respectable» (p. 186). El llibre, que acaba amb la comparació d'un text religiós gironí de 1837 amb la seva versió mallorquina de dos anys després, advoca pel respecte a les formes que tenen una tradició llarga enfront dels judicis puristes arbitraris. Ens fa saber, per exemple, que *caldo* és ja del segle XVI.

Amb les recerques de Joan Veny hom s'adona que el coneixement profund i crític de les varietats històriques de la llengua fonamenta el model de llengua participatiu, de col·laboració de tots els dialectes, com el que avui proposen aquest autor i l'Institut d'Estudis Catalans. ◆

XAVIER LUNA

Identitat lingüística

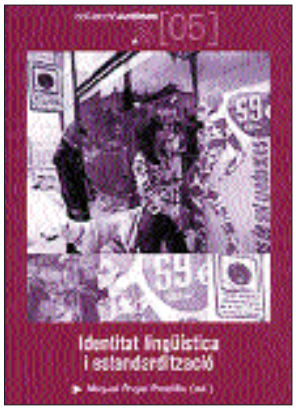

Miquel Àngel Pradilla,
Identitat lingüística i estandardització,
Cossetània,
Valls 2003.

L'obra *Identitat lingüística i estandardització* és un recull d'aportacions acadèmiques impartides en el programa de doctorat Qüestions de llengua i literatura: identitat i estandardització, (Universitat Rovira i Virgili i Universitat de Lleida, 2001-2002). El llibre recull les aportacions del professorat de la Universitat Rovira i Virgili (Tarragona): Jordi Ginebra, Joaquim Mallafrè, Pere Navarro i Miquel Àngel Pradilla.

L'apartat «Fraseologia, concurrències lèxiques i llengua estàndard» (Jordi Ginebra) és una reflexió acadèmica sobre construccions fixades com *diner negre, gall fer, llesca de pa, anar torrat, costar un ull de la cara, ser un tros de pa, fer por*, etc. Ginebra intenta fer una definició i classificació d'aquest conjunt de construccions, explorant-ne els límits. El treball té molt d'interès perquè, en el cas català, tot i disposar d'uns quants diccionaris d'expressions, frases fetes, locucions, etc., no s'han fet gaires reflexions teòriques gramaticals referides a aquesta mena de construccions. En aquest sentit, l'aportació de Ginebra –complementada amb altres articles publicats els darrers anys– omple un buit en la descripció gramatical. Cal dir que el treball no és tan sols una aproximació teòrica, sinó que entra en el terreny de la lingüística aplicada, ja que l'autor prepara els camins per a fer comparacions entre el català i l'espanyol pel que fa a les construccions, amb vista a un procés controlat d'estandardització de la llengua catalana.

L'apartat «Estandardització i traducció» (Joaquim Mallafrè) és un report de qüestions diverses relacionades amb la traducció, amb la vista posada sobretot en els efectes que aquesta activitat pot tenir per a la salut de la llengua estàndard i, en definitiva, de la llengua en general. Mallafrè analitza els reptes amb què s'enfronta un traductor, així com els diversos tipus de registres, els mecanismes que cal aplicar en cada registre i el seu pes en la societat (no és el mateix traduir la Bíblia que un manual d'instruccions; no és el mateix traduir una novel·la que un document administratiu o judicial; no és el mateix un doblatge fílmic que l'adaptació d'una notícia d'agència; etc.).

L'apartat «Processos d'estandardització en les llengües romàniques minoritzades» (Pere Navarro) és un repàs de les iniciatives que llengües com el francoprovençal, l'asturià (amb una mirada especial al mirandès), el sard i l'aragonès han fet per a la seva normativització i estandardització. Navarro fa diversos comentaris sobre els problemes amb què es troben aquests processos de normativització i estandardització, motivats per les divergències entre parlars, la manca de reconeixement legal i administratiu i la tendència dels parlants a escriure la seva parla amb les convencions gràfiques d'una llengua superposada (problema agreujat quan una d'aquestes llengües s'estén a banda i banda d'una frontera administrativa). Aquest apartat enllaça amb el següent, «El gallec, un cas d'individuació lingüística en un context de minorització» (Miquel Àngel Pradilla), on es tracta la mateixa qüestió relativa al gallec, si bé molt més aprofundida, amb més dades, comentaris i exemples. En aquest sentit, el treball de Pradilla és un referent necessari per a tothom qui vulgui aproximar-se a la realitat sociolingüística de Galícia. ◆

XAVIER RULL

El fantasma...

Miquel Pueyo,
El fantasma de la mort del català,
Proa, Barcelona 2007.

1) El llibre conté un seguit d'interessants informacions en relació a la vitalitat del català, informacions que cal conèixer: entre un 15 i un 20% de catalans que tenen el castellà de llengua inicial han adoptat el català com a llengua que els identifica (tot i que no sabem fins a quin punt el parlen); la transmissió lingüística d'una generació a la següent és clarament favorable al català (11% més que amb els progenitors); més de 9 milions de persones el parlen (en alguna ocasió?) i 11 milions entenen el català; és la vint-i-sisena llengua del món en nombre de pàgines web i la dinovena pel nombre de pàgines per parlant (per davant del rus, l'espanyol o l'àrab) i la primera que disposa d'un domini propi. Unes dades que ens haurien de servir no pas per a estar cofois sinó com a punt de partença per a avançar sense por en tots els àmbits en què avui el català o bé és gairebé inexistent o bé clarament minoritzat o marginal (lleure dels joves, cinema, quioscos, justícia, ensenyament secundari, usos interpersonals, àmbits de consum cultural i de masses, etc.).

2) També inclou una proposta, inútil i expressada d'una manera avorridament reiterativa, d'abandonar un pretès discurs catastrofista sobre el futur del català. Es tracta d'una proposta inútil perquè, mentre el català continuï vivint una situació de perillosa precarietat com l'actual i de constants agressions per part del mercat i dels estats en què la major part de la comunitat lingüística es troba, és lògic que apareguin veus que es deixin endur pel desànim i vulguin expressar el seu clam. D'altra banda, l'autor no destria d'una manera clara aquesta mena de clams de desesperació de les anàlisis que bàsicament són crítiques o expressen amb claredat allò que no funciona en l'ús social del català. En aquest sentit, clamar contra el fantasma del catastrofisme esdevé una lluita estèril. L'única manera de fer disminuir aquest discurs és treballar per la normalitat de l'ús del català; com més s'avanci, menys veus alarmistes hi haurà.

3) Dos errors importants: creure que les insuficiències del catalanisme consisteixen precisament en el fet que aquest moviment es basa en un discurs que mitifica el passat de la Renaixença i que exagera les agressions contra la llengua. En relació al primer, cal dir que no l'encerta, atès que ignora les aportacions positives de la Renaixença, d'obrir portes a l'autoestima col·lectiva (com succeeix en qualsevol procés de recuperació en qualsevol altra nació normalitzada), i la de barrar el pas a l'espanyol en els àmbits literaris, contribuint a fer renéixer el prestigi del català. Cau en el reduccionisme i l'anacronisme històric quan qualifica el discurs de la Renaixença com a «subordinat, socialment i lingüísticament conservador, orientat cap al passat», ja que el discurs de la Renaixença era fruit del seu temps, com arreu d'Europa. Sobre el segon error, hem d'advertir que és especialment perillós, ja que, volent ser modern, s'afegeix al bloc del discurs anticatalà, que obre vies al revisionisme històric d'arrel negacionista (negació de la persecució del català); és, si més no, sorprenent la coincidència entre el rei d'Espanya («Nunca fue la española...») i el representant «republicà» («Ha estat exagerada la influència de la pressió legal»); ja ni parla de *persecució*, com escrivia Francesc Ferrer, sinó d'una simple *pressió*, i no exagerem! Això sí: resulta que fem un «recordatori persistent de prepotència històrica» [*sic*]. Ens acusa d'haver «externalitzat la culpa»; ¿ara resulta que els catalans som *culpables* d'estar tancats a la presó espanyola? ¿Som culpables de l'extraordinària repressió a què ha estat sotmès el nostre poble d'ençà de 1707? És clar que Pueyo s'apunta, sense matisos, a les acusacions (els orígens de l'autoodi) que ens feia Vicens Vives, d'anar de la *intransigència* i dels *odis primaris* a les *claudicacions* i *abraçades*, confonent l'esperit de no claudicació amb l'odi, i les abraçades amb el fet d'estar lligats a la morta. Un altre fill de Vicens Vives.

4) Com ja li va criticar Joan Solà: accepta com a punt de partença l'*statu quo*, és a dir, la submissió i la limitació. Un llibre que ni aporta res de nou ni ajuda a clarificar la situació, però que potser justifica la manera de procedir del seu autor: creu que aquest optimisme acrític és el camí de la normalització lingüística. ◆

Jordi Solé i Camardons

TV3 a traïció

Víctor Alexandre,
TV3 a traïció: Televisió de Catalunya o d'Espanya?,
Enciclopèdia Catalana,
Barcelona 2006.

Els orígens de TV3, malgrat el que pretenia el ministre espanyol de torn, no van ser folclòrics ni d'estar per casa, sinó que responien a uns principis ètics de servei al país i a la llengua. Això va fer que els catalans sentíssim que la televisió pública del nostre país era *la nostra*; a part, més tard aquest terme esdevingué un eslògan publicitari molt oportú. És per això que fa temps que ens sentim traïts a causa de la involució que TV3 ha experimentat amb els anys: un llenguatge degradat, una excessiva i innecessària presència de la llengua espanyola en diversos programes i una visió hispanocèntrica segons la qual tot allò que s'esdevé en qualsevol punt d'Espanya és prou important per a esmerçar-hi temps i diners i informar-nos-en puntualment.

En el llibre *TV3 a traïció: Televisió de Catalunya o d'Espanya?*, Víctor Alexandre analitza els continguts de la programació de TV3, incidint sobretot en els Telenotícies, dels quals dóna exemples diversos d'hispanocentrisme. En denuncia, per tant, la manipulació psicològica que es fa de l'espectador en utilitzar expressions com ara *aquí a Espanya* o bé *el president del govern* en referir-se al president espanyol i no pas al de Catalunya. Tot això i més, mentre que el terme *Països Catalans* és tabú. Alhora, s'oculta una part de la realitat catalana: es dóna poca informació sobre la manifestació amb el lema «Som una nació i tenim el dret a decidir», de febrer del 2006; no es conviden independentistes o simplement catalans desacomplexats en espais de debat, mentre que gent amb un autoodi ferotge com els líders de Ciutadans hi tenen les portes obertes; no se'ns informa gairebé mai sobre esdeveniments de la Catalunya Nord, i la resta de Països Catalans queden diluïts (excepte en el mapa de l'espai *El temps*) com si fossin regions espanyoles.

És sobre totes aquestes qüestions que Víctor Alexandre ens obre els ulls amb aquest llibre. I no li deu haver resultat fàcil fer-ho, perquè ell també és dels qui es van emocionar amb la creació de TV3; dels qui van creure que aquesta seria l'eina per a normalitzar la llengua i el nostre país; dels qui, en definitiva, se senten traïts per una televisió que ha acabat renunciant als seus principis per a esdevenir una televisió que, malgrat els nombrosos avenços tècnics que la situen en primera línia, pateix d'una anormal indefinició nacional i mostra una deplorable manera de tractar la llengua i els espectadors que hi confiaven. ◆

Anna Porquet i Botey

Fundació Lluís Carulla

* XXIX Premis Baldiri Reixac

2006-2007

VEREDICTE

Premis a les Escoles

14 premis de 3.300 euros cadascun

CEIP Setelsis de Solsona

CEIP Circell de Moja (Olèrdola)

IES Priorat de Falset

IES Sant Pere i Sant Pau de Tarragona

CAEP Dr. Alberich i Casas de Reus

IES Montgrí de Torroella de Montgrí

ZER Vent Serè de Vilanova de Bellpuig

CEIP Santa Perpètua de Santa Perpètua de Mogoda

CEIP Perú de Barcelona

CEIP Montseny de Vic

Escola Les Carolines de Picassent

CP Portal Nou d'Eivissa

Escola Arrels de Perpinyà

Col·legi Sagrada Família de les Escaldes-Engordany

Premis a Mestres i Professors

Dotats amb 12.000 euros en conjunt

Premi a un estudi, assaig o recerca pedagògics, dotat amb 6.000 euros per a l'autor del treball guardonat i 3.000 euros de subvenció per contribuir a la seva edició:

Narcís Oller: una ruta literària per Valls Empar Botanull, Montse Bové, Esther Comas, Marta Fené, Montse Gessí, Teresa Jové, Roser Mas i Neus Porres

Premi a una experiència didàctica, dotat amb 3.000 euros:

Tastet de lletres Montserrat Lladó Vich

Premis als Alumnes

70 premis de 700 euros cadascun a treballs escolars

EDUCACIÓ INFANTIL I CICLE INICIAL

De setembre a juny amb els ocells Alumnes de P5 d'educació infantil. Escola Brianxa, de Tordera

ABECEDARI de la Selva del Camp Alumnes de 2n de primària. CEIP Gil Cristià, de la Selva del Camp

La vida secreta de les paraules Alumnes de 1r de primària. Escola Vedruna Artés, d'Artés

L'aigua Alumnes d'educació infantil. CEIP Escola Enxaneta, de Valls

Gossos pixaners (conte situat al Parc Güell) Alumnes de P5 d'educació infantil. Escola Ateneu Igualadí, d'Igualada

Fem de reporters Alumnes de 1r i 2n de primària. CEIP Lluçanès, de Sant Vicenç de Torelló

Fem conèixer la nostra llengua, el català, a Tanzània Alumnes de 1r i 2n de primària. CEIP Alfred Mata, de Puig-reig

On vivim Alumnes del 1r i 2n de primària. CEIP El Sitjar, de Linyola

Inventar, escriure i il·lustrar. El conte d'en Drauvil i els dinosaures Alumnes de 1r de primària. CEIP Pau Vila, d'Esparreguera

Els follets fem un conte de follets Alumnes de P5 d'educació infantil. CEIP El Caliuràs, de l'Esquirol

Projecte Labandària Alumnes de P3 i P4 d'educació infantil. CEIP Labandària, de Sant Andreu de Llavaneres

Retrat en negre d'un company o companya a partir de Pablo Picasso Alumnes de 1r de primària. CEIP Joan Maragall, d'Arenys de Mar

La Tele: projecte de treball Alumnes de P5 d'educació infantil. CEIP Eugeni d'Ors, de Valls

CICLE MITJÀ I CICLE SUPERIOR

Caminant per la història de Catalunya: Castell d'Oló, Santa Maria d'Oló, Serrat de les Forques, Sant Feliu Sasserra, Mas Rocaguinarda i Cingle dels Tres Còdols. Oristà Alumnes de 3r, 4t, 5è i 6è de primària. ZER Gavarresa, de Sant Feliu Sasserra

Els tresors de la platja. Col·lecció de petxines trobades a les platges de Catalunya Arnau Ribera Tort, alumne de 6è de primària. CEIP Antoni Roig, de Torredembarra

L'escola a la ràdio Alumnes de 6è de primària. CEIP Madrenc, de Vilablareix

Folgueroles, casa a casa, treball de recerca històrica Alumnes de 5è i 6è de primària. CEIP Mossèn Cinto, de Folgueroles

La vida al castell de Súria Alumnes de 6è de primària. CEIP Francesc Macià, de Súria

Àfrica a l'aula Alumnes de 6è de primària. CEIP Lope de Vega, de Barcelona

Les estacions Alumnes de 3r i 4t de primària. CEIP Jacint Verdaguer, de Santa Eugènia de Berga

La petjada... de les paraules. L'avui és... el record del demà (Diari de classe i entrevistes) Alumnes de 6è de primària. CEIP Teresa Salvat, de l'Aleixar

L'alumnat de Portal Nou i la setmana del mar Alumnes de 5è i 6è de primària. CP Portal Nou, d'Eivissa

El Brugent, un riu molt nostre Alumnes de 3r i 4t de primària. CEIP La Riba, de la Riba

...a l'escola fem un "mini" programa de televisió Alumnes de 5è i 6è de primària. CEIP El Caliuràs, de l'Esquirol

Els pastorets de Rocafonda. 25è aniversari Alumnes de 6è de primària. CEIP Rocafonda, de Mataró

El zoo d'en Pitus Alumnes de 5è i 6è de primària. CEIP Pau Claris, de la Seu d'Urgell

El blat i derivats Alumnes de 6è de primària. CEIP Sant Gil, de Torà

Les nostres petites conferències Alumnes de 3r de primària. Escola Sagrat Cor, de Súria

ENSENYAMENT SECUNDARI OBLIGATORI (ESO)

Tan lluny però tan a prop Marc Vilador, Marta Prat i Sara Rubió, alumnes de 4t d'ESO. Escola Tabor, de Santa Perpètua de Mogoda

Memòries silenciades Maria Capmany i Marta Pagès, alumnes de 4t d'ESO. Escola Tabor, de Santa Perpètua de Mogoda

Immigració Adrià García Moreno i David García Bonet, alumnes de 4t d'ESO. Escola Tabor, de Santa Perpètua de Mogoda

Els jocs de Mozart Alumnes de 3r d'ESO. IES Fonts del Glorieta, d'Alcover

Catalunya: punt de trobada Alumnes de 4t d'ESO. IES Ramon de la Torre, de Torredembarra

Secrets i tradicions de la cuina montblanquina: reportatge fotogràfic i treball de recerca Laura Casamaño Palau, alumna de 4t d'ESO. Col·legi Mare de Déu de la Serra, de Montblanc

Projecte "Camino de Santiago" Alumnes de 3r d'ESO. IES Fonts del Glorieta, d'Alcover

Tirant i l'ermità Alumnes de 4t d'ESO. IES Pare Arques, de Cocentaina

Ràdio Vedruna-Tona: l'emissora de la nostra escola Alumnes de 2n i 3r d'ESO. Escola Vedruna Tona, de Tona

Creixement del blat en diferents substrats Karen Hidalgo Cruz, alumna de 3r d'ESO. Escola L'Horitzó, de Barcelona

Creixement de les plantes en un medi àcid i bàsic Magda Ducos Vilalbella i Elisabet Valencia Moreno, alumnes de 3r d'ESO. Escola l'Horitzó, de Barcelona

La cria artificial d'un *psittacus erithacus erithacus* Kike Fernández i Valero, alumne de 3r d'ESO. Escola l'Horitzó, de Barcelona

Treball interdisciplinari La ruta del silenci Alumnes de 4t d'ESO. IES Joan Amigó, de L'Espluga de Francolí

Vocabulari de l'horror, VISUAL I POÈTIC Alumnes de 4t d'ESO. SES Sant Salvador, de Tarragona

BATXILLERAT

El Montserrat. Cau de llegendes Jaime Bonillo García i Mireia Ribó Amorós, alumnes de 2n de batxillerat. IES El Cairat, d'Esparreguera

Tot buscant la forma Marta Nolla Masdeu, alumna de 2n de batxillerat. IES Gabriel Ferrater, de Reus

Què cultivaven els nostres avis? Els cultius tradicionals de Molló Laura Pastoret i Pagès, alumna de 2n de batxillerat. IES-SEP La Garrotxa, d'Olot

La revista de l'IES Gabriel Ferrater fa vint anys Alumnes de 1r de batxillerat. IES Gabriel Ferrater, de Reus

Els gegants del Ripollès. Una mirada al futur Joan Manso Bosoms, alumne de 2n de batxillerat. Escola Vedruna, de Ripoll

La Setmana Santa de Girona: orígens de les confraries, evolució històrica, estat actual i paper a la societat Clara Herranz Pradas, alumna de 2n de batxillerat. Escola Les Alzines, de Girona

La llengua catalana als mitjans de comunicació Roger Melcior i de Argila, alumne de 2n de batxillerat. IES Albéniz, de Badalona

El sistema educatiu finlandès Maria Gali Cabana, alumna de 2n de batxillerat. Escola Sant Gregori, de Barcelona

De la Castrum *Terracia* a la Castro et Villa *Terracie* Xavi Molina Avalos i Joan Linares Martínez, alumnes de 2n de batxillerat. Escola Tecnos, de Terrassa

Cancarbasseres.doc Jaume Rusquet Vilanova, alumne de 2n de batxillerat. IES Bosc de la Coma, d'Olot

Les fonts a fons. L'aigua i les fonts de l'Espluga de Francolí Victòria Vinyals Bosch, alumna de 2n de batxillerat. IES Martí l'Humà, de Montblanc

20 anys de foc forestal. Estudi de la biomassa combustible en àrees d'incendi a Esparreguera Arnau Amorós Guallarte i David Lobertera Vázquez, alumnes de 2n de batxillerat. IES El Castell, d'Esparreguera

Combustibles alternatius a la benzina Eduard Minobes Molina, alumne de 2n de batxillerat. IES Guindàvols, de Lleida

Cèl·lules mare: la nova medicina regenerativa i el seu debat ètic Elena Vila Navarro, alumna de 2n de batxillerat. IES Miquel Bosch i Jover, d'Artés

Telefonia mòbil. Raons de pes. Efecte de les ones de telefonia mòbil en el creixement dels ratolins Lara Urraca i Camps, alumna de 2n de batxillerat. Escola l'Horitzó, de Barcelona

Criptografia Jordi Janot Feliu i Pau Villaverde Aceituno, alumnes de 2n de batxillerat. IES Samuel Gili i Gaya, de Lleida

Mines al Maresme: un exemple d'aprofitament dels recursos hídrics en un batòlit granític Bernat Salvanyà Rovira, alumne de 2n de batxillerat. IES Els Tres Turons, d'Arenys de Mar

Crides: reflex de la societat? Vic, 1883-2006 Marçal Ricart Viladomat, alumne de 2n de batxillerat. Col·legi Escorial, de Vic

Els arbres de Manresa Natàlia Sánchez Fernández, alumna de 2n de batxillerat. Col·legi La Salle, de Manresa

DIVERSOS NIVELLS

Un poema setze llengües Tots els alumnes. IES Castellet, de Sant Vicenç de Castellet

Els valors, és feina de tots Tots els alumnes d'educació infantil i primària. CEIP Montserrat, d'Esparreguera

Que bonics són els anuncis Tots els alumnes d'educació infantil i primària. CEIP Alfés, d'Alfés

2006 Any Mozart Tots els alumnes. Escola Vedruna Nostra Senyora del Carme, de Balaguer

El riu Magre està en perill, ajudem-lo! Tots els alumnes de 2n i 3r cicle de primària. CEIP Sant Jaume Apòstol, d'Alfarb

El caixó d'en Pep Alumnes d'educació infantil i primària. CEIP La Montjoia, de Sant Bartomeu del Grau

Els insectes de l'Alt Camp Alumnes d'educació infantil i primària. CEIP Les Moreres, de Les Pobles-Aiguamúrcia

Coneguem el nostre patrimoni: el monestir de Sant Miquel de Fluvià Alumnes d'educació infantil i primària. CEIP Vallgarriga, de Sant Miquel de Fluvià

EDUCACIÓ ESPECIAL

Teatre sopa de lletres Alumnes d'educació especial. CEE Tècniques Educatives Especials, de Sueca

2 premis de 2.000 euros cadascun a experiències per fomentar l'ús de la llengua

Voluntariat lingüístic i cultural Alumnes de 3r d'ESO i alumnes de 1r i 2n de batxillerat. IES Berenguer d'Anoia, d'Inca. Mestre: Pere Rayó

Fem amics. Projecte de cooperació Alumnes de l'Escola Bressola de Prada de Conflent, alumnes de l'Escola Pública Ausiàs March de Llutxent, alumnes del CEIP Riu d'Or de Santpedor. Mestres: Martina Sanca, Cesc Franquesa, Josep Antoni Canet i Carme Garrido

COMITÈ ORGANITZADOR

Joaquim Arenas i Sampera
Montserrat Carulla i Font
Carme Alcoverro i Pedrola
Rosa Boladeras i Sáez
Josep González-Agàpito i Granell

JURAT

Carme Alcoverro i Pedrola
Maria Arumí i Blancafort
Rosa Boladeras i Sáez
Teresa Feu i Vidal
Josep González-Agàpito i Granell
Miquel Miró i Novell
Rosa M. Pujadó i Polo
Enric Querol i Coll
Teresa Tort i del Val

Assessorats tècnicament per l'Àrea de Formació i Educació d'Òmnium Cultural

Amb el patrocini honorífic de la:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

.edu

Benvinguts a la universitat personal

Com l'Albert, més de 37.000 persones en 45 països han fet seva la UOC, la primera universitat *on line*, i han pogut accedir a una formació personalitzada, assistida per un professorat de primer nivell, i a tots els recursos i serveis formatius que posem al teu abast. 12 anys d'experiència fan de la UOC una universitat capdavantera, on la qualitat i l'adaptació a l'estudiant són una de les principals prioritats. T'animem a formar part de la universitat que t'ajuda a fer possible tot allò que et proposis. Benvinguts a la UOC.

Titulacions oficials

DIPLOMATURES
- Ciències Empresarials
- Turisme

LLICENCIATURES
- Dret
- Filologia Catalana Humanitats
- Psicologia

LLICENCIATURES 2n. CICLE
- Administració i Direcció d'Empreses
- Ciències del Treball
- Comunicació Audiovisual
- Documentació (gestió de la informació)
- Filologia Catalana Humanitats
- Investigació i Tècniques de Mercat (marqueting)
- Psicopedagogia
- Publicitat i Relacions Públiques

LLICENCIATURES 2n. CICLE / MÀSTER
- Estudis de l'Àsia Oriental
- Estudis de Ciències Polítiques i de l'Administració

ENGINYERIES
- Enginyeria d'Informàtica (2n. cicle)
- Enginyeria Tècnica d'Informàtica de Gestió
- Enginyeria Tècnica d'Informàtica de Sistemes
- Enginyeria Tècnica de Telecomunicacions, especialitat en Telemàtica
- Graduat de Multimèdia (títol propi)

MÀSTERS OFICIALS
- Màster oficial d'Educació i TIC (*E-learning*)
- Màster oficial de Programari lliure
- Màster oficial de Societat de la informació i el coneixement

I TAMBÉ A LA UOC
- Estudis universitaris
- Cursos d'accés a la UOC per a més grans de 25 anys
- Formació de Postgrau

Sol·licitud d'accés a www.uoc.edu
Inici període lectiu: setembre de 2007

UOC
www.uoc.edu
La universitat, a casa

Informació i/o altres centres a prop de vosaltres de la UOC:
BARCELONA, L'HOSPITALET DE LLOBREGAT, LLEIDA, MANRESA, REUS, SABADELL, SANT SANT FELIU DE LLOBREGAT, TERRASSA, TORTOSA, VIC, VILAFRANCA DEL PENEDÈS, VILANOVA I LA GELTRÚ, CIUTADELLA, LINYOLA, MANACOR, VALÈNCIA, MADRID I CALLOLÓ,
al tel. 902 141 141 i al nostre web www.uoc.edu